

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БУДАРНИЙ СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 347.77:004(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

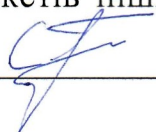
**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ
ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Спеціальність 081 - Право

Галузь знань 08 - Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **С.В. Бударний**

Науковий керівник: **Москалюк Надія Богданівна**, д.ю.н., професор,
професор кафедри безпеки та правоохоронної діяльності Західноукраїнського
національного університету

Тернопіль – 2026

АНОТАЦІЯ

Бударний С.В. Цивільно-правове регулювання використання цифрових технологій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Західноукраїнський національний університет Міністерства освіти і науки України, Тернопіль, 2026.

Дисертація може бути віднесена до однієї з перших дисертаційних робіт у відповідній сфері, оскільки вона має комплексний цивілістичний характер, акцентуючи увагу на проблематиці інтелектуальної власності у цифровому середовищі.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що стрімкий розвиток і повсюдне впровадження цифрових технологій істотно змінюють характер цивільних правовідносин, зумовлюючи появу нових об'єктів цивільних прав, трансформацію правового статусу їх учасників та ускладнення механізмів реалізації і захисту суб'єктивних цивільних прав. Цифрові платформи, програмне забезпечення, штучний інтелект, технології блокчейн, смарт-контракти та інші інноваційні інструменти формують особливе цифрове середовище цивільного обороту, у межах якого традиційні цивілістичні конструкції потребують доктринального переосмислення та нормативного уточнення.

Особливої актуальності в умовах цифровізації набувають питання інтелектуальної власності, оскільки більшість цифрових технологій є результатами інтелектуальної діяльності або безпосередньо пов'язані з використанням об'єктів авторського права, суміжних прав і прав промислової власності. Водночас чинне цивільне законодавство України не завжди забезпечує належну визначеність правового режиму цифрових об'єктів інтелектуальної власності, що зумовлює наявність колізій у правозастосуванні, складнощі у договірному регулюванні та проблеми ефективного захисту прав правовласників у цифровому середовищі. Зазначені обставини свідчать про

наукову та практичну значущість комплексного цивільно-правового дослідження використання цифрових технологій, спрямованого на розвиток доктрини цивільного права, удосконалення механізмів договірної регулювання та підвищення ефективності захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифрової трансформації суспільства.

Формування структури дисертаційної роботи зумовлено метою і завданнями, поставленими автором дисертаційної роботи, і становить три розділи, в підрозділах яких досліджуються такі питання: Поняття цифрових технологій та їх значення для розвитку цивільних правовідносин; Інтелектуальна власність у цифровому середовищі: еволюція доктринальних підходів і законодавчого регулювання; Співвідношення прав інтелектуальної власності та інших цивільних прав у цифровому середовищі; Об'єкти прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі; Суб'єкти прав інтелектуальної власності та їх правовий статус у відносинах щодо використання цифрових технологій; Механізми та інструменти реалізації цивільних прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі; Порушення прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі: цивільно-правова характеристика; Особливості цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифровізації; Напрями вдосконалення цивільного законодавства України щодо використання цифрових технологій у сфері інтелектуальної власності.

У дисертації

Уперше:

- запропоновано цифрові технології у цивільно-правовому вимірі визначати як сукупність технічних, програмних та алгоритмічних інструментів, що функціонують у цифровому (переважно інтернет-) середовищі та виступають технологічною платформою формування, трансформації й реалізації цивільних правовідносин;

- доведено, що оптимальною моделлю правового регулювання цифрових об'єктів є гібридний підхід, за якого: визнається нематеріальна природа

цифрових благ; заперечується повне перенесення класичного режиму права власності; допускається використання окремих речово-правових елементів настільки, наскільки це виправдано цілями цивільного обороту; перевага надається спеціальним, диференційованим правовим режимам у поєднанні з загальними засадами цивільного права;

- запропоновано класифікацію цифрових об'єктів права інтелектуальної власності за класифікаційною характеристикою - тип продукту та специфіка його створення, поширення і використання у цифровому середовищі. При цьому запропоновано виділяти: програмне забезпечення та алгоритми; цифрові твори мистецтва; бази даних та інформаційні масиви; нові форми цифрових активів (NFT, віртуальні об'єкти, контент у метавсесвітах);

- запропонована система концептуальних критеріїв «цифрового використання» об'єктів інтелектуальної власності, що дозволяє комплексно охарактеризувати специфіку реалізації виключних прав у цифровому середовищі та слугує теоретичною основою для вдосконалення цивільно-правового регулювання у цій сфері;

Удосконалено:

- розуміння категорія «технологія», що еволюціонує від допоміжного терміна до самостійно значущого цивільно-правового феномена. Вона формується як збірний об'єкт, який інтегрує різні результати інтелектуальної діяльності та виступає ключовою ланкою між правом інтелектуальної власності й договірним регулюванням у цифровому та інноваційному середовищі;

- науковий підхід до співвідношення свободи творчості та прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі, шляхом обґрунтування необхідності врахування не лише нормативно-правових обмежень цих прав, а й впливу цифрових платформ, алгоритмічних механізмів поширення контенту та користувацьких угод на фактичну реалізацію свободи вираження поглядів і здійснення прав інтелектуальної власності. Доповнено, що у цифровому середовищі баланс між зазначеними правами має визначатися з урахуванням специфічних форм творчого використання контенту (реміксів, пародій, мемів), а

також ролі автоматизованих засобів контролю, які можуть істотно впливати на межі допустимого обмеження свободи творчості.

Набули подальшого розвитку:

- позиція, що розглядає цифрові технології не як суто технічний елемент, а як системоутворюючий чинник трансформації цивільно-правового регулювання;
- позиція, що цифрові технології змінюють не лише об'єкти цивільних прав, а й сам механізм їх здійснення через доповнення, що для ефективного правового регулювання цифрових благ вирішальним є не формальне ототожнення їх із речами, а визнання специфіки цифрового середовища, у якому ключовим юридично значущим елементом виступає правомірний доступ;
- висновок про доцільність реформування законодавства у сфері промислової власності, зумовлену цифровізацією;
- висновок, що права інтелектуальної власності у цифровому середовищі займають особливе місце в системі цивільних прав, поєднуючи риси самостійного правового інституту та специфічної групи суб'єктивних цивільних прав, характеризуючись автономністю та подвійною природою, що зумовлює потребу в адаптації традиційних цивільно-правових конструкцій і формуванні нових підходів до їх реалізації та захисту;
- обґрунтування доцільності впровадження правового статусу «активного користувача», що дозволить законодавчо формалізувати нові ролі користувачів у цифровому середовищі, зменшити конфлікти між авторами, платформами та користувачами, а також забезпечити ефективне регулювання обігу цифрового контенту;
- думка, що ліцензійний договір може містити обмеження щодо використання об'єктів ІВ у формі заборони на модифікацію, публічного виконання чи передачу третім особам без додаткової згоди правовласника із вказівкою про необхідність доповнення її положенням про те, що в умовах цифровізації договірні обмеження повинні не лише фіксувати заборони, а й бути трансформовані у технічно реалізовані правила використання (machine-readable licensing), які автоматично застосовуються в цифрових системах і платформах;

- теза про те, що смарт-контракти у сфері інтелектуальної власності трансформують традиційні моделі ліцензування, переводячи їх у режим автоматизованого та самовиконуваного правового регулювання, проте із доповненням, що така модель не усуває потреби у правовій інтерпретації закодованих умов і їх узгодженні з імперативними нормами авторського права;

- думка, що блокчейн підвищує довіру до цифрового ринку, оскільки всі транзакції відбуваються у незмінному та доступному для перевірки реєстрі, проте із застереженням, що незмінність і публічність реєстру сама по собі не гарантує повної юридичної захищеності;

- доктрина цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності як пріоритетного механізму реагування на цифрові порушення, в якій обґрунтовано, що саме цивільно-правові засоби (припинення порушення, судові заборони, компенсація) є найбільш адаптивними до умов цифрового середовища порівняно з кримінально-правовими та адміністративно-правовими інструментами, з огляду на масовість, швидкість та транскордонний характер цифрових правопорушень;

- підходи до поєднання традиційних цивільно-правових засобів захисту з новими формами цифрового правозастосування, зокрема щодо судових заборон, компенсаційних моделей та арешту цифрових активів, що дозволяє розглядати захист прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі як динамічну правову систему, здатну до подальшої еволюції.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що дисертаційне дослідження має теоретико-прикладний характер, а сформульовані у ньому висновки та пропозиції можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшого вивчення та наукового аналізу цивільно-правових аспектів використання цифрових технологій, зокрема у сфері інтелектуальної власності; правотворчій діяльності – під час удосконалення положень цивільного законодавства України, спрямованих на регулювання використання цифрових технологій, а також у процесі гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу; правозастосовній діяльності – у практиці судів, органів

державної влади та суб'єктів господарювання при вирішенні спорів, пов'язаних із реалізацією та захистом прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі, укладенням і виконанням цивільно-правових договорів щодо використання цифрових технологій; навчальному процесі закладів вищої освіти – під час викладання та методичного забезпечення навчальних дисциплін «Цивільне право», «Право інтелектуальної власності», «ІТ-право», «Цифрові права та технології», а також при підготовці навчально-методичних матеріалів і проведенні лекційних та практичних занять.

Ключові слова: цивільно-правове регулювання, цифрові технології, цифрове середовище, цифрова трансформація, правова трансформація, інтелектуальна власність, право інтелектуальної власності, авторське право, цифрові об'єкти, цифровий контекст, електронні платформи, штучний інтелект.

ANNOTATION

Budarny S.V. Civil law regulation of the use of digital technologies. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – Law. – Western Ukrainian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2026.

The dissertation can be considered one of the first dissertations in the relevant field, as it has a comprehensive civil law character, focusing on the issues of intellectual property in the digital environment.

The relevance of the research topic is due to the fact that the rapid development and widespread introduction of digital technologies are significantly changing the nature of civil legal relations, leading to the emergence of new objects of civil rights, the transformation of the legal status of their participants, and the complication of mechanisms for the realization and protection of subjective civil rights. Digital platforms, software, artificial intelligence, blockchain technologies, smart contracts, and other innovative tools are forming a special digital environment for civil

transactions, within which traditional civil law constructs require doctrinal rethinking and regulatory clarification.

Intellectual property issues are becoming particularly relevant in the context of digitalization, as most digital technologies are the result of intellectual activity or are directly related to the use of copyright, related rights, and industrial property rights. At the same time, the current civil legislation of Ukraine does not always provide adequate certainty regarding the legal regime of digital intellectual property objects, which leads to conflicts in law enforcement, difficulties in contractual regulation, and problems with the effective protection of rights holders' rights in the digital environment. These circumstances testify to the scientific and practical significance of a comprehensive civil law study of the use of digital technologies aimed at developing civil law doctrine, improving contractual regulation mechanisms, and increasing the effectiveness of intellectual property rights protection in the context of the digital transformation of society.

The structure of the dissertation is determined by the goals and objectives set by the author of the dissertation and consists of three chapters, the sections of which examine the following issues: The concept of digital technologies and their significance for the development of civil legal relations; Intellectual property in the digital environment: the evolution of doctrinal approaches and legislative regulation; The relationship between intellectual property rights and other civil rights in the digital environment; Objects of intellectual property rights in the digital environment; Subjects of intellectual property rights and their legal status in relations concerning the use of digital technologies; Mechanisms and instruments for the enforcement of civil intellectual property rights in the digital environment; Violation of intellectual property rights in the digital environment: civil law characteristics; Features of civil law protection of intellectual property rights in the context of digitalization; Directions for improving Ukrainian civil legislation on the use of digital technologies in the field of intellectual property.

In the dissertation, it is for the first time:

- proposed to define digital technologies in the civil law context as a set of technical, software, and algorithmic tools that operate in a digital (primarily internet) environment and serve as a technological platform for the formation, transformation, and exercise of civil legal relations;

- proven that the optimal model for legal regulation of digital objects is a hybrid approach, which: recognizes the intangible nature of digital assets; rejects the full transfer of the classical property law regime; allows the use of certain property law elements only to the extent justified by the goals of civil turnover; gives priority to special, differentiated legal regimes in combination with the general principles of civil law;

- a classification of digital intellectual property objects is proposed based on the classification characteristic - the type of product and the specifics of its creation, distribution, and use in the digital environment. In this regard, it is proposed to distinguish: software and algorithms; digital works of art; databases and information arrays; new forms of digital assets (NFTs, virtual objects, content in the metaverse);

- a system of conceptual criteria for the 'digital use' of intellectual property objects is proposed, which allows for a comprehensive characterization of the specifics of exercising exclusive rights in the digital environment and serves as a theoretical basis for improving civil law regulation in this area;

Improved:

- the understanding of the category 'technology,' which evolves from an auxiliary term into an independently significant civil-law phenomenon. It is formed as a composite object that integrates various results of intellectual activity and serves as a key link between intellectual property law and contractual regulation in the digital and innovative environment;

- a scientific approach to the correlation between creative freedom and intellectual property rights in the digital environment, by justifying the need to consider not only the legal restrictions of these rights but also the impact of digital platforms, algorithmic content distribution mechanisms, and user agreements on the actual exercise of freedom of expression and the exercise of intellectual property rights. It is added that

in the digital environment, the balance between these rights must be determined taking into account specific forms of creative content use (remixes, parodies, memes), as well as the role of automated control tools which can significantly influence the limits of allowable restrictions on creative freedom.

Further developments include:

- a position that views digital technologies not merely as a technical element, but as a system-forming factor in the transformation of civil law regulation;
- a position that digital technologies change not only the objects of civil rights but also the very mechanism of their implementation through additions, where for effective legal regulation of digital assets, the decisive factor is not their formal identification with physical things, but the recognition of the specific nature of the digital environment, in which lawful access serves as the key legally significant element;
- a conclusion on the advisability of reforming legislation in the field of industrial property driven by digitalization;

- Conclusion that intellectual property rights in the digital environment occupy a special place within the system of civil rights, combining characteristics of an independent legal institution and a specific group of subjective civil rights, characterized by autonomy and dual nature, which necessitates adapting traditional civil law constructs and developing new approaches to their implementation and protection;

- Justification for the feasibility of introducing the legal status of an 'active user,' which would allow for the legislative formalization of new user roles in the digital environment, reduce conflicts among authors, platforms, and users, and ensure effective regulation of digital content circulation;

- the idea that a licensing agreement can include restrictions on the use of IP objects in the form of a prohibition on modification, public performance, or transfer to third parties without the additional consent of the rights holder, with an indication that its provisions should be supplemented by the requirement that, in the context of digitalization, contractual restrictions should not only record prohibitions but also be

transformed into technically implemented usage rules (machine-readable licensing) that are automatically applied in digital systems and platforms;

- the thesis that smart contracts in the field of intellectual property transform traditional licensing models, converting them into a regime of automated and self-executing legal regulation, but with the addition that this model does not eliminate the need for legal interpretation of coded terms and their alignment with mandatory copyright norms;

- the idea that blockchain increases trust in the digital market, since all transactions occur in an immutable and verifiable ledger, although with the caveat that the immutability and publicity of the ledger alone do not guarantee full legal protection;

- the doctrine of civil-law protection of intellectual property rights as a priority mechanism for responding to digital violations, which substantiates that civil-law measures (cessation of violations, court injunctions, compensation) are the most adaptable to the conditions of the digital environment compared to criminal-law and administrative-law instruments, given the mass, rapid, and cross-border nature of digital infringements;

- approaches to combining traditional civil law remedies with new forms of digital law enforcement, in particular regarding court injunctions, compensation models, and the seizure of digital assets, which allows for viewing the protection of intellectual property rights in the digital environment as a dynamic legal system capable of further evolution.

The practical significance of the results obtained lies in the fact that the dissertation research is theoretical and applied in nature, and the conclusions and proposals formulated therein can be used in: scientific research activities – for further study and scientific analysis of civil law aspects of the use of digital technologies, in particular in the field of intellectual property; law-making activities – during the improvement of the provisions of Ukrainian civil legislation aimed at regulating the use of digital technologies, as well as in the process of harmonizing national legislation with European Union law; law enforcement activities – in the practice of courts, state authorities, and business entities in resolving disputes related to the implementation

and protection of intellectual property rights in the digital environment, the conclusion and execution of civil law contracts for the use of digital technologies; the educational process of higher education institutions – in teaching and methodological support of academic disciplines such as “Civil Law,” “Intellectual Property Law,” “IT Law,” “Digital Rights and Technologies,” as well as in the preparation of teaching materials and the conduct of lectures and practical classes.

Keywords: civil law regulation, digital technologies, digital environment, digital transformation, legal transformation, intellectual property, intellectual property law, copyright, digital objects, digital context, electronic platforms, artificial intelligence.

Список опублікованих праць за темою дисертації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бударний С.В. Правовий статус криптовалют та інших віртуальних активів у цивільному праві. *Наше право*. 2022. № 4. С. 268-275.
2. Бударний С.В. Правове регулювання цифрових платформ: обов'язки, відповідальність та механізми захисту користувачів. *Європейські перспективи*. 2023. № 4. С. 302-310.
3. Serhii Budarnyi. The right to protection of personal data in the digital environment: national and international aspects. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2024. № 12. P. 54-58.
4. Бударний С.В. Укладання та виконання електронних договорів: проблеми та перспективи їх вирішення. *Право UA*. 2025. № 1. С. 432-440.

Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Бударний С.В. До питання про визначення правового статусу цифрових активів у контексті цивільного права. Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції «Російсько-українська війна: право, безпека, світ» (м. Тернопіль, 29-30 квітня 2022 року). Тернопіль, 2022. С. 424-428.
6. Бударний С.В. Юридична сила електронних контрактів: проблеми та перспективи для розвитку національного законодавства. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 року). Тернопіль, 2023. С. 494-498.
7. Бударний С.В. Поняття цифрової технології в національній та міжнародній правовій доктрині. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти» (м. Тернопіль, 19 квітня 2024 р.). С. 118-125.
8. Бударний С.В. Цифрові права у контексті сучасних юридичних систем: перспективи і виклики. Матеріали IX Всеукраїнської науково-

практичної конференції *«Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття»*. (м. Харків, 7 черв. 2024 р.). Харків, 2024. С. 174-178.

9. Бударний С.В. Регулювання персональних даних в Україні: нові виклики та перспективи в умовах цифрових технологій. Матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції *«Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід»* (м. Тернопіль, 19–20 квітня 2024 року). Тернопіль, 2024. С.384-387.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ЦИВІЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	27
1.1. Поняття цифрових технологій та їх значення для розвитку цивільних правовідносин	27
1.2. Інтелектуальна власність у цифровому середовищі: еволюція доктринальних підходів і законодавчого регулювання	49
1.3. Співвідношення прав інтелектуальної власності та інших цивільних прав у цифровому середовищі	71
Висновки до розділу 1	90
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИ, СУБ'ЄКТИ ТА ДОГОВІРНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	92
2.1. Об'єкти прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі	92
2.2. Суб'єкти прав інтелектуальної власності та їх правовий статус у відносинах щодо використання цифрових технологій	120
2.3. Механізми та інструменти реалізації цивільних прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі	133
Висновки до розділу 2	154
РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	156
3.1. Порухення прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі: цивільно-правова характеристика	156
3.2. Особливості цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифровізації	171
3.3. Напрями вдосконалення цивільного законодавства України щодо використання цифрових технологій у сфері інтелектуальної власності	182
Висновки до розділу 3	190
ВИСНОВКИ	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	205
ДОДАТКИ	217

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Стрімкий розвиток цифрових технологій та їх інтеграція у всі сфери суспільного життя створюють нові виклики для цивільного права, особливо у контексті захисту та реалізації інтелектуальної власності. Сьогодні цифрові платформи, програмне забезпечення, штучний інтелект, технології блокчейн, смарт-контракти та NFT не лише стають засобами бізнес-діяльності та комунікації, а й формують самостійні об'єкти цивільних правовідносин. Це призводить до необхідності переосмислення традиційних цивілістичних конструкцій, таких як об'єкти права власності, договірні механізми, майнові та немайнові права, а також правовий статус суб'єктів у цифровому середовищі.

Особливу актуальність тема набуває в умовах цифровізації економіки та суспільства, коли більшість цифрових продуктів і технологій є результатами інтелектуальної діяльності. Це стосується не лише класичних об'єктів авторського права, суміжних прав та прав промислової власності, але й цифрових творів, програмного забезпечення, баз даних, алгоритмів ШІ та віртуальних об'єктів, що активно обертаються в онлайн-середовищі. У цьому контексті проблематика інтелектуальної власності стає центральною при оцінці цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій, оскільки ефективний правовий захист правовласників та контроль за законним використанням цифрових об'єктів визначає довіру до цифрового середовища та сприяє розвитку інновацій.

Наукова та практична значущість дослідження підсилюється тим, що чинне цивільне законодавство України не завжди адекватно враховує особливості цифрових об'єктів інтелектуальної власності. Це створює колізії у правозастосуванні, труднощі при укладенні і виконанні договорів щодо цифрових об'єктів, а також ускладнює забезпечення ефективного захисту майнових і немайнових прав у цифровому середовищі.

Крім того, у сучасних умовах глобальної цифровізації виникає суттєва потреба узгодження національних правових норм із міжнародними та європейськими стандартами, які регулюють використання цифрових технологій та захист інтелектуальної власності. Такі стандарти формуються на базі багатосторонніх угод та нормативних актів, що мають загальне значення для правового регулювання цифрових відносин на світовому і регіональному рівнях. Зокрема, ключову роль у встановленні міжнародних стандартів у сфері інтелектуальної власності відіграє Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), яка адмініструє низку універсальних угод і сприяє гармонізації національних правових систем у цій сфері, формуючи сприятливе середовище для розвитку інновацій та захисту прав правовласників у цифровому середовищі.

На рівні Європейського Союзу правове регулювання цифрових технологій і захисту інтелектуальної власності здійснюється через низку директив, регламентів та рекомендацій, що створюють єдині стандарти для держав-членів. Узгодження національного цивільного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами не лише сприятиме підвищенню ефективності правового захисту інтелектуальної власності у цифровому середовищі, але й створить передумови для гармонізації правових підходів, сприятиме інтеграції України у міжнародний цифровий ринок та забезпечить дотримання базових стандартів правового регулювання у сфері цифрових технологій та інтелектуальної власності на глобальному рівні.

Таким чином, актуальність дисертаційного дослідження обумовлена потребою комплексного цивільно-правового осмислення використання цифрових технологій, зокрема у сфері інтелектуальної власності, що дозволяє: забезпечити науково обґрунтовану доктрину цивільного права у нових цифрових реаліях; підвищити ефективність договірної та судової захисту прав правовласників; сприяти вдосконаленню законодавства України з урахуванням сучасних міжнародних стандартів; забезпечити правову передбачуваність та безпеку учасників цифрового обороту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дослідження відповідає завданням, визначеним у «Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року» [1] (затвердженим Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), «Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та операційного плану заходів з її реалізації у 2025—2027 роках» [2], схваленій Розпорядженням КМУ 31 грудня 2024 року № 1351-р., «Проекту Національної стратегії розвитку інтелектуальної власності до 2030 року» [3], «Концепції Державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року» [4], схваленій Розпорядженням КМУ від 13 квітня 2024 р. № 320-р.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є встановлення цивільно-правових аспектів регулювання використання цифрових технологій із акцентом на права інтелектуальної власності на основі аналізу теоретичних концепцій, законодавства України, міжнародно-правових і європейських стандартів, а також формування напрямів удосконалення цивільного законодавства і практики правозастосування.

Для досягнення поставленої мети у роботі поставлено наступні *завдання*:

- проаналізувати генезу цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій та їх вплив на розвиток цивільних правовідносин;
- дослідити еволюцію доктринальних підходів і законодавчого регулювання інтелектуальної власності у цифровому середовищі;
- проаналізувати співвідношення прав інтелектуальної власності та інших цивільних прав у цифровому середовищі;
- з'ясувати правову природу та класифікацію об'єктів інтелектуальної власності у цифровому середовищі;
- охарактеризувати суб'єктів прав інтелектуальної власності та їх правовий статус у відносинах щодо використання цифрових технологій;
- проаналізувати механізми та інструменти реалізації цивільних прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі;

- дослідити порушення прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі;
- проаналізувати особливості цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифровізації;
- встановити проблеми та обґрунтувати напрями вдосконалення цивільного законодавства України щодо використання цифрових технологій.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі використання цифрових технологій для створення, розповсюдження та захисту об'єктів інтелектуальної власності, зокрема за участю цифрових платформ, програмного забезпечення, смарт-контрактів, блокчейну та NFT.

Предметом дослідження є цивільно-правове регулювання використання цифрових технологій.

Для досягнення мети та виконання завдань дисертації застосовано комплекс методів наукового пізнання, що забезпечив системний, міждисциплінарний підхід до дослідження цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій. Діалектичний метод сприяв комплексному пізнанню проблематики цивільно-правового регулювання цифрового використання об'єктів інтелектуальної власності та аналізу причинно-наслідкових зв'язків між технологічними змінами та правовими нормами (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.3, 3.1). Догматичний метод дозволив здійснити глибокий аналіз чинного цивільного законодавства України та міжнародних нормативних актів у сфері інтелектуальної власності й цифрових технологій, дослідити практику застосування цивільних норм, а також уточнити й інтерпретувати ключові поняття (підрозділи 1.2, 1.4, 2.2, 2.3, 3.2). Історичний метод дозволив прослідкувати розвиток цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій, еволюцію доктринальних підходів до інтелектуальної власності у цифровому середовищі (підрозділи 1.1, 1.2). Порівняльний метод дав змогу виокремити та оцінити різні національні й міжнародні підходи до регулювання прав інтелектуальної власності, дослідити доцільність гармонізації українського законодавства з нормами ЄС та

міжнародними стандартами (підрозділи 1.2, 2.3, 3.3). Герменевтичний метод застосовано для з'ясування сутності ключових понять і для інтерпретації положень міжнародних і національних нормативних актів у сфері цифрового використання об'єктів ІВ (підрозділи 1.2, 1.3, 2.3, 3.1, 3.2). Метод системно-структурного аналізу забезпечив дослідження взаємозв'язків між елементами цивільно-правового регулювання цифрового використання ІВ (підрозділи 2.2, 2.3). Статистичний метод застосовано для оцінки тенденцій використання цифрових технологій у сфері ІВ та аналізу судової практики щодо захисту прав у цифровому середовищі (підрозділи 3.1, 3.3). Метод моделювання дозволив сформулювати авторські пропозиції щодо вдосконалення цивільного законодавства та практики правозастосування у сфері цифрових технологій, (підрозділи 2.3, 3.2, 3.3).

Для забезпечення комплексного підходу також використано допоміжні методи наукового пізнання: аналіз, синтез, абстрагування, індукцію та дедукцію, які дозволили систематизувати матеріал і сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять оприлюднені матеріали наукових досліджень з цивільного права та інтелектуальної власності, тексти законів та підзаконних актів України щодо цивільного регулювання цифрових технологій, міжнародні та європейські нормативні акти у сфері інтелектуальної власності та цифрових технологій, судової практики з цивільних справ щодо використання цифрових технологій та захисту прав інтелектуальної власності, матеріали договорів та угод про використання об'єктів інтелектуальної власності у цифровому середовищі, а також дані публікацій та аналітичних матеріалів у засобах масової інформації.

Для формування авторських уявлень щодо поняття цифрових технологій, цивільно-правового регулювання та принципів використання цифрових об'єктів використано дослідження таких вчених, як: О. Баранов, Д. Белов, Д. Власюк, О. Головка, О. Даниленко, А. Дворніченко, М. Дубняк, О. Ізбаш, О. Костенко, Н.

Левицька, Л. Мандрика, В. Маньгора, Є. Мічурін, В. Мілаш, Ю. Михальчук, І. Переш, К. Поджаренко, І. Покорба, В. Скрипник, І. Світлак, В. Філіновіч та інших.

Питання об'єктів, суб'єктів і договірних механізмів реалізації прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі були досліджені у працях таких науковців, як: Р. Гейнц, Н. Гуц, Н. Капітаненко, Ю. Кривенко, Р. Майданик, Л. Мамчур, Є. Мічурін, О. Недибалюк, О. Рубан, А. Станкевич, Н. Стефанишин, С. Сліпченко, Є. Савченко, В. Теремецький, Н. Філатова-Білоус, Ю. Філонова, І. Якубівський, В. Яроцький та інших.

Для дослідження цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності, судової практики та пропозицій щодо вдосконалення законодавства використано праці таких науковців, як: Л. Галупова, Н. Гресь, І. Гришко, В. Гончаров, А. Золотар, К. Зеров, М. Іжевська, А. Калита, С. Колос, І. Корасташова, О. Кот, В. Кохановський, О. Кочина, В. Макода, В. Мироненко, Н. Москалюк, Е. Ордулі, О. Орлюк, А. Потапенко, П. Рабінович, О. Ришкова, В. Рєзнікова, О. Рубан, В. Стрельник, А. Тарасенко, Н. Троцюк, М. Уткіна, А. Штефан та інших.

Попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених окремим аспектам цифрових технологій та правовому режиму об'єктів інтелектуальної власності, такі дослідження мають фрагментарний характер і здебільшого зосереджуються на технічних або галузевих питаннях, не охоплюючи комплексного цивільно-правового аналізу використання цифрових технологій. Недостатньо дослідженими залишаються питання системного поєднання традиційних цивілістичних конструкцій із новітніми цифровими інструментами, особливостей договірного регулювання, а також ефективності механізмів реалізації та захисту прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі. З огляду на це обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною, науково обґрунтованою та своєчасною.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація може бути віднесена до однієї з перших дисертаційних робіт у відповідній сфері, оскільки вона має

комплексний цивілістичний характер, акцентуючи увагу на проблематиці інтелектуальної власності у цифровому середовищі. У результаті проведеного дослідження зроблено ряд концептуальних висновків, обґрунтовано низку нових наукових положень, які можуть бути використані для модернізації цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій. Основні з них такі:

У дисертації уперше:

- запропоновано цифрові технології у цивільно-правовому вимірі визначати як сукупність технічних, програмних та алгоритмічних інструментів, що функціонують у цифровому (переважно інтернет-) середовищі та виступають технологічною платформою формування, трансформації й реалізації цивільних правовідносин;

- доведено, що оптимальною моделлю правового регулювання цифрових об'єктів є гібридний підхід, за якого: визнається нематеріальна природа цифрових благ; заперечується повне перенесення класичного режиму права власності; допускається використання окремих речово-правових елементів настільки, наскільки це виправдано цілями цивільного обороту; перевага надається спеціальним, диференційованим правовим режимам у поєднанні з загальними засадами цивільного права;

- запропоновано класифікацію цифрових об'єктів права інтелектуальної власності за класифікаційною характеристикою – тип продукту та специфіка його створення, поширення і використання у цифровому середовищі. При цьому запропоновано виділяти: програмне забезпечення та алгоритми; цифрові твори мистецтва; бази даних та інформаційні масиви; нові форми цифрових активів (NFT, віртуальні об'єкти, контент у метавсесвітах);

- запропонована система концептуальних критеріїв «цифрового використання» об'єктів інтелектуальної власності, що дозволяє комплексно охарактеризувати специфіку реалізації виключних прав у цифровому середовищі та слугує теоретичною основою для вдосконалення цивільно-правового регулювання у цій сфері;

Удосконалено:

- розуміння категорія «технологія», що еволюціонує від допоміжного терміна до самостійно значущого цивільно-правового феномена. Вона формується як збірний об'єкт, який інтегрує різні результати інтелектуальної діяльності та виступає ключовою ланкою між правом інтелектуальної власності й договірним регулюванням у цифровому та інноваційному середовищі;

- науковий підхід до співвідношення свободи творчості та прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі, шляхом обґрунтування необхідності врахування не лише нормативно-правових обмежень цих прав, а й впливу цифрових платформ, алгоритмічних механізмів поширення контенту та користувацьких угод на фактичну реалізацію свободи вираження поглядів і здійснення прав інтелектуальної власності. Доповнено, що у цифровому середовищі баланс між зазначеними правами має визначатися з урахуванням специфічних форм творчого використання контенту (реміксів, пародій, мемів), а також ролі автоматизованих засобів контролю, які можуть істотно впливати на межі допустимого обмеження свободи творчості.

Набули подальшого розвитку:

- позиція, що розглядає цифрові технології не як суто технічний елемент, а як системоутворюючий чинник трансформації цивільно-правового регулювання;

- позиція, що цифрові технології змінюють не лише об'єкти цивільних прав, а й сам механізм їх здійснення через доповнення, що для ефективного правового регулювання цифрових благ вирішальним є не формальне ототожнення їх із речами, а визнання специфіки цифрового середовища, у якому ключовим юридично значущим елементом виступає правомірний доступ;

- висновок про доцільність реформування законодавства у сфері промислової власності, зумовлену цифровізацією;

- висновок, що права інтелектуальної власності у цифровому середовищі займають особливе місце в системі цивільних прав, поєднуючи риси самостійного правового інституту та специфічної групи суб'єктивних цивільних прав, характеризуючись автономністю та подвійною природою, що зумовлює

потребу в адаптації традиційних цивільно-правових конструкцій і формуванні нових підходів до їх реалізації та захисту;

- обґрунтування доцільності впровадження правового статусу «активного користувача», що дозволить законодавчо формалізувати нові ролі користувачів у цифровому середовищі, зменшити конфлікти між авторами, платформами та користувачами, а також забезпечити ефективне регулювання обігу цифрового контенту;

- думка, що ліцензійний договір може містити обмеження щодо використання об'єктів ІВ у формі заборони на модифікацію, публічного виконання чи передачу третім особам без додаткової згоди правовласника із вказівкою про необхідність доповнення її положенням про те, що в умовах цифровізації договірні обмеження повинні не лише фіксувати заборони, а й бути трансформовані у технічно реалізовані правила використання (machine-readable licensing), які автоматично застосовуються в цифрових системах і платформах;

- теза про те, що смарт-контракти у сфері інтелектуальної власності трансформують традиційні моделі ліцензування, переводячи їх у режим автоматизованого та самовиконуваного правового регулювання, проте із доповненням, що така модель не усуває потреби у правовій інтерпретації закодованих умов і їх узгодженні з імперативними нормами авторського права;

- думка, що блокчейн підвищує довіру до цифрового ринку, оскільки всі транзакції відбуваються у незмінному та доступному для перевірки реєстрі, проте із застереженням, що незмінність і публічність реєстру сама по собі не гарантує повної юридичної захищеності;

- доктрина цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності як пріоритетного механізму реагування на цифрові порушення, в якій обґрунтовано, що саме цивільно-правові засоби (припинення порушення, судові заборони, компенсація) є найбільш адаптивними до умов цифрового середовища порівняно з кримінально-правовими та адміністративно-правовими інструментами, з огляду на масовість, швидкість та транскордонний характер цифрових правопорушень;

- підходи до поєднання традиційних цивільно-правових засобів захисту з новими формами цифрового правозастосування, зокрема щодо судових заборон, компенсаційних моделей та арешту цифрових активів, що дозволяє розглядати захист прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі як динамічну правову систему, здатну до подальшої еволюції.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що дисертаційне дослідження має теоретико-прикладний характер, а сформульовані у ньому висновки та пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшого вивчення та наукового аналізу цивільно-правових аспектів використання цифрових технологій, зокрема у сфері інтелектуальної власності;

правотворчій діяльності – під час удосконалення положень цивільного законодавства України, спрямованих на регулювання використання цифрових технологій, а також у процесі гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу;

правозастосовній діяльності – у практиці судів, органів державної влади та суб'єктів господарювання при вирішенні спорів, пов'язаних із реалізацією та захистом прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі, укладенням і виконанням цивільно-правових договорів щодо використання цифрових технологій;

навчальному процесі закладів вищої освіти – під час викладання та методичного забезпечення навчальних дисциплін «Цивільне право», «Право інтелектуальної власності», «ІТ-право», «Цифрові права та технології», а також при підготовці навчально-методичних матеріалів і проведенні лекційних та практичних занять.

Особистий внесок здобувача. Викладені в науковій роботі положення, наукові розробки та пропозиції є результатом самостійної праці автора дисертації.

Апробація матеріалів дисертації. Теоретичні і прикладні положення та висновки дисертації обговорювались на науково-практичних конференціях. Основні з них: VI міжнародна науково-практична конференція «Російсько-українська війна: право, безпека, світ» (м. Тернопіль, 29-30 квітня 2022 року), VII міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 року), всеукраїнська науково-практична конференція «Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти» (м. Тернопіль, 19 квітня 2024 р.), IX всеукраїнська науково-практична конференція «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття» (м. Харків, 7 червня 2024 р.), VIII міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 19–20 квітня 2024 року).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації опубліковано в дев'яти наукових публікаціях, з яких: 3 статті – у вітчизняних фахових наукових виданнях; 1 стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні, 5 тез – у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (120 найменувань на 12 сторінках) і 3 додатки (на 5 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 121 сторінка, з яких основний текст – 190 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ЦИВІЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Поняття цифрових технологій та їх значення для розвитку цивільних правовідносин

У сучасних умовах стрімкої цифровізації суспільних процесів цифрові технології стають одним із ключових чинників трансформації цивільних правовідносин. Їх активне впровадження зумовлює появу нових об'єктів і суб'єктів цивільного права, зміну традиційних форм реалізації суб'єктивних прав та виконання обов'язків, а також формування нових договірних і позадоговірних механізмів правового регулювання. У зв'язку з цим особливої наукової та практичної значущості набуває з'ясування поняття цифрових технологій, їх сутнісних ознак і місця в системі цивільно-правового регулювання.

Як зазначалось у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р, «Цифрові технології – одночасно величезний ринок та індустрія, а також платформа ефективності і конкурентоспроможності всіх інших ринків та індустрій. Високотехнологічне виробництво та модернізація промисловості за допомогою інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, масштаб і темп цифрових трансформацій повинні стати пріоритетом економічного розвитку» [1]. Наведена дефініція, на нашу думку, відображає багатовимірність розуміння цифрових технологій, що виходить за межі їх суто технічного або інструментального тлумачення. У даному формулюванні цифрові технології постають, по-перше, як самостійний економічний феномен — ринок та індустрія, у межах яких створюються, поширюються й комерціалізуються цифрові продукти та послуги. По-друге, вони визначаються як універсальна платформа, що забезпечує підвищення ефективності та конкурентоспроможності інших секторів економіки, трансформуючи традиційні виробничі, управлінські та комунікаційні процеси.

З правової точки зору така характеристика має принципове значення для формування поняття цифрових технологій у цивільному праві. Вона свідчить про те, що цифрові технології не можуть розглядатися виключно як технічні засоби або програмні продукти, а повинні сприйматися як комплексне соціально-економічне та правове явище, що породжує нові види цивільних правовідносин. Йдеться про відносини, пов'язані зі створенням, використанням, переданням, ліцензуванням цифрових рішень, а також із відповідальністю за їх функціонування та наслідки використання.

Крім того, акцент на масштабі й темпі цифрових трансформацій як пріоритеті економічного розвитку опосередковано вказує на динамічний характер поняття цифрових технологій, що постійно еволюціонує. Це формує потребу гнучкого цивільно-правового регулювання, що здатне адаптуватися до швидких технологічних змін і водночас забезпечувати баланс приватних та публічних інтересів. Таким чином, наведене визначення із Концепції формує, на наш погляд, методологічну основу для розуміння цифрових технологій як ключового чинника розвитку сучасних цивільних правовідносин та їх правового оновлення.

Як справедливо зазначає Н. Левицька стосовно Концепції «Створена нова державна програма, викликана появою нових суспільних відносин, які безпосередньо виникають, реалізуються в цифровому середовищі, пов'язані з процесами цифровізації та цифрової трансформації традиційних суспільних відносин, яка і буде формувати нове законодавство, новий підхід до понять, а також нові узгоджені, несуперечливі правові норми та правові інститути, нові права та обов'язки» [2, с. 166]. Аналіз наведеної думки дозволяє зробити висновок, що вчена констатує концептуальний зсув у розумінні ролі права в умовах цифровізації, акцентуючи увагу не лише на кількісному оновленні нормативної бази, а на її якісній трансформації. Авторка справедливо пов'язує появу державної програми цифрового розвитку з виникненням нових суспільних відносин, які не є похідними від традиційних, а формуються безпосередньо в цифровому середовищі та функціонують у ньому. Тобто цифрові технології в

розумінні Концепції, постають не лише як інструмент модернізації вже відомих правовідносин, а як самостійний фактор формування нових правових реальностей. Вони зумовлюють трансформацію класичних категорій цивільного права — «об'єкта, суб'єкта, змісту правовідносин, а також способів здійснення суб'єктивних прав і виконання обов'язків» [3].

Особливої уваги заслуговує висновок вченої про необхідність формування нового підходу до правових понять та інститутів. Традиційний понятійно-категоріальний апарат цивільного права не завжди є достатнім для адекватного застосування у цифровому середовищі. У зв'язку з цим цифрові технології потребують не лише адаптації наявних норм, а й розроблення нових, внутрішньо узгоджених і несуперечливих правових конструкцій, здатних враховувати специфіку цифрових процесів, автоматизації та алгоритмізації.

Більш конкретизоване, прикладне розуміння цифрових технологій, пропонує Л. В. Заславська, яка вважає їх «інструментом (форма якого може бути різною: алгоритм, сигнал, безперервний спектр, кодові імпульси та ін.), використання якого при наданні послуги, по-перше, можливе тільки в Інтернет-середовищі, по-друге, наділяє саму послугу (завжди – процес її надання і в більшості випадків – її результат) специфічними властивостями, змінюючи її правову природу, внаслідок чого права, обов'язки та відповідальність суб'єктів надання та отримання послуг з використанням цифрових технологій також знаходять свою специфіку» [4, с. 74]. Отож, якщо у концептуальному вимірі цифровізація розглядається як чинник трансформації правової системи загалом, то у підході Л. В. Заславської акцент переноситься безпосередньо на механізм впливу цифрових технологій на цивільні правовідносини. Так, авторка визначає цифрові технології не абстрактно, а саме як інструмент, що має різноманітні технічні форми та функціонує виключно в інтернет-середовищі, і використання якого безпосередньо впливає на процес надання послуг. Через таке інструментальне застосування цифрові технології наділяють послугу новими, специфічними властивостями, що, у свою чергу, призводить до зміни її правової природи.

Вважаємо, що позиція Л. В. Заславської конкретизує загальнотеоретичний висновок про необхідність оновлення правового регулювання, демонструючи, яким чином цифрові технології на практиці впливають на цивільні правовідносини. Такий підхід дозволяє перейти від абстрактного розуміння цифровізації як суспільного процесу до її цивільно-правового виміру, що є важливим для подальшого формування комплексного поняття цифрових технологій у межах цивільного права.

Схожої думки стосовно впливу цифрових технологій на цивільне право дотримується і М.В. Парасюк, який вказує, що «завдяки новим цифровим технологіям формується нове середовище цивільно-правового регулювання, яке представляє технологічний фундамент для цивільно-правового регулювання цифрових прав, цифрового цивільного обороту, цифрових об'єктів, формування нових цивільних правовідносин [5, с. 203]. Як бачимо, позиція вченого відображає системне бачення впливу цифрових технологій на цивільне право, у межах якого цифровізація розглядається не як окремий напрям модернізації правового регулювання, - позиції схожої до Л. В. Заславської, а як чинник формування якісно нового регулятивного середовища. Акцент на «технологічному фундаменті» свідчить про те, що цифрові технології виконують не допоміжну, а структуроутворюючу функцію у сучасному цивільно-правовому регулюванні.

З огляду на це, цифрові технології стають основою для появи та розвитку таких явищ, як цифрові права, цифрові об'єкти та цифровий цивільний оборот, які не вписуються повністю в класичні конструкції цивільного права без їх переосмислення. Йдеться не лише про адаптацію чинних норм до нових умов, а про формування нових правових моделей, у межах яких змінюється уявлення про об'єкти цивільних прав, способи їх обігу, а також механізми набуття, здійснення та захисту суб'єктивних прав.

Важливим у підході М. В. Парасюка є те, що цифрове середовище цивільно-правового регулювання постає як інтегрована сукупність технологічних і правових елементів. Це середовище не лише опосередковує реалізацію

цивільних правовідносин, а й активно впливає на їх зміст і структуру, зумовлюючи появу нових учасників, специфічних об'єктів та особливих форм взаємодії між ними. У цьому контексті цифрові технології слід розуміти як передумову виникнення нових типів цивільних правовідносин, що характеризуються автоматизованістю, алгоритмізацією та трансграничністю.

Таким чином, думка М. В. Парасюка дозволяє зробити висновок, що цифрові технології в цивільному праві виконують роль каталізатора та інфраструктурної основи оновлення цивільно-правового регулювання. Вони не лише змінюють окремі елементи правовідносин, а формують нову логіку цивільного обороту, що об'єктивно вимагає подальшого теоретичного осмислення та нормативного закріплення в межах цивільного законодавства.

Підтримуючи наукові підходи Л. В. Заславської та М. В. Парасюка, слід зазначити, що їхні позиції є взаємодоповнюючими та концептуально узгодженими, оскільки обидва автори розглядають цифрові технології не як суто технічний елемент, а як системоутворюючий чинник трансформації цивільно-правового регулювання. Визначаючи цифрові технології як інструмент, що змінює правову природу послуг і специфіку прав та обов'язків учасників правовідносин, Л. В. Заславська фактично конкретизує тезу М. В. Парасюка про формування нового середовища цивільно-правового регулювання, яке слугує технологічним фундаментом для виникнення цифрових прав, цифрового цивільного обороту та нових цивільних правовідносин. Такий підхід дозволяє обґрунтувати необхідність комплексного переосмислення класичних цивільно-правових категорій з урахуванням впливу цифрових технологій і підтверджує їх ключову роль у сучасному розвитку цивільного права.

Узагальнюючи наведені наукові підходи та концептуальні положення, цифрові технології у цивільно-правовому вимірі доцільно визначати як сукупність технічних, програмних та алгоритмічних інструментів, що функціонують у цифровому (переважно інтернет-) середовищі та виступають технологічною платформою формування, трансформації й реалізації цивільних правовідносин. Їх застосування зумовлює зміну правової природи традиційних

об'єктів і способів цивільного обороту, появу нових цифрових об'єктів і прав, специфіку здійснення суб'єктивних прав і виконання цивільних обов'язків, а також формування нових моделей цивільно-правового регулювання, що потребують оновлення понятійного апарату, правових інститутів і механізмів відповідальності.

Таке визначення дозволяє, на нашу думку, відобразити багатовимірний характер цифрових технологій, поєднуючи їх інструментальну, середовищну та системоутворюючу роль у сучасному цивільному праві та слугує теоретичною основою для подальшого аналізу їх впливу на цивільні правовідносини.

Як вірно зазначає відомий вчений Є.О.Мічурін, «Цифровізація суспільства наразі вийшла з вузького технологічного розуміння та стала глобальним суспільним процесом всередині якого складаються відповідні відносини, частина з яких є правовими. Ті з них, що належать до особистих немайнових та майнових, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників регулюються цивільним законодавством згідно до ч. 1 ст. 1 ЦК України» [6, с. 115]. Автор продовжує, вказуючи, що «Коло суспільних відносин, що виникають в процесі цифровізації суспільства та підлягає правовому регулюванню є доволі різноманітним: це й ті, що стосуються цифрових речей та інших об'єктів цифрових технологій, також абсолютні та відносні цивільні права, що виникають з приводу таких об'єктів. Усі вони є ще відносно мало дослідженими і потребують з'ясування їхньої правової природи з метою подальшого їхнього належного правового регулювання» [6, с. 115].

Наведена позиція Є. О. Мічуріна відображає сучасне, доктринально виважене розуміння цифровізації як комплексного суспільного процесу. Акцентуючи увагу на тому, що цифровізація формує нові суспільні відносини, частина з яких набуває правового характеру, вчений обґрунтовано підкреслює її системний вплив на предмет цивільно-правового регулювання. Важливим у цій тезі, на нашу думку, є чітке співвіднесення цифрових суспільних відносин із класичними засадами цивільного права, закріпленими у ч. 1 ст. 1 ЦК України. Зазначення таких ознак, як «юридична рівність, вільне волевиявлення та майнова

самостійність учасників» [7], дозволяє дійти висновку, що значна частина відносин, які виникають у процесі цифровізації, органічно входить до сфери цивільного права, а отже, підлягає регулюванню його нормами, незалежно від цифрової форми їх реалізації.

Подальше розширення кола відповідних відносин — від цифрових речей та інших об'єктів цифрових технологій до абсолютних і відносних цивільних прав — свідчить про структурну ускладненість цифрового цивільного обороту. Таким чином, думка Є. О. Мічуріна підтверджує необхідність поглибленого теоретичного осмислення цифровізації саме крізь призму цивільного права, з метою формування адекватних правових підходів до регулювання цифрових речей, цифрових прав і відповідних правовідносин. Вона логічно доповнює наукові позиції щодо системоутворюючої ролі цифрових технологій і обґрунтовує потребу у подальшому розвитку цивільно-правової доктрини в умовах цифрової трансформації суспільства.

Правове регулювання виступає необхідною передумовою упорядкованості та сталості суспільних відносин, водночас забезпечуючи умови для їх подальшого розвитку. Його відмінною рисою є наявність власного, притаманного лише праву механізму впливу, який охоплює сукупність правових засобів і спрямований на впорядкування та спрямування поведінки учасників відповідних відносин. Цей механізм, на думку С.О.Сліпченко, складається з таких обов'язкових елементів, як: «норма права; правовідносини, які, при наявності юридичних фактів, трансформують право зі сфери належного у сферу існуючого; акти реалізації права» [8, с. 53]. Звернення до позиції цього автора щодо структури механізму правового регулювання дозволяє, на наш погляд, конкретизувати положення про характеристику правового регулювання як такого, що здійснюється за допомогою специфічного механізму правового впливу, притаманного виключно праву, та надати йому системної завершеності. Виокремлення таких обов'язкових елементів, як норма права, правовідносини та акти реалізації права, відображає послідовну логіку дії правового регулювання — від нормативного закріплення правил поведінки, через їх актуалізацію у формі

правовідносин за наявності юридичних фактів, до практичного втілення у конкретних діях суб'єктів. Таким чином, наведена теза слугуватиме теоретичною основою для подальшого аналізу нами ефективності правового регулювання в умовах трансформації суспільних відносин, зокрема під впливом цифровізації. Вона дозволить обґрунтувати необхідність адаптації механізму правового регулювання до нових соціальних реалій, не заперечуючи при цьому його базових структурних елементів, що забезпечують сталість і передбачуваність правового впливу.

Отож, норми права, які регулюють суспільні відносини у цифровому середовищі знайшли своє втілення у ЦК України (зокрема, у ст. 179-1). Вказаною статтею законодавець вперше визначає поняття цифрової речі, якою є «благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті» [7].

Варто відзначити, що наведена вище норма ЦК України є фундаментальною для завершення багаторічних дискусій вчених стосовно можливого правового режиму цифрових об'єктів. Нагадаємо, що дослідники дотримувались різних думок щодо оптимальної правової моделі регулювання таких об'єктів, що відображає складність і новизну цього явища. Усі існуючі точки зору умовно можна було поділити на дві групи. Перша група об'єднувала ті точки зору, які базувались на пропрієтарній концепції. Друга – на запереченні першої. До представників першої групи можна віднести Р. Еннана, який виходить із того, що «на цифрові речі виникає специфічне право власності» [9, с. 53], тобто виникає режим речей. Подібної думки дотримувалися й інші науковці [10, с. 82–88; 11, с. 264–267; 12; 13, с. 247–252]. К. Хант також стверджує, що віртуальна власність має багато характеристик, притаманних саме традиційним об'єктам права власності [14, с. 172]. Вже згадуваний вчений Є. Мічурін у своїх наукових пошуках доходить висновку, що «цифрові речі не є класичними об'єктами права власності, але встановлення для них режиму речових прав можливе» [15, с. 25–26, 28]. І.Калаур та І.Зайцева-Калаур у своєму дослідженні стверджують, що

«використання законодавцем у словосполученні «цифрова річ» категорії «річ» є умовним, воно не зумовлює потребу пошуку нових критеріїв класифікації речей і зроблено задля законодавчої можливості поширення режиму речі на цифру річ» [16, с. 14]. Вчені у цьому переконані зважаючи на підтримку Р. Майданика, який стверджує, що «Такий законодавчий прийом є виправданим з огляду на те, що сьогодні правопорядки загального права та цивільного права зазвичай прагнуть поширювати загальні положення про титули на майно щодо відносин присвоєння та передання віртуальних активів із одночасним впровадженням спеціального законодавства, яке передбачає особливості титулів і передання цього нематеріального майна» [17].

Схожої думки дотримуються А. Райна та В. Мілаш, характеризуючи цифрові речі як кіберфізичні об'єкти. Стверджується, що «вони кидають виклик ортодоксальним концепціям права власності. Останні мають враховувати появу нових об'єктів і поширювати на них режим права власності» [18; 19, с. 21].

Підсумовуючи підходи дослідників, що належать до першої групи, слід констатувати, що їх об'єднує підтримка пропрієтарної концепції правового режиму цифрових об'єктів та визнання доцільності поширення на них, у тій чи іншій формі, режиму речових прав. Попри відмінності у деталях аргументації, більшість учених виходять із того, що цифрові речі, хоча й не відповідають класичним ознакам матеріальних об'єктів, за своїм економічним значенням, оборотоздатністю та функціональним призначенням наближаються до традиційних об'єктів права власності. Саме тому вони або прямо визнають існування специфічного «цифрового» права власності, або обґрунтовують можливість адаптації речово-правового режиму до цифрових об'єктів шляхом його модифікації.

У межах цієї групи простежується спільна ідея про те, що використання законодавцем категорії «цифрова річ» має методологічно виправданий та інструментальний характер, спрямований на забезпечення включення цифрових благ у цивільний оборот із застосуванням перевірених правових конструкцій. Такий підхід, на думку прихильників пропрієтарної концепції, дозволяє зберегти

системність цивільного права, уникнути надмірної фрагментації правового регулювання та забезпечити правову визначеність у відносинах щодо володіння, користування й розпорядження цифровими об'єктами. Саме ці наукові позиції створили доктринальне підґрунтя для законодавчого закріплення поняття цифрової речі у ЦК України та поширення на неї режиму речових прав із урахуванням її цифрової специфіки.

Водночас наведені аргументи прихильників пропрістарної концепції не є беззаперечними та не вичерпують усієї складності проблеми правового режиму цифрових об'єктів. Саме це зумовило формування альтернативного, критичного підходу, представники якого заперечують доцільність поширення на цифрові речі режиму речових прав і ставлять під сумнів методологічну обґрунтованість такого законодавчого рішення. У межах цієї наукової парадигми акцент переноситься з адаптації класичних цивільно-правових конструкцій на необхідність врахування нематеріальної природи цифрових благ і пошуку для них адекватних, спеціальних правових режимів.

Саме з цих позицій і формується друга група дослідників, які піддають критичному осмисленню саму ідею кваліфікації цифрових об'єктів як речей у цивільно-правовому розумінні. Як слушно зауважують С. О. Сліпченко та А. С. Сліпченко, така концепція «вимагає додаткових пояснень стосовно того, чому до розглядуваних благ має встановлюватися саме режим речей, а не, наприклад, об'єктів інтелектуальної власності, інформації, майнових прав та інших нематеріальних об'єктів цивільних прав» [20, с. 217]. Більше того, вчені доходять висновку, що «Встановлення для цифрових речей режиму права власності (режиму речей) суперечить вітчизняній концепції права власності. Встановлений правовий режим речей не узгоджується з природою, сутністю та соціальними властивостями цифрових речей, як нематеріальних благ. В такому встановленні нема потреби, оскільки для всіх елементів, які наповнюють зміст поняття цифрової речі, вже давно законодавчо встановлено свій, характерний саме для них правовий режим. І це не правовий режим речей. Встановлення для цифрових речей режиму права власності (режиму речей) не стало правовою реальністю, а

створило правову невизначеність. Водночас норма не може вважатися законом доти, допоки її не буде сформульовано з достатньою чіткістю, зрозумілістю та ясністю. Іншими словами, нормативні приписи закону, які не відповідають конституційному принципу верховенства права в аспекті вимоги юридичної визначеності, не можуть вважатися «правом» у державі, керованій верховенством права. Тому ст. 179-1 ЦК України, по суті, через невизначеність її змісту є «мертвою» нормою, незастосовною» [18, с. 221].

Всупереч представникам пропрієтарної концепції, С. Глотов, досліджуючи об'єкти авторського права та вплив на них цифрових технологій, доходить висновку, що надання об'єкту цивільних прав цифрової форми не створює нового об'єкта з новим правовим режимом [21, с. 14]. У. Корнмаєр та Е. Барановські також доволі категоричні у своїй позиції, стверджуючи, що «необхідно чітко розрізняти самі дані, які, на їхню думку і є цифровими (віртуальними) об'єктами приватних відносин, та їх носії, які є матеріальними. І правовий режим кожного з них необхідно розглядати окремо» [22]. Також дослідники зауважують, що положення про речі не можуть застосовуватися до нематеріальних благ.

Підсумовуючи викладені наукові позиції представників другої групи дослідників, слід зазначити, що їх підхід ґрунтується на послідовному запереченні можливості ототожнення цифрових об'єктів із речами у класичному цивільно-правовому розумінні. Вчені виходять із нематеріальної природи цифрових благ і вважають поширення на них режиму речових прав методологічно необґрунтованим, таким, що суперечить усталеній концепції права власності та принципу юридичної визначеності. На їхню думку, цифрові об'єкти не потребують штучного «речового» статусу, оскільки для елементів, що формують їх зміст, уже існують спеціальні правові режими в межах цивільного права. У цілому позиція цієї групи акцентує увагу на необхідності диференційованого підходу до правового регулювання цифрових благ та обережного ставлення до законодавчих новацій, які можуть породжувати правову невизначеність і ускладнювати правозастосовну практику.

Ми вважаємо, що наведені дві позиції вчених є надто категоричними і кожен з них пропагує доцільність здійснювати вибір «або–або», тоді як може бути обрано альтернативний шлях - через функціональне та багаторівневе осмислення правового режиму цифрових об'єктів, що дозволяє зберегти системність цивільного права і водночас узгодити його з європейськими підходами. Так, аргументи прихильників пропрієтарної концепції заслуговують на увагу в тій частині, де йдеться про практичні потреби цивільного обороту. Цифрові об'єкти фактично беруть участь у майновому обігу, мають економічну цінність, можуть передаватися, відчужуватися та бути предметом договірних відносин. Ігнорування цих властивостей або повна відмова від використання традиційних цивільно-правових конструкцій ускладнила б правозастосування та могла б призвести до фрагментарного регулювання. Саме в цьому сенсі поширення окремих елементів речово-правового режиму на цифрові об'єкти має інструментальне, а не онтологічне значення. Водночас є обґрунтованою критика другої групи дослідників щодо методологічної хибності повного ототожнення цифрових об'єктів із речами. Їх нематеріальна природа, здатність до необмеженого копіювання, залежність від цифрового середовища та інфраструктури об'єктивно унеможливають застосування до них класичної концепції права власності у її традиційному розумінні. У цьому аспекті позиція, що наполягає на спеціальних або диференційованих правових режимах, є ближчою до сучасної європейської цивілістичної доктрини.

Виходячи з наведеного, власну авторську позицію вважаємо за доцільне сформулювати таким чином: цифрові об'єкти не є речами у класичному цивільно-правовому розумінні, однак можуть бути включені до цивільного обороту із застосуванням функціонально адаптованих елементів речово-правового та зобов'язального регулювання. Категорія «цифрової речі» у ЦК України має розглядатися не як констатація їхньої речової природи, а як умовна законодавча конструкція, спрямована на забезпечення оборотоздатності цифрових благ і правової визначеності у майнових відносинах.

Таким чином, оптимальною моделлю правового регулювання цифрових об'єктів є гібридний підхід, за якого: визнається нематеріальна природа цифрових благ; заперечується повне перенесення класичного режиму права власності; допускається використання окремих речово-правових елементів настільки, наскільки це виправдано цілями цивільного обороту; перевага надається спеціальним, диференційованим правовим режимам у поєднанні з загальними засадами цивільного права. Така позиція дозволяє примирити доктринальні розбіжності, відповідає євроінтеграційному вектору України та створює теоретично виважену основу для подальшого розвитку цивільно-правового регулювання цифрових технологій і цифрових об'єктів.

Важливою для цивільно-правового регулювання відносин щодо цифрових технологій є норма п. 2 ст. 177 ЦК України, яка вказує, що «Об'єкти цивільних прав можуть існувати у матеріальному світі та/або цифровому середовищі, що обумовлює форму об'єктів, особливості набуття, здійснення та припинення цивільних прав і обов'язків щодо них» [7]. Відтак, при подальшому правовому регулюванні цифрових благ та прав на них у цивільному законодавстві необхідно враховувати притаманні їм особливості. І серед цих особливостей Є. Мічурін визначає: «цифрові блага є продуктом ІТ-технологій; вони є нематеріальними; їхня належність певній особі як об'єктів цивільного права визначається через абсолютні права; такі блага можуть бути як віддільними від особи та оборотоздатними (криптовалюта), так і тісно пов'язаними з особою й не оборотоздатними (цифровий підпис)» [23, с. 73].

До особливостей здійснення прав на цифрові речі, як вказує вчений, «належить те, що передати нематеріальний об'єкт, яким є віртуальне благо у фізичному сенсі не є головним. Так, особа може мати матеріальний носій з криптовалютою на апаратному пристрої у вигляді криптогаманця, але доступ (логін, пароль) при цьому буде відсутній. Від такого фізичного володіння носієм віртуальних благ немає жодної користі. Навпаки, одержання доступу до віртуального блага через авторизацію, верифікацію на будь якому носії (локальному, мережевому) буде вказувати на надання й існування в особи

можливості отримання його корисних властивостей. Так, наявність паролю й логіну до електронного підпису дозволяє застосувати його для отримання документів, інформації, доступ до яких потребує такого підпису і навпаки. Ця властивість є характерною для цифрового блага і дозволяє казати про право доступу до нього. Необхідно робити акцент на правомірному доступі до цифрового блага» [6, с. 117].

Наведена думка Є. Мічуріна є, на наш погляд, показовою для сучасного етапу розвитку цивільного права, оскільки вона демонструє зсув акцентів із традиційної матеріально-речової парадигми до середовищно-функціонального розуміння об'єктів цивільних прав.

Так, п. 2 ст. 177 ЦК України фактично закріплює плюралістичну модель існування об'єктів цивільних прав, визнаючи цифрове середовище не лише технічною оболонкою, а самостійним простором правового буття благ. Це положення є концептуально важливим, адже воно знімає методологічну напругу між матеріальними й нематеріальними об'єктами та дозволяє говорити не про «винятки» з класичних конструкцій, а про зміну форми існування об'єктів цивільних прав, що закономірно впливає на способи їх правового опосередкування. Перелік ознак цифрових благ, запропонований вченим, логічно розвиває зазначену законодавчу ідею та підкреслює, що цифрові блага не можуть бути зведені ані до речей, ані до інформації чи результатів інтелектуальної діяльності в чистому вигляді. Їх нематеріальність, техногенне походження та варіативна оборотоздатність свідчать про складну, гібридну природу цих об'єктів, яка потребує гнучкого цивільно-правового інструментарію. Особливо цінним є розмежування оборотоздатних і персоніфікованих цифрових благ, що дозволяє уникнути універсалізації правового режиму та підтверджує необхідність диференційованого підходу.

Акцент на праві доступу як ключовому елементі здійснення прав на цифрові блага є методологічно виваженим і доктринально перспективним. На відміну від речових прав, де центральним є фактичне володіння матеріальним об'єктом, у цифровому середовищі визначальним стає контроль над можливістю

використання корисних властивостей об'єкта. Саме правомірний доступ, а не фізичне тримання носія, забезпечує реальне панування над цифровим благом. Це ставить під сумнів застосовність класичної тріади «володіння – користування – розпорядження» у її буквальному значенні та водночас відкриває простір для її функціональної трансформації. Така логіка дозволяє по-новому осмислити співвідношення абсолютних прав і цифрових благ. Абсолютність тут проявляється не у виключному фізичному контролі над річчю, а у виключності доступу, що забезпечується технічними та правовими засобами (криптографія, ідентифікація, автентифікація). Це наближає цифрові права до європейських підходів, у межах яких дедалі частіше використовується концепція *control-based rights* або *access-based entitlements*, а не класичного речового панування.

Узагальнюючи, наведена позиція дозволяє зробити важливий висновок: цифрові технології змінюють не лише об'єкти цивільних прав, а й сам механізм їх здійснення. Для ефективного правового регулювання цифрових благ вирішальним є не формальне ототожнення їх із речами, а визнання специфіки цифрового середовища, у якому ключовим юридично значущим елементом виступає правомірний доступ. Саме цей підхід створює підґрунтя для подальшої еволюції цивільного законодавства України в руслі європейських тенденцій та забезпечує баланс між правовою визначеністю й технологічною нейтральністю.

Ми із вказаною позицією вченого погоджуємось і вбачаємо що вона загалом узгоджується із запропонованим вище гібридним підходом, хоча й акцентує увагу на окремому його вимірі — функціональному. Так, запропонований нами гібридний підхід виходить із того, що цифрові блага не можуть бути охоплені єдиним класичним правовим режимом, а потребують поєднання різних цивільно-правових конструкцій залежно від їх природи, функцій та способів використання. Саме це ми бачимо у позиції Є. Мічуріна, який підкреслює варіативність цифрових благ: одні з них є оборотоздатними й віддільними від особи (криптовалюта), інші — тісно пов'язаними з особою та необоротоздатними (електронний підпис). Такий поділ фактично заперечує універсалізацію режиму «речі» та підтримує ідею диференційованого

регулювання, що є ключовим елементом гібридної моделі. Важливо, що акцент ученого на нематеріальності цифрових благ і вирішальній ролі правомірного доступу повністю кореспондує з гібридним підходом, який пропонує не відмову від класичних цивільно-правових інститутів, а їх функціональну трансформацію. У межах такої трансформації речові елементи (виключність, абсолютність, протидія третім особам) поєднуються з елементами зобов'язального та інформаційного права, а також з інструментами захисту нематеріальних благ. Право доступу у цьому сенсі виступає своєрідним «мостом» між традиційною і новою правовою реальністю. Підхід Є. Мічуріна не заперечує існування абсолютних цивільних прав щодо цифрових благ, але наповнює їх іншим змістом, ніж у класичному речовому праві. Це цілком відповідає гібридному підходу, у межах якого абсолютність розуміється не як фізичне панування над річчю, а як юридично та технічно забезпечений контроль над цифровим об'єктом. Такий контроль може реалізовуватися через доступ, ідентифікацію, криптографічні механізми, що не руйнує цивільно-правову конструкцію, а адаптує її до цифрового середовища.

Певна відмінність полягає лише у ступені нормативного радикалізму. Якщо гібридний підхід допускає обмежене та умовне застосування речово-правових категорій до окремих цифрових благ, то позицію Є. Мічуріна слід визнати обережнішою й такою, що більше тяжіє до автономізації цифрових прав через категорію доступу. Втім, ця різниця не є концептуальною суперечністю, а радше відображає різні рівні узагальнення: теоретико-методологічний (гібридний підхід) і прикладний (аналіз механізмів здійснення прав).

Отже, можна стверджувати, що позиція Є. Мічуріна не лише узгоджується з гібридним підходом, а й фактично конкретизує його, розкриваючи, яким чином у цифровому середовищі трансформується зміст цивільних прав. Саме така взаємодія теорії та доктрини дозволяє вибудувати внутрішньо послідовну модель цивільно-правового регулювання цифрових технологій, здатну примирити пропрієтарні та антипропрієтарні підходи без втрати правової визначеності.

Окрім ст.ст. 177 та 179-1 ЦК України до законодавчих актів, які регулюють суспільні відносини у цифровому середовищі, слід віднести Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [24]. Як вказують дослідники, «Цей закон має суттєве значення для цивільно-правового регулювання цифрових технологій, оскільки він уперше на законодавчому рівні встановлює правовий режим відносин між виконавцями та споживачами цифрових благ (контенту та послуг), водночас імплементуючи ключові європейські стандарти» [25]. Так, Закон формулює чіткі визначення «цифрового контенту» та «цифрової послуги», що було необхідно для подальшого правового впорядкування відносин у цифровому середовищі. Це дозволяє законодавчо окреслити предмет цивільних відносин щодо цифрових благ — наприклад, програмного забезпечення, відео- та аудіофайлів, онлайн-ігор, файлохостингу тощо — які раніше трактувалися фрагментарно або в ширшому сенсі як «дані» чи «інформація». Закон імплементує в українське законодавство положення Директиви (ЄС) 2019/770 про певні аспекти щодо договорів постачання цифрового контенту та цифрових послуг [26]. Це важливо для євроінтеграційної орієнтації України, оскільки забезпечує взаємну правову сумісність і підвищує правову визначеність учасників цифрового ринку.

Також Закон покликаний захищати права споживачів цифрового контенту та послуг, встановлюючи вимоги щодо відповідності цифрових благ умовам договору, строків надання, стандартів якості тощо. Він також визначає механізми захисту прав, у тому числі можливість вимоги приведення контенту або послуги у відповідність, зниження ціни чи розірвання договору у випадках невідповідності. Закон накладає на виконавців цифрового контенту та послуг обов'язки інформувати споживачів, забезпечувати відповідність стандартам, несення відповідальності за невиконання, а також реєструватися на Порталі електронного покупця. Це створює юридичні умови для прозорого та відповідального функціонування цифрового ринку.

І, нарешті, Документ передбачає санкції за порушення прав споживачів, включаючи штрафи, а також органи державного контролю, які відповідальні за

реалізацію положень Закону. Це підсилює не лише цивільно-правовий, а й публічний контроль у сфері цифрового обороту.

Отож, Закон «Про цифровий контент та цифрові послуги» [24] відіграє фундаментальну роль у становленні цивільно-правового регулювання цифрових технологій в Україні, оскільки: встановлює чіткі правові рамки для цифрових благ і відносин у сфері цифрового контенту та послуг; гармонізує національне законодавство з європейськими стандартами, що важливо для реалізації євроінтеграційного курсу; посилює правовий захист споживачів та визначає обов'язки постачальників, підвищуючи передбачуваність цивільних правовідносин у цифровому середовищі. Це створює правову основу для цивільно-правового обороту цифрових благ, сприяє становленню відповідних правових інститутів та механізмів, необхідних для подальшого розвитку цифрової економіки й суспільства в Україні.

Прийняття Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [24] стало важливим кроком й у формуванні сучасної договірної моделі регулювання відносин, пов'язаних із використанням цифрових технологій. Закріпивши на законодавчому рівні поняття цифрового контенту та цифрових послуг, а також визначивши базові права й обов'язки сторін, закон фактично створив нормативне підґрунтя для виникнення, зміни та припинення відповідних цивільно-правових зобов'язань. У цьому контексті договір виступає ключовою юридичною формою реалізації прав і законних інтересів учасників цифрового обороту, через яку забезпечується надання, використання та обіг цифрових благ. Саме тому подальший розвиток цивільно-правового регулювання цифрових технологій закономірно пов'язується з удосконаленням договірних конструкцій, що застосовуються у цифровому середовищі, з урахуванням їхньої специфіки та технологічних особливостей.

Умовно договори, предметом яких є цифрові речі, можна розмежувати на традиційні цивільно-правові договори та договори, що укладаються у формі смарт-контрактів.

Класичні договори щодо цифрових речей включають угоди про перехід права власності, право користування, надання послуг та виконання робіт. Важливо, що для об'єктів інтелектуальної власності, ЦК України використовує у Главі 75 термін «використання». Незважаючи на специфіку цифрових благ, зазначена класифікація зберігає свою застосовність і до них.

Доповнимо лише, що «використання» як юридичний термін у ЦК України визначає спосіб реалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності. Воно включає не лише фізичне користування об'єктом, а й права на його відтворення, поширення, публічне виконання чи демонстрацію, тобто всі дії, через які власник або уповноважена особа отримує економічну або практичну вигоду від об'єкта.

У контексті цифрових речей термін «використання» набуває додаткових функціональних відтінків. Цифровий об'єкт може існувати виключно у нематеріальній формі: його фізичний носій часто не має самостійної цінності, а визначальним є доступ до об'єкта та можливість застосування його властивостей. Наприклад, наявність логіну і паролю до криптовалюти чи цифрового підпису є ключем до реалізації права використання, що виходить за межі класичного «володіння» річчю.

Термін «використання» у цифровому середовищі підкреслює гнучкість цивільно-правових конструкцій. Він дозволяє адаптувати традиційні інститути цивільного права до нових об'єктів: цифрових благ, контенту, послуг, які не завжди підлягають класичному режиму речей. Використання тут виступає як правова категорія, що забезпечує функціональну реалізацію суб'єктивних прав, замінюючи класичне фізичне володіння на цифрове управління доступом і можливостями.

Отже, «використання» стає центральним інструментом цивільного регулювання цифрових об'єктів, забезпечуючи поєднання традиційних принципів права з новими технологічними реаліями, і слугує своєрідним «мостом» між матеріальним і цифровим правовим середовищем. Відтак, термін «використання» виступає ключовим інструментом цивільно-правового регулювання цифрових об'єктів, оскільки дозволяє забезпечити реалізацію

суб'єктивних прав у нематеріальному середовищі та поєднує традиційні принципи цивільного права з новими технологічними реаліями. У контексті нашого дисертаційного дослідження на тему «Цивільно-правове регулювання використання цифрових технологій» це поняття набуває особливого значення, оскільки воно визначає правові рамки користування цифровими речами та контентом, створюючи підґрунтя для правового обороту цифрових благ та формування нових цивільних правовідносин.

Розглянемо детальніше класичні договори, конструкція яких застосовується до цифрових речей. Отож, в межах договору купівлі-продажу продавець передає цифрову річ покупцеві, а покупець приймає її та сплачує визначену суму. Наприклад, криптовалюта розглядається як товар у цивільному обороті. Водночас, ключовим елементом є забезпечення можливості доступу до цифрового об'єкта, а не фізичне володіння носієм. Отримання доступу через локальний криптогаманець або електронний ресурс відповідає умовам договору і свідчить про належне виконання зобов'язань.

Для цифрового контенту, зокрема комп'ютерних програм (ст. 2 Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [24]), можливе знову ж таки застосування терміну «використання» відповідно до Глави 75 ЦК України [7]. Використання програми здійснюється на підставі договору та передбачає надання споживачу правомірному доступу до цифрового контенту.

Договори щодо цифрових технологій також можуть охоплювати надання послуг та виконання робіт. Наприклад, моніторинг роботи комп'ютерної програми є наданням послуги, де корисний ефект виникає в процесі виконання дій виконавцем. Якщо в результаті відстеження стабільності та працездатності буде виявлено проблеми, що потребують внесення змін у програмний код, такі дії кваліфікуються як роботи, оскільки передбачають модифікацію об'єкта.

Таким чином, традиційні цивільно-правові класифікації договорів можуть ефективно адаптуватися до цифрових благ, з урахуванням їхніх особливостей. Оборотоzdатні цифрові об'єкти, як-от криптовалюта, підлягають застосуванню договорів про перехід майна у власність, тоді як об'єкти, пов'язані з особою

користувача (наприклад, цифровий підпис), не є оборотоздатними та не можуть відчужуватися.

Особливої уваги у правовому регулюванні заслуговують смарт-контракти (смарт-правочини, смарт-договори), які реалізуються в Інтернет-середовищі з використанням технології блокчейн. Їх ключова особливість полягає у застосуванні комп'ютерної програми та розподіленого реєстру цифрових транзакцій, що забезпечує автоматичне виконання зобов'язань.

Нині одним із проблемних аспектів смарт-контрактів є відсутність спеціалізованих правових норм, які регулювали б взаємозв'язок програмної (апаратної) частини контракту з законодавством. Це створює потенційну можливість формувати будь-яку послідовність дій, що імітує виконання зобов'язань, без реального дотримання правових вимог.

Необхідно підкреслити, що, як і будь-які інші договори, смарт-контракти підлягають обов'язковому дотриманню імперативних норм законодавства, і лише за таких умов вони визнаються дійсними. Зміст смарт-контракту не може суперечити ЦК України, іншим актам цивільного законодавства або моральним засадам суспільства. Те саме стосується виконання зобов'язань, що виникають із таких контрактів.

Для більш повного правового врегулювання доцільно встановити спеціальні норми, які б регламентували дотримання законодавства у діях осіб при виконанні смарт-контрактів та їх програмуванні. Це має на меті запобігти використанню смарт-контрактів для оформлення дій, що мають ознаки формальної легальності, але фактично суперечать закону. Детально суть смарт-контракту буде розглянуто нами далі, а тому зараз лише констатуємо що він являє собою цифровий правочин, виконання якого забезпечується автоматично за допомогою програмного коду та розподіленого реєстру, при цьому його дійсність та правомірність залежить від дотримання вимог чинного законодавства. Смарт-контракт є специфічною формою договору у цифровому середовищі, яка поєднує класичні цивільно-правові конструкції з технологічними можливостями

блокчейн, і його застосування потребує правового врегулювання, що гарантує захист суб'єктивних прав учасників та недопущення неправомірних дій.

Варто відзначити, що існують й інші виклики, пов'язані з цивільно-правовим регулюванням суспільних відносин у цифровому середовищі, проте більшість з них варта окремої уваги, а тому будуть розглянуті нами в подальших підрозділах нашого дослідження.

Проведений аналіз дозволяє зробити кілька ключових висновків.

По-перше, цифрові технології слід розглядати не лише як технічні або інструментальні засоби, а як комплексне соціально-економічне та правове явище, що породжує нові види цивільних правовідносин, формує цифрові об'єкти, цифрові права та цифровий цивільний оборот. Вони виступають платформою для трансформації традиційних правових категорій, зміни механізмів набуття, здійснення та захисту суб'єктивних прав.

По-друге, сучасне цивільне законодавство, зокрема ЦК України (ст. 177, ст. 179-1), визнає плюралістичну модель існування об'єктів цивільних прав, включно з їх цифровою формою. Це дозволяє юридично враховувати специфіку цифрового середовища, відокремлюючи правомірний доступ до цифрових благ як визначальний елемент цивільного обороту, а не фізичне володіння носієм. Такий підхід демонструє зсув від традиційної речової парадигми до середовищно-функціональної моделі, у якій важлива роль належить контролю та доступу.

По-третє, аналіз доктринальних позицій учених показав наявність двох концептуальних підходів: прихильників пропрієтарної моделі, які підтримують поширення речово-правового режиму на цифрові об'єкти, та критично налаштованих дослідників, які заперечують повне ототожнення цифрових об'єктів із речами. Водночас, на нашу думку, оптимальним є гібридний підхід, що поєднує: визнання нематеріальної природи цифрових благ, використання функціонально адаптованих елементів речово-правового та зобов'язального регулювання, а також перевагу спеціальних диференційованих правових режимів там, де це виправдано для цивільного обороту.

По-четверте, цифрові технології формують нове середовище цивільно-правового регулювання, яке не лише опосередковує реалізацію прав, а й активно впливає на їх зміст і структуру, створюючи потребу у постійному оновленні правових понять, інститутів і механізмів відповідальності. Визначення ключових характеристик цифрових благ — оборотоздатність, персоніфікація, нематеріальність, роль правомірного доступу — забезпечує правову визначеність та технологічну нейтральність у цивільному обороті.

Отже, підсумовуючи, цифрові технології у цивільно-правовому вимірі виступають системоутворюючим чинником, що змінює як самі об'єкти прав, так і механізми їх здійснення. Використання гібридного підходу до правового регулювання цифрових об'єктів дозволяє поєднати традиційні цивільно-правові конструкції з інструментами, адаптованими до цифрового середовища, забезпечуючи ефективність, передбачуваність і правову визначеність у сучасному цивільному обороті.

1.2. Інтелектуальна власність у цифровому середовищі: еволюція доктринальних підходів і законодавчого регулювання

Розглядаючи цифрові технології як ключовий чинник трансформації цивільних правовідносин, неможливо оминати питання впливу цифровізації на сферу інтелектуальної власності. Цифрове середовище радикально змінює традиційні уявлення про об'єкти, суб'єктів і механізми реалізації прав інтелектуальної власності, створюючи нові виклики для доктрини та законодавства. Як показано у попередньому підрозділі, цифрові блага не піддаються повному ототожненню із класичними речами та потребують гібридного підходу до правового регулювання, що поєднує елементи традиційного цивільного права із спеціальними конструкціями, адаптованими до нематеріальної, варіативної та функціонально залежної природи цифрових об'єктів.

У сфері інтелектуальної власності ці трансформації проявляються особливо гостро: цифрові твори, програми, комп'ютерні програми, бази даних та інші об'єкти ІВ у цифровому середовищі здатні до швидкого копіювання, модифікації та транскрипційного розповсюдження, що ставить під сумнів класичні моделі правового захисту. Водночас законодавство, як на національному, так і на міжнародному рівні, намагається знайти баланс між захистом прав авторів та правом суспільства на доступ до цифрових благ, формуючи при цьому нові концептуальні підходи до визначення об'єктів, режимів прав та способів їх реалізації.

Таким чином, аналіз еволюції доктринальних підходів і законодавчих механізмів у сфері інтелектуальної власності в цифровому середовищі дозволяє не лише простежити історичну трансформацію правових моделей, а й визначити сучасні тенденції, які стають підґрунтям для формування адаптивного, гнучкого цивільно-правового регулювання цифрових прав. Цей підхід органічно продовжує концептуальні положення попереднього підрозділу, де цифрові технології розглядалися як системоутворюючий чинник цивільного обороту, підкреслюючи необхідність переосмислення класичних категорій і створення спеціальних правових конструкцій для ефективного захисту та реалізації інтелектуальних прав у цифровому середовищі.

Ураховуючи викладене, подальший аналіз інтелектуальної власності у цифровому середовищі потребує уточнення вихідних теоретико-правових категорій. Передусім йдеться про з'ясування змісту понять «технологія» та «цифрова технологія», адже саме вони виступають базисом формування відповідних об'єктів права інтелектуальної власності. Без належного доктринального осмислення цих понять неможливо ані коректно визначити правову природу цифрових результатів творчої діяльності, ані обґрунтувати особливості їх цивільно-правового режиму в умовах цифрового середовища.

У цьому зв'язку на першому етапі доцільно звернутися до аналізу поняття технології та цифрової технології як потенційних і реальних об'єктів права інтелектуальної власності, простежити еволюцію наукових підходів до їх

правової кваліфікації, а також визначити, яким чином ці категорії впливають на формування сучасних моделей цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій.

Отож, категорія технології, на думку О.Сімсон, «є досить вживаною у сучасному українському законодавстві, і хоча часто поняття її не розкривається, можна з впевненістю стверджувати, що технологія є вагомим результатом інтелектуальної творчої діяльності людини. ЦК України вживає категорію «сфера технології» при визначенні об'єктів винаходу (ч. 2 ст. 459) і корисної моделі (ч. 2 ст. 460), не розшифровуючи сам термін технологія. Таким чином, остання стає допоміжною категорією і не набуває характеру самостійного об'єкта цивільних прав» [27].

Відповідно до норм Глави 62 ЦК України, за договором на виконання науково-дослідних або дослідно конструкторських та технологічних робіт, «підрядник (виконавець) зобов'язується за завданням замовника у тому числі розробити нову технологію, яка буде виступати як результат технологічних робіт, тобто як самостійний об'єкт» [7].

І нарешті у Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [28] технологія отримала легальне визначення і стала об'єктом трансферу (передачі), що оформляється шляхом укладання двосторонніх або багатосторонніх договорів цивільно-правового характеру. Вказаний закон визначив технологію як «результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг» [28]. Важливо, що крім легального визначення категорії технології Закон встановлює об'єкти технології. До них згідно п. 6 ст. 1 Закону віднесені «наукові та науково-практичні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау, в яких відображено перелік, строки, порядок та послідовність виконання операцій,

процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг» [28]. Отож, у такому розумінні технологія являє собою загальне збірне поняття.

Аналіз вищезазначеного дає змогу стверджувати про слушність позиції О. Сімсон щодо подвійності становища технології в цивільному законодавстві. З одного боку, законодавець активно використовує цю категорію (зокрема, через застосування словосполучення «сфера технології» у нормах про винахід і корисну модель), що свідчить про її доктринальну та практичну значущість. З іншого боку, відсутність легального визначення у ЦК України зумовлює допоміжний, похідний характер технології, яка не визнається самостійним об'єктом цивільних прав у межах загальної частини цивільного законодавства. Такий підхід фактично зводить технологію до контекстуальної категорії, що використовується для уточнення меж охороноздатності конкретних об'єктів права інтелектуальної власності, але не формує самостійного правового режиму.

Норми Глави 62 ЦК України демонструють іншу, більш прагматичну модель сприйняття технології. У договірному контексті вона вже постає не лише як абстрактна категорія, а як конкретизований результат науково-дослідних чи технологічних робіт, здатний бути предметом зобов'язання. У такому значенні технологія набуває рис самостійного об'єкта цивільних прав, оскільки вона створюється за завданням замовника, має визначений результат і може бути відокремлена від особи виконавця. Це свідчить про те, що цивільне право фактично визнає технологію як економічно та юридично значущий нематеріальний результат, навіть якщо це не завжди прямо закріплено у дефінітивних нормах.

Принципово важливим етапом еволюції підходів стало ухвалення Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». Саме в ньому технологія вперше отримала легальне визначення та була прямо визнана об'єктом цивільного обороту, зокрема трансферу на підставі цивільно-правових договорів. Запропоноване законодавцем розуміння технології як результату науково-технічної діяльності та сукупності систематизованих знань і рішень підтверджує її комплексний, інтегративний характер.

Важливо й те, що Закон не зводить технологію до одного об'єкта права інтелектуальної власності, а, навпаки, підкреслює її збірну природу. Технологія охоплює різнорідні елементи — від винаходів і комп'ютерних програм до комерційної таємниці й ноу-хау, які разом утворюють єдиний функціональний комплекс. У такому підході технологія постає не як конкуренція окремим об'єктам інтелектуальної власності, а як форма їх системного поєднання, зорієнтована на практичне застосування та комерціалізацію.

Отже, аналіз наведених положень дозволяє дійти висновку, що в українському праві категорія «технологія» еволюціонує від допоміжного терміна до самостійно значущого цивільно-правового феномена. Вона дедалі чіткіше формується як збірний об'єкт, який інтегрує різні результати інтелектуальної діяльності та виступає ключовою ланкою між правом інтелектуальної власності й договірним регулюванням у цифровому та інноваційному середовищі. Саме це має принципове значення для подальшого аналізу цифрових технологій як об'єктів цивільно-правового регулювання.

З урахуванням викладеного стає очевидним, що законодавче закріплення поняття технології, попри його важливість, не усуває всіх теоретичних і практичних питань, пов'язаних із правовою природою цього феномена. Нормативні дефініції фіксують лише узагальнені ознаки технології та її функціональне призначення у цивільному обороті, однак не розкривають у повному обсязі її сутнісних характеристик, меж як об'єкта права інтелектуальної власності та співвідношення з іншими результатами інтелектуальної діяльності. У зв'язку з цим подальше дослідження неможливе без звернення до доктринальних підходів, у межах яких поняття «технологія» осмислюється крізь призму різних наукових концепцій, методологічних підходів та галузевих інтерпретацій. Аналіз наукових тлумачень дозволяє не лише поглибити розуміння змісту цієї категорії, а й виявити її місце у системі цивільних прав та обґрунтувати напрями вдосконалення правового регулювання, зокрема у цифровому середовищі.

Б.М. Падучак пропонує під поняттям технологія вважати «виражений в об'єктивній формі результат науково-технічної діяльності, який включає в тому чи іншому поєднанні винаходи, корисні моделі, промислові зразки та інші результати інтелектуальної діяльності (в тому числі ноу-хау), які підлягають правовій охороні згідно з нормами цивільного законодавства, а також результати інтелектуальної власності, які не підлягають правовій охороні згідно з нормами цивільного законодавства (технічні дані, інша інформація), і може бути технологічною основою практичної діяльності в цивільній та воєнній сферах [25].

Аналіз вказаного розуміння дозволяє нам виділити стверджувати, про комплексний характер підходу автору. Так, він розглядає технологію не як одиничний об'єкт, а як складний результат науково-технічної діяльності, що поєднує різні результати інтелектуальної діяльності. Це відповідає сучасному розумінню технологій як системних утворень, а не ізольованих правових об'єктів. Важливою перевагою є включення до поняття технології не лише об'єктів права інтелектуальної власності, що підлягають правовій охороні (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ноу-хау), але й результатів, які такої охорони не мають (технічні дані, інформація). Це відображає реальну практику використання технологій, у якій правовий режим окремих елементів є неоднорідним. Зазначення того, що технологія має бути «вираженою в об'єктивній формі», узгоджується з базовими положеннями цивільного права щодо можливості правового регулювання лише тих результатів діяльності, які можуть бути ідентифіковані та відокремлені від особи творця. І, нарешті, вказівка на те, що технологія може бути «технологічною основою практичної діяльності», підкреслює її прикладний характер та пояснює економічну й соціальну цінність технологій як об'єкта цивільного обороту.

Попри ємність і методологічну вірність аналізованої дефініції, для досліджень у сфері цифрових технологій визначення є радше універсальним, ніж спеціалізованим. Воно не враховує таких ознак, як нематеріальність цифрових

благ, залежність від доступу, програмного коду чи цифрового середовища, що вимагає адаптації його, якщо аналіз стосуватиметься суто цифрових технологій.

Окремі вчені «технології» розуміють як науку про спосіб, вибір та послідовність режимів та операцій, а також комплекс наукових знань, які прямо використовуються у виробництві [30, с. 113]. Д.І. Адамюк вказує на «можливість виділення трьох наступних груп поняття технології»: 1) сутність «технології» ототожнюється з її матеріальними носіями та відповідними виробничими процесами. Наприклад, як зазначають американські економісти поняття «технології» важливо розуміти як сполучення відповідних фізичних процесів, які перетворюють витрати на виріб, тобто процес як одержується в результаті застосування тої чи іншої технології; 2) поняття «технології» розуміють, які комплекс науково-технічних знань та всі «побічні ефекти», які виникають при провадженні технологій, інноваційних змін тощо; 3) «технології» – є розробкою та суспільним використанням інформації» [31, с. 35]. О.М. Боярчук стверджує, що «За допомогою технології, вважаємо може виникати остаточний результат проведених досліджень та розробок у вигляді винаходу, промислового зразка, корисної моделі, ноу-хау, технічної інформації або селекційного досягнення, який був застосований під час створення нових або поліпшення вже існуючого продукту, для задоволення потреб ринку. Але, технологія не є об'єктом права інтелектуальної власності відповідно до норм чинного законодавства. Можна тут аналізувати про природну властивість об'єктів права інтелектуальної власності, не нормативну» [32, с. 190].

Рефлексія над наведеними доктринальними підходами свідчить про багатовимірність категорії «технологія» та відсутність єдиного усталеного розуміння її правової природи. Усі проаналізовані визначення акцентують увагу на різних аспектах цього явища, що дає змогу виявити як спільні, так і комплементарні елементи.

Так, підходи, у межах яких технологія трактується як наука про способи, прийоми та послідовність операцій, підкреслюють її процедурний і процесуальний характер. Вони дозволяють розглядати технологію не лише як

результат, а і як динамічну діяльність, спрямовану на досягнення певного практичного ефекту. Це важливо для цивільно-правового аналізу, оскільки значна частина договірних зобов'язань у сфері цифрових технологій стосується саме процесу надання послуг або виконання робіт.

Класифікація Д. І. Адамюка доповнює зазначене, демонструючи еволюцію уявлень про технологію — від її ототожнення з матеріальними носіями та виробничими процесами до розуміння технології як інформаційного ресурсу і результату обробки та використання знань. Особливо цінним у контексті цифровізації є третій підхід, який пов'язує технологію з розробкою та суспільним використанням інформації, адже саме ця ознака є визначальною для цифрових технологій як об'єктів цивільних правовідносин.

Позиція О. М. Боярчука, відповідно до якої технологія може бути підґрунтям створення об'єктів права інтелектуальної власності, але сама по собі не визнається таким об'єктом, актуалізує дискусію щодо самостійності технології як юридичної категорії. Цей підхід дозволяє відмежувати технологію як інструмент і метод від конкретних результатів творчої діяльності, які вже отримують нормативно визначений правовий режим.

На цьому тлі визначення Б. Падучака виглядає найбільш системним, оскільки поєднує результативний, інтелектуальний і прикладний аспекти технології та прямо вказує на її зв'язок із цивільним законодавством. Водночас аналіз інших доктринальних підходів дозволяє доповнити його визначення кількома суттєвими елементами, які у ньому або не отримали належного розвитку, або залишилися малодослідженими. Зокрема, доцільним є:

- підкреслення процесуального аспекту технології поряд із її результативною складовою;
- акцент на інформаційній природі сучасних (насамперед цифрових) технологій;
- врахування того, що технологія може виступати самостійним об'єктом цивільного обороту або предметом договірних зобов'язань, навіть якщо її окремі елементи мають різний правовий режим;

- зазначення ролі технології як інструменту здійснення цивільних прав і виконання обов'язків, що особливо важливо для теми використання цифрових технологій.

З урахуванням наведеного, поняття технології у контексті цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій може бути сформульоване таким чином: Технологія — це виражений в об'єктивній формі результат та/або процес науково-технічної діяльності, що являє собою систематизовану сукупність знань, інформації, технічних, організаційних і програмних рішень, які у певній послідовності забезпечують створення, використання або трансформацію продуктів чи послуг, слугують основою практичної діяльності та можуть виступати об'єктом цивільно-правових відносин або інструментом здійснення цивільних прав і виконання обов'язків, у тому числі у цифровому середовищі.

З огляду на запропоноване авторське визначення цифрових технологій, доцільно зазначити, що воно узагальнює різні доктринальні підходи до розуміння технології, проте не вичерпує всі аспекти її правової природи. Навпаки, сформульована дефініція створює теоретичне підґрунтя для подальшої конкретизації змісту цифрових технологій крізь призму їх функціональних проявів у цивільному праві. Саме в цьому контексті виникає необхідність звернення до окремих, більш спеціалізованих визначень, які дозволяють деталізувати окремі елементи цифрових технологій, зокрема з позицій їх використання, правового режиму та ролі у формуванні цифрових благ і правовідносин. Такий перехід є логічним і методологічно обґрунтованим, оскільки дає змогу послідовно перейти від узагальненого розуміння цифрових технологій до аналізу їх окремих проявів і характеристик, що мають безпосереднє значення для цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій.

Отож, якщо адаптувати надане нами визначення виключно на цифрові технології та узгодити з логікою цивільно-правового дослідження, то матимемо можливість запропонувати наступне: Цифрові технології — це виражені в

об'єктивній формі результати та/або процеси інтелектуальної, науково-технічної діяльності, що ґрунтуються на обробці, зберіганні, передачі та використанні цифрової інформації і реалізуються за допомогою програмного коду, алгоритмів, інформаційно-комунікаційних систем або інших цифрових інструментів. Вони становлять системну сукупність знань, даних і технічних рішень, які забезпечують створення, функціонування та використання цифрових благ і послуг, формують специфічне цифрове середовище та можуть виступати як об'єктами цивільних правовідносин, так і інструментом здійснення цивільних прав і виконання обов'язків.

Проведений аналіз доктринальних тлумачень базових понять та формування авторських визначень цифрових технологій і пов'язаних із ними категорій дозволяє окреслити їх теоретичну основу та з'ясувати правову природу відповідних явищ у системі цивільного права. Водночас доктринальний рівень осмислення, навіть за умови концептуальної цілісності й внутрішньої узгодженості, не здатен самотійно забезпечити ефективне регулювання суспільних відносин, що виникають у цифровому середовищі. Саме тому логічним наступним кроком є звернення до законодавчих механізмів у сфері інтелектуальної власності, які покликані інституціоналізувати напрацьовані наукою підходи та надати їм нормативної визначеності.

Необхідність такого переходу зумовлена тим, що цифрові технології, будучи результатом інтелектуальної творчої діяльності та водночас інструментом її реалізації, перебувають у постійному динамічному розвитку, що вимагає адекватних правових форм їх охорони, використання та обороту. Аналіз законодавчого регулювання у сфері інтелектуальної власності в цифровому середовищі дозволяє не лише простежити еволюцію правових моделей — від класичних конструкцій охорони результатів творчої діяльності до сучасних комплексних режимів, — а й виявити актуальні тенденції правотворення. Саме ці тенденції стають підґрунтям для формування адаптивного, гнучкого цивільно-правового регулювання цифрових прав, що відповідає викликам цифровізації та

узгоджується з тими методологічними орієнтирами, на які було вказано на початку цього підрозділу.

Базис міжнародно-правового регулювання використання об'єктів авторського права та суміжних прав у цифровому середовищі сформований так званими Інтернет-договорами Всесвітньої організації інтелектуальної власності, ухваленими 20 грудня 1996 року. До них належать Договір ВОІВ про авторське право (ДАП) [33], який набрав чинності 6 березня 2002 року, а також Договір ВОІВ про виконання і фонограми (ДВФ) [34], чинний з 20 квітня 2002 року. Україна приєдналася до зазначених міжнародних договорів ВОІВ 20 вересня 2001 року, взявши на себе зобов'язання щодо імплементації їх положень у національне законодавство.

У глобальному масштабі ці договори ВОІВ забезпечують уніфіковані правила захисту авторських і суміжних прав у цифровому середовищі, сприяють гармонізації національних законодавств та полегшують міжнародну комерційну та інформаційну взаємодію. Для України їхня роль полягає у впровадженні міжнародних стандартів захисту цифрових авторських прав, що дозволяє інтегрувати національну правову систему у світовий правовий простір та захищати права українських авторів і виконавців на міжнародному рівні.

Попри те, що вказані договори в обіході називають Інтернет-договорами ВОІВ, у їх текстах поняття «Інтернет» не використовується, натомість застосовується термін «цифрове середовище», який охоплює різноманітні комп'ютерні мережі. Відповідно до положень цих договорів, що посилаються на норми Бернської та Римської конвенцій, у цифровому середовищі реалізуються майнові права суб'єктів авторського права та суміжних прав, зокрема: право на відтворення (ст. 1 ДАП, ст. 11 ДВФ), право на розповсюдження серед широкої публіки (ст. 8 ДАП), а також права на надання виконань і фонограм у доступ (ст. 10 ДВФ) [33; 34]. Сторони договорів зобов'язані забезпечувати правовий захист від обходу технічних засобів охорони (ст. 11 ДАП, ст. 18 ДВФ), а також захист інформації про управління правами (ст. 12 ДАП, ст. 19 ДВФ) [33; 34].

В національному законодавстві, аналогічно міжнародним договорам, поняття «Інтернет» не використовується, а норми Цивільного кодексу України [7] та Закону України «Про авторське право і суміжні права» [35] охоплюють ширшу категорію цифрових технологій, визначаючи права на відтворення, розповсюдження та надання доступу до об'єктів авторського права та суміжних прав. Основна увага приділяється використанню творів, виконань і фонограм у цифровій формі, у тому числі через інтерактивні комп'ютерні мережі.

Згідно з положеннями договорів ВОІВ, автори, виконавці та виробники фонограм мають виключні права на відтворення своїх творів, виконань та фонограм у цифровому середовищі, а також право забезпечувати доступ до них [33; 34]. Під доступом розуміється доведення творів, виконань і фонограм до загального відома через дротові та бездротові канали зв'язку таким чином, що користувачі можуть отримати до них доступ у будь-якому місці та в будь-який час за власним вибором.

До виключних прав авторів, виконавців та виробників фонограм також належить право дозволяти відтворення творів, виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення (ст. 441, 453–455 Цивільного кодексу України [7]; ст. 12, 39, 40 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [35]). Відтворення охоплює зберігання об'єктів у електронній (цифровій), оптичній або іншій формі, придатній для зчитування комп'ютером (ст. 1 Закону).

Також до виключних прав суб'єктів авторського права відноситься надання доступу до творів, фонограм і зафіксованих виконань з місця та у час, обраний користувачем (ст. 453, 454 Цивільного кодексу України [7]). У випадку продажу цифрових об'єктів, наприклад музичних чи відеофайлів через мережу Інтернет, необхідно отримати відповідний дозвіл від автора, виконавця або виробника фонограм та відеограм (ст. 441, 453–454 Цивільного кодексу України, ст. 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [7; 35]. Отже, для законного використання об'єктів авторського права і суміжних прав у цифровому середовищі потрібна згода правовласників.

Таким чином, міжнародні договори ВОІВ та національне законодавство України визначають ключові механізми правової охорони об'єктів авторського права і суміжних прав у цифровому середовищі, встановлюючи права на відтворення, розповсюдження та надання доступу до творів, виконань і фонограм. Реалізація цих прав у цифрових мережах можлива лише за згодою правовласників, що підкреслює необхідність комплексного регулювання цифрових прав у цивільному законодавстві.

У зв'язку з активними євроінтеграційними процесами особливу важливість набуває вивчення європейських нормативних та договірних джерел, які формують сучасні стандарти захисту інтелектуальної власності в цифровому середовищі, та можуть слугувати підґрунтям для адаптації національного законодавства України до міжнародних вимог.

Одним із ключових елементів створення внутрішнього єдиного ринку ЄС є формування політики інформаційного суспільства, спрямованої на забезпечення розвитку та обігу нових товарів і послуг, що надаються через цифрові мережі. Цей процес охоплює як використання вже існуючих об'єктів авторського права і суміжних прав, так і створення нових об'єктів завдяки стрімкому розвитку сучасних технологій і комунікацій. Водночас, можливості цифрових технологій не лише розширюють творчі горизонти і забезпечують більш широке поширення творчого продукту, а й ставлять під загрозу правовий захист результатів інтелектуальної діяльності, якщо застосовувати лише традиційні підходи до охорони прав. Саме тому, поряд із механізмами ВОІВ, країни-члени ЄС здійснили власну активну роботу з формування правового поля для захисту авторських і суміжних прав у цифровому середовищі, враховуючи особливості інформаційного суспільства та єдиної цифрової економіки.

У цьому контексті для повного розуміння сучасного цивільно-правового регулювання цифрових прав стає необхідним звернутися до європейських джерел права, які відображають політику ЄС у сфері інформаційного суспільства та охорони авторських і суміжних прав. Зокрема, ЄС розробив низку директив і регламентів, спрямованих на адаптацію традиційних норм авторського права до

цифрового середовища, забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності в мережі та уніфікацію підходів до транснаціонального використання цифрового контенту. Аналіз європейських стандартів і практик дозволяє не лише виявити сучасні тенденції, а й сформулювати на цій основі рекомендації щодо адаптивного, гнучкого цивільно-правового регулювання цифрових об'єктів в Україні з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Європейська Комісія почала комплексне дослідження впливу новітніх технологій на авторське право ще у 1988 р. зі Зеленої книги «Авторське право і виклик технологій», де було здійснено правовий і економічний аналіз проблем, пов'язаних із розвитком цифрових технологій, зокрема ризику неправомірних транскордонних операцій з об'єктами авторського права і суміжних прав. У подальшій Білій книзі 1993 р. «Розвиток, конкурентоздатність, зайнятість: виклики та шляхи в ХХІ ст.» звернуто увагу на економічну роль творчих результатів і нових технологій у Європі та підкреслено значення авторського права як механізму обігу товарів і послуг.

У 1994–1995 рр. Зелена книга щодо аудіовізуальної політики та Зелена книга «Про авторське право і суміжні права в інформаційному суспільстві» окреслили проблеми цифрового використання творів, питання майнових і моральних прав, управління ними, технічного захисту та ідентифікації прав у цифровому середовищі. У 1996–1999 рр. були опубліковані Повідомлення та Пропозиції щодо Директиви ЄС з авторського права, що заклали основу для гармонізації національних законодавств країн-членів ЄС та визначення прав на відтворення, розповсюдження, публічне сповіщення і комунікації у цифровому середовищі.

У 2001 р. прийнято Директиву ЄС «Про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав у інформаційному суспільстві» [36], що започаткувала новий етап гармонізації, забезпечуючи захист цифрових прав і баланс інтересів між суб'єктами права та користувачами. Директива передбачає охорону майнових прав, обмеження і винятки, захист технологічних заходів і інформації з управління правами, а також ефективні механізми правового

реагування на порушення, включно із відповідальністю посередників і провайдерів.

У 2008–2009 рр. Європейська Комісія у Зеленій книзі та Повідомленні «Авторське право в економіці знань» акцентувала увагу на вільному обігу знань, оцифруванні культурних та наукових матеріалів, розвитку електронних бібліотек та підтримці освітньої та наукової діяльності в умовах цифровізації.

Таким чином, політика ЄС у сфері авторського права та суміжних прав поєднує захист інтелектуальної власності з підтримкою цифрової економіки, наукових і культурних процесів, формуючи комплексну систему регулювання в інформаційному суспільстві.

У 2011 р. Європейською Комісією була оприлюднена Зелена книга «Про онлайн-розповсюдження аудіовізуальних творів у ЄС в інтерактивному форматі: можливості та виклики формування єдиного цифрового ринку». У цьому документі увага зосереджується не лише на процесах створення аудіовізуальних творів, а й на механізмах їх поширення в умовах інтерактивного цифрового середовища, зокрема через сервіси «відео на вимогу». Значне місце відведено питанням ліцензування в аудіовізуальній сфері, функціонуванню аудіовізуальних архівів, а також особливостям виробництва і дистрибуції кінофільмів та телевізійного контенту. Окремо акцентується проблема справедливої винагороди авторів і виконавців за інтерактивні способи використання аудіовізуальних творів.

Відтак можемо констатувати, що Положення Зеленої книги 2011 р. стали важливим етапом у формуванні європейського підходу до правового регулювання використання аудіовізуального контенту в цифровому середовищі. Вона не лише окреслила ключові проблеми інтерактивного розповсюдження творів, але й заклала концептуальні засади для подальших законодавчих ініціатив Європейського Союзу, спрямованих на усунення фрагментарності національних правових режимів та створення єдиного цифрового ринку. Саме з цього моменту акцент у правотворчій діяльності ЄС зміщується від загальної гармонізації авторського права до комплексного регулювання цифрового обігу

контенту, включно з транскордонним ліцензуванням, доступом до контенту в режимі «on-demand», а також забезпеченням балансу між інтересами правоволодільців, постачальників цифрових послуг і кінцевих користувачів.

Подальший розвиток цих ідей знайшов своє нормативне закріплення у низці актів вторинного права ЄС, зокрема у Директивах та Регламентах, що стали правовою основою формування Digital Single Market. Вони спрямовані на адаптацію традиційних інститутів авторського права і суміжних прав до умов цифрової економіки, що свідчить про перехід Європейського Союзу до системного, багаторівневого та технологічно нейтрального підходу до правового регулювання використання результатів інтелектуальної діяльності у цифровому середовищі.

В контексті аналізу актів вторинного законодавства ЄС слід перш за все згадати Директиву (EU) 2019/790 — «Авторське право на Єдиному цифровому ринку» (Digital Single Market Directive) [37]. Це головний нормативний акт вторинного права ЄС у сфері авторського права на цифровому єдиному ринку. Директива спрямована на модернізацію системи авторського права ЄС з урахуванням цифрової економіки та транснаціонального використання захищеного контенту, а також забезпечення діяльності єдиного цифрового ринку без фрагментації на рівні країн-членів. Метою Директиви є: «гармонізувати правила застосування авторського права у цифровому середовищі для забезпечення єдиного внутрішнього ринку та забезпечити високий рівень захисту прав rightholders і водночас підтримати доступ до контенту» [37].

Серед основних положень та новел Директиви слід виділити:

- передбачаються певні нові або уточнені обмеження та винятки, які відповідають цифровому способу використання контенту, зокрема для текстового і дата-майнінгу, транснаціональної освіти та культурної спадщини;
- стимулюється розвиток ефективних механізмів ліцензування, зокрема для творів, що не були у комерційному обороті, та для VoD-послуг (відео-на-запит).
- встановлюється спеціальний режим відповідальності та авторизації для онлайн-сервісів, які дозволяють користувачам завантажувати захищений

контент (ст. 17). Це має забезпечити правообладателям можливість отримувати винагороду за онлайн-використання їхніх творів через такі платформи;

- Вводяться правила, які забезпечують справедливу і пропорційну винагороду для авторів і виконавців за права, що надаються або передаються в цифровому середовищі, а також зобов'язання щодо фінансової прозорості договорів;

- поміщуються положення про захист технічних засобів та інформації для управління правами, що є важливими для протидії цифровим порушенням.

Відтак слід визнати, що цей акт є стратегічним кроком ЄС у трансформації традиційного авторського права, оскільки він не лише оновлює існуючі норми для цифрової реальності, а й впроваджує інструменти для функціонування інтегрованого цифрового ринку, де порушення прав можуть бути ефективно протидіяні, а доступ до контенту — врівноважений із правами правовласників.

І хоча Директива 2019/790 є центральним нормативним актом, ЄС також розробив інші документи, що прямо або опосередковано впливають на цифрову охорону прав ІВ. Серед них Оцінка застосування окремих норм DSM Directive (наприклад, оцінка статті 17(6)) [38], що стосується нових моделей ліцензування та відповідальності платформ для спільного доступу до контенту. Раніші директиви, що були гармонізовані та частково оновлені DSM Directive, включно з Директивою 2001/29/EC про інформаційне суспільство (Information Society Directive) та іншими нормами, які сприяли уніфікації правових режимів у цифровому контексті.

Якщо аналізувати значення вказаних європейських актів для України, то слід зазначити, що Європейський правовий порядок у сфері авторського права у цифровому середовищі — передусім через DSM Directive — встановлює сучасні стандарти захисту прав ІВ, включно з ліцензуванням онлайн-контенту, захистом прав авторів на цифровому єдиному ринку, регулюванням платформ, інструментами сприяння прозорості та справедливій винагороді. Аналіз цих актів є важливим для України в контексті гармонізації національного законодавства з правом ЄС (*acquis communautaire*) та імплементації принципів

цифрового єдиного ринку, що відкриває шлях до ефективного правового захисту цифрових прав і сприяє реалізації євроінтеграційних зобов'язань.

Логічним продовженням аналізу правового регулювання авторського права в цифровому середовищі є звернення до проблематики промислової власності, оскільки цифрові технології впливають не лише на створення та обіг об'єктів творчої діяльності, а й на використання результатів технічної та комерційної інновації. Якщо у сфері авторського і суміжних прав основна увага зосереджується на цифровому поширенні контенту, ліцензуванні онлайн-використання та забезпеченні справедливої винагороди правовласників, то у сфері промислової власності цифрове середовище формує нові виклики, пов'язані з транснаціональним використанням винаходів, комерціалізацією технологічних рішень, функціонуванням електронної торгівлі та використанням торговельних марок і промислових зразків у мережі Інтернет.

Таким чином, цифровізація зумовлює поступовий перехід від класичного розуміння охорони інтелектуальної власності, орієнтованого переважно на матеріальні носії та територіальні межі, до комплексного підходу, у межах якого об'єкти промислової власності дедалі частіше реалізуються, використовуються та порушуються саме в цифровому середовищі. Це об'єктивно актуалізує необхідність аналізу міжнародно-правових та європейських актів, що встановлюють загальні стандарти охорони промислової власності, та оцінки їх придатності до регулювання відносин, пов'язаних із цифровими технологіями, інноваційними продуктами та глобальними онлайн-ринками.

Отож, на міжнародному рівні та в рамках Європейського Союзу існують правові акти та інституційні механізми, що посилюють захист і врегулювання об'єктів промислової власності (патентів, промислових зразків і торговельних марок), зокрема й з огляду на їх використання в цифровому середовищі, хоча специфічні «цифрові» норми на рівні промислової власності поки що не виокремлені так явно, як у сфері авторського права.

До міжнародних договорів та угод слід віднести:

Паризьку конвенцію про охорону промислової власності [39] — базовий міжнародний договір, що визначає об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки тощо) і встановлює загальні правила їх міжнародної охорони (принцип національного режиму, перевага пріоритету тощо). Ця конвенція є фундаментальною основою міжнародної системи охорони ІВ і застосовується незалежно від цифрового контексту, але створює рамки для захисту ІВ у глобальній цифровій економіці.

Угоду TRIPS [40] — встановлює мінімальні стандарти правової охорони промислової власності, які держави-члени СОТ повинні забезпечувати у національному праві; це включає патенти, торговельні марки та промислові зразки, а також механізми їх захисту (правові засоби, санкції тощо).

Сінгапурський договір про право товарних знаків [41] — спрямований на уніфікацію процедур реєстрації і ліцензування торговельних марок, зокрема з урахуванням сучасних технологій комунікацій — що має непряму, але важливу значущість для цифрового обігу ІВ.

Страсбурзьку угоду про міжнародну патентну класифікацію [42] та Локарнську угоду про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків [43] — домовленості про міжнародні класифікації патентів і промислових зразків, які сприяють уніфікації класифікаційних систем у світі.

Хоча ці угоди не містять спеціальних норм «про цифрове середовище», вони забезпечують загальні стандарти правової охорони промислової власності, що застосовуються й у цифровому контексті (наприклад, до цифрових продуктів, програмних рішень, технічних винаходів, що реалізуються через цифрові платформи).

У Європейському Союзі немає окремого міжнародного акта, що безпосередньо регулював би використання промислової власності лише в цифровому середовищі. Проте дія *acquis* ЄС у сфері ІВ охоплює і цифрові виклики: Європейське патентне право та система Єдиного патенту — ЄС та Європейське патентне відомство (ЕПО) працюють над спільними механізмами патентної охорони та правозастосування в усіх державах-членах, що має

значення для цифрових технологій і транснаціонального захисту ІВ. EUIPO — Європейське відомство з інтелектуальної власності забезпечує реєстрацію торговельних марок та промислових зразків ЄС, які діють у цифровому середовищі по всьому союзу одним правовим документом. ЄС проводить регулярні огляди і стратегії захисту ІВ за межами ЄС (стратегії щодо боротьби з контрафактом, підтримки власників ІВ у торгівлі тощо), що також включає випадки цифрового використання — наприклад, поширення фальшивих товарів онлайн.

Отож, чітких окремих міжнародних актів або директив ЄС, що стосуються використання промислової власності виключно в цифровому середовищі, нині немає — на відміну від регулювання авторського права в мережі. Однак загальні стандарти — через TRIPS, Паризьку конвенцію, європейські механізми Єдиного патенту та систему EUIPO — застосовуються також до цифрових продуктів і сервісів, що включають об'єкти промислової власності чи їх елементи. Тобто існуючі міжнародні угоди та європейські механізми забезпечують правові рамки, в яких об'єкти промислової власності, включно з тими, що пов'язані з цифровими технологіями, отримують охорону, захист і можливості для транснаціонального використання. Це важливо з огляду на розвиток цифрової економіки та інтеграцію України до європейського правового простору.

Тенденції реформування вітчизняного законодавства у сфері авторського права, зумовлені цифровими технологіями, які формуватимуть і відповідне правове регулювання, вчені пов'язують із: «перевагою цифрової форми існування об'єктів авторського права; існуванням виключно цифрових об'єктів авторського права (зокрема, комп'ютерна програма), а також об'єктів, які існують майже завжди у цифровій формі (і з часом також стануть виключно цифровими) — бази даних, аудіовізуальні твори, фотографії та ін.; створення більшості об'єктів авторського права у цифровій формі з дальшою можливістю переведення у паперову або іншу форму вираження; виникненням нових цифрових об'єктів авторського права (NFT, відеогра, мультимедіа тощо), які потребують чіткого визначення їх правового режиму; можливістю швидкої

оцифровки об'єктів авторського права; швидким обміном інформацією завдяки мережі Інтернет, що надає можливість поширювати, передавати, розповсюджувати об'єкти авторського права по всьому світу; новими способами використання та поширення об'єктів авторського права у цифровому середовищі (хмарні технології, стрімінг тощо); множинністю електронних примірників певного об'єкту авторського права, зумовлене можливістю копіювання і використання файлу різними особами в один і той самий час, але у різних місцях, та інші» [44, с. 64].

Узагальнюючи наведені підходи, можна констатувати, що цифрові технології докорінно трансформують не лише сферу авторського права, а й правове регулювання об'єктів промислової власності, формуючи подібні за своєю логікою, хоча й відмінні за змістом, тенденції розвитку. Якщо для авторського права визначальною є цифрова форма існування та поширення творчого контенту, то для промислової власності ключовим стає цифровий спосіб створення, використання, комерціалізації та захисту результатів технічної й комерційної діяльності.

З огляду на це, тенденції реформування законодавства у сфері промислової власності, зумовлені цифровізацією, доцільно пов'язувати з такими процесами: широким використанням цифрових технологій при створенні об'єктів промислової власності (CAD-проектування, моделювання, симуляції, штучний інтелект); існуванням об'єктів, тісно пов'язаних із цифровим середовищем або таких, що функціонують переважно у нематеріальній формі (програмно реалізовані технічні рішення, цифрові промислові зразки, віртуальні дизайни); появою результатів технічної діяльності, створених або оптимізованих за участю алгоритмів та автоматизованих систем, що потребує переосмислення критеріїв патентоздатності та авторства; можливістю швидкого відтворення, копіювання і транснаціонального використання технічних рішень у цифровому середовищі, зокрема через мережу Інтернет; активним використанням торговельних марок, географічних зазначень і промислових зразків у цифровій торгівлі, доменних іменах, онлайн-платформах та віртуальних середовищах; розвитком нових

моделей комерціалізації об'єктів промислової власності (електронне ліцензування, технологічні маркетплейси, хмарні сервіси); а також зростанням ризиків порушення прав у цифровому просторі, що обумовлює потребу в ефективних, технологічно адаптованих механізмах правового захисту.

Таким чином, як і у сфері авторського права, цифровізація у галузі промислової власності виступає не лише технічним чинником, а й системоутворюючим фактором, що зумовлює перегляд традиційних правових конструкцій і формування гнучкого, адаптивного цивільно-правового регулювання, орієнтованого на умови цифрової економіки та глобального інформаційного простору.

Проведений у підрозділі аналіз дозволяє дійти висновку, що інтелектуальна власність у цифровому середовищі перебуває у стані глибокої трансформації, яка охоплює як доктринальні уявлення, так і законодавчі механізми її правового регулювання. Цифровізація зумовила переосмислення класичних цивільно-правових категорій об'єкта, способів використання та реалізації виключних прав, а також актуалізувала потребу у формуванні гнучких, адаптивних правових конструкцій, здатних враховувати нематеріальну, мережеву та транскордонну природу цифрових благ.

Дослідження еволюції наукових підходів до поняття технології та цифрової технології засвідчило їх комплексний, багатовимірний характер і ключову роль у формуванні сучасних об'єктів права інтелектуальної власності. Водночас аналіз національного, міжнародного та європейського законодавства показав поступовий перехід від фрагментарного регулювання до системних моделей охорони інтелектуальних прав у цифровому середовищі, насамперед у сфері авторського і суміжних прав, що реалізується через механізми ВОІВ та акти вторинного права ЄС у межах Єдиного цифрового ринку.

Разом із тим встановлено, що тенденції, притаманні цифровізації авторського права, дедалі більшою мірою поширюються і на сферу промислової власності, хоча її правове регулювання у цифровому середовищі наразі має опосередкований характер і ґрунтується переважно на загальних міжнародних та

європейських стандартах. Це свідчить про об'єктивну необхідність подальшого комплексного аналізу цивільно-правового регулювання використання об'єктів промислової власності в умовах цифрової економіки та євроінтеграційних процесів, що й зумовлює логічний перехід до наступних розділів дослідження.

1.3. Співвідношення прав інтелектуальної власності та інших цивільних прав у цифровому середовищі

Попередній аналіз цифрового середовища як нового простору реалізації цивільних прав показав, що цифровізація радикально змінює способи та механізми здійснення як традиційних цивільних прав, так і прав інтелектуальної власності. Цифрове середовище, будучи нематеріальним, транснаціональним та технологічно опосередкованим простором, формує специфічні умови для здійснення правових відносин: забезпечує швидкий обіг інформації, одночасний доступ до об'єктів прав великої кількості користувачів та виникнення нових типів цивільно-правових ризиків.

У цьому контексті особливу актуальність набуває питання співвідношення прав інтелектуальної власності та інших цивільних прав у цифровому середовищі. Традиційна цивільно-правова система передбачає певні механізми захисту власності, договірного регулювання та відшкодування шкоди, які виникають у фізичному просторі. Однак у цифровому середовищі реалізація цих прав часто тісно переплітається з правами інтелектуальної власності: наприклад, право власності на цифрові носії чи пристрої пов'язане з авторським правом на програмне забезпечення; договірні відносини користувачів у мережі часто регулюються умовами ліцензій та цифровими договорами.

Таким чином, подальший аналіз співвідношення прав інтелектуальної власності та інших цивільних прав дозволяє з'ясувати, як традиційні цивільні механізми захисту та реалізації прав адаптуються до умов цифрового середовища, а також виявити особливості правового регулювання таких взаємопов'язаних відносин. Цей підхід є ключовим для розуміння сучасних

тенденцій цивільно-правового регулювання в епоху цифровізації та для розробки ефективних механізмів захисту прав у цифровому просторі.

Попередній вступ підкреслив, що цифровізація створює нові умови для здійснення цивільних прав та прав інтелектуальної власності, формуючи специфічні механізми взаємодії між ними. Щоб повністю зрозуміти, як змінюється правова реальність у цифровому просторі, необхідно розглянути цифрове середовище як окремий правовий та технологічний контекст, у якому відбувається реалізація цивільних прав. А тому нами буде детально досліджено поняття цифрового середовища у цивільно-правовому дискурсі, його особливості як нематеріального, транснаціонального та технологічно опосередкованого простору, а також вплив цифровізації на традиційну систему цивільних прав та обов'язків. Такий аналіз дозволить показати, що цифрове середовище змінює способи реалізації не лише прав інтелектуальної власності, а й усіх цивільних прав, створюючи нові виклики та можливості для їх правового регулювання.

Отож, на нормативному рівні термінологічне визначення цифрового середовища представлено ст. 2 Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги», яка вказує, що «цифрове середовище – апаратне, програмне забезпечення та будь-яке мережеве підключення, що використовується з метою отримання доступу до цифрового контенту та/або цифрової послуги та забезпечує можливість їх використання споживачем» [24]. На думку І.Безклубого, «Запропоновані в актах визначення є більш-менш придатними для регулювання відносин між виконавцем і споживачем щодо надання цифрового контенту та/або цифрової послуги. Разом із тим це визначення не охоплює всіх ознак і складників, які притаманні такому явищу, як цифрове середовище» [45, с. 11]. Автор переконаний, що «Сучасний інформаційний простір представлений цифровим середовищем. Завдяки елементам ЦС є намагання окреслити межі такого простору. Проте середовище не є тлом, на якому зображені об'єкти; також це не лише місце, де виконуються симуляції на комп'ютері (хоча симуляція як метод опрацювання моделі цілком прийнятна для впровадження певного

стартапу й завдяки апаратному обладнанню дуже активно використовується, наприклад розробниками ігрових токенів), – його слід розглядати в ширшому, багаторівневому й об'ємному форматі. У той самий час, коли багаторівневність ЦС реалізується завдяки умовам інноваційного впровадження його елементів, відбувається зростання обсягу інформації та розширення меж обміну нею між учасниками правовідносин. Цифрове середовище – це система систем» [45, с. 13].

Роздумуючи над твердженнями І. Безклубого, можна узагальнити, що Закон пропонує чітке, але технічно орієнтоване визначення: «цифрове середовище – це апаратне та програмне забезпечення, а також мережеве підключення, що дозволяє отримати доступ до цифрового контенту та цифрових послуг» [24]. Позитивним є те, що на нормативному рівні дає правову основу для регулювання відносин між виконавцем і споживачем. Проте, визначення зосереджене на механіках доступу до цифрового контенту, мало уваги приділено самій сутності цифрового середовища як складного, багаторівневого простору. Зауваження І. Безклубого, що нормативне визначення «не охоплює всіх ознак і складників цифрового середовища» вважаємо слушним, адже цифрове середовище не обмежується тільки апаратурою, софтом і мережею – воно має структурну, організаційну і соціальну складові. Цифрове середовище, на думку автора, не є лише фоном чи місцем для симуляцій. Це багаторівнева система, яка включає технологічні, інформаційні та соціальні взаємодії. Автор пропонує розглядати цифрове середовище як систему систем, де елементи технологічного та інформаційного рівнів створюють умови для обміну даними і взаємодії учасників правовідносин. Такий підхід важливий для цивільного права, оскільки права та обов'язки в цифровому середовищі реалізуються не просто через фізичні або цифрові об'єкти, а через комплекс взаємодій у системі, яка швидко змінюється та масштабується.

З цього можемо дійти висновку, що легальне визначення цифрового середовища як «інструменту доступу» недостатнє для цивільно-правового аналізу. У нашому випадку важливо підкреслити, що цифрове середовище

формує новий простір реалізації цивільних прав, і цей простір не можна зводити лише до апаратного чи програмного забезпечення. Тому подальший аналіз має враховувати нематеріальність, транснаціональність і технологічне опосередкування цифрового середовища, бо це безпосередньо впливає на способи здійснення прав інтелектуальної власності та інших цивільних прав.

З цього висновку природно випливає потреба більш детально розглянути роль конкретних груп цивільних прав у цифровому середовищі, адже цифровізація не лише змінює способи реалізації традиційних прав, а й створює нові виклики та можливості для особливої категорії – прав інтелектуальної власності. Як відзначають автори, «цифровізація – це процес перетворення аналогових об'єктів, явищ або процесів у цифровий формат. Наприклад, цифровізація нормативних документів означає перетворення їх на електронний формат, який можна зберігати, обробляти і передавати за допомогою комп'ютерних систем. У цифровізації зазвичай фіксується аналогова інформація без зміни її суті» [46, с. 303].

У цифровому просторі права ІВ набувають подвійної природи, поєднуючи майновий і немайновий аспекти, а цифрові технології стають як середовищем їх виникнення та використання, так і потенційним джерелом порушень. Водночас, права інтелектуальної власності демонструють автономність, але залишаються тісно пов'язаними з іншими цивільними правами, що робить їх аналіз у контексті цифрового середовища особливо актуальним. Саме тому подальше дослідження буде присвячено нами місцю прав інтелектуальної власності у системі цивільних прав у цифровому середовищі.

Н.Стефанишин вказує, що «право інтелектуальної власності – це самостійний правовий інститут цивільного права, який включає в себе комплекс правових норм, які регулюють необмежене коло суспільних відносин, що пов'язані з інтелектуальною, творчою діяльністю людини, носять нематеріальний характер і сприяють не лише фізичному та духовному розвитку автора (творця) об'єкта права інтелектуальної власності а й становленню «здорового» суспільства в цілому, а також, соціально-економічному розвитку

держави загалом» [47]. І. Бабецька переконана, що «...забезпечення збалансованого врахування виявлених прав та інтересів правовими засобами в цивільному законодавстві посилить механізм захисту інтересів суб'єктів інтелектуальної власності, відображаючи специфіку інтелектуальної власності як окремої групи цивільних прав» [48].

Наведені позиції Н. Стефанишин та І. Бабецької дозволяють комплексно осмислити місце прав інтелектуальної власності у системі цивільних прав, зокрема в умовах цифрового середовища. Так, підхід Н. Стефанишин акцентує увагу на самотійності права інтелектуальної власності як правового інституту цивільного права, що має власний предмет регулювання — суспільні відносини, пов'язані з результатами інтелектуальної та творчої діяльності. Важливим є те, що ці відносини мають нематеріальний характер, а їх правове забезпечення виходить за межі індивідуального інтересу автора, виконуючи ширшу соціальну функцію — сприяння культурному, соціально-економічному розвитку суспільства та держави загалом. У цифровому середовищі ця характеристика лише посилюється, оскільки результати творчої діяльності набувають здатності до миттєвого тиражування, глобального поширення та багаторазового використання, що істотно змінює масштаби та інтенсивність відповідних цивільних правовідносин. Водночас позиція І. Бабецької доповнює зазначений підхід, зміщуючи акцент із інституційної самотійності прав інтелектуальної власності на їх внутрішню системну специфіку в межах цивільного права. Авторка обґрунтовує, що права інтелектуальної власності становлять окрему групу цивільних прав, для якої характерне поєднання приватних і публічних інтересів, а також потреба у спеціальних правових механізмах балансування правовласників, користувачів та суспільства. Саме в цифровому середовищі проблема такого балансу набуває особливої гостроти через нові способи використання об'єктів ІВ, автоматизовані технології поширення контенту та складність контролю за дотриманням прав.

Отже, з урахуванням наведених наукових позицій можна дійти висновку, що права інтелектуальної власності у цифровому середовищі займають особливе

місце в системі цивільних прав, поєднуючи риси самостійного правового інституту та специфічної групи суб'єктивних цивільних прав. Їх автономність проявляється у власному предметі та методах правового регулювання, тоді як тісний зв'язок з іншими цивільними правами — у необхідності узгодження з правом власності, договірними зобов'язаннями, особистими немайновими правами та правами споживачів. У цифровому середовищі ця подвійна природа прав інтелектуальної власності зумовлює потребу в адаптації традиційних цивільно-правових конструкцій і формуванні нових підходів до їх реалізації та захисту.

Права інтелектуальної власності традиційно поділяють на майнові та особисті немайнові, і цей поділ є одним із базових принципів цивільно-правового регулювання ІВ. У цифровому середовищі така подвійність набуває особливого значення та специфічних практичних проявів, що відображається у правозастосовній та науковій діяльності.

Майнові права — це ті, що забезпечують власникові економічну вигоду і контроль над використанням твору чи іншого об'єкта ІВ. В умовах цифровізації вони набувають низки специфічних рис: вони реалізуються через цифрові платформи, хмарні сервіси, стрімінг-сервіси, електронні бібліотеки тощо; здійснюються не на фізичному носії, а на цифровій копії, що множитья без втрати якості; часто пов'язані з онлайн-ліцензуванням, що відбувається на умовах використання цифрового інструментарію.

Вчені відно відзначають, що майнові права в цифровому середовищі найбільш вразливі до порушень саме тому, що цифрові копії творів легко тиражуються та розповсюджуються без згоди правовласника, а традиційні механізми захисту майнових прав не завжди ефективні. Відтак необхідно враховувати цифрові способи використання об'єктів ІВ у правовому регулюванні майнових прав як окремої категорії суттєвих правових відносин у цивільному праві.

Особисті немайнові права спрямовані на захист особистої невідчужуваної складової творчої діяльності, наприклад ім'я автора, авторство, репутацію,

охорону цілісності твору тощо. Хоча в цифровому середовищі особисті немайнові права не дають прямої економічної вигоди, вони встановлюють моральні та ідентифікаційні межі, які мають ключове значення для авторів:

- відображаються у вимогах щодо обов'язкового зазначення авторства у цифровому контенті;
- реалізуються через технічні засоби ідентифікації твору (метадані, теги, цифрові підписи);
- мають значення у спорах про зміст або модифікацію твору в Інтернеті.

На думку Едіт Сапі, «моральні права авторів в цифровому середовищі трансформуються під впливом цифрових платформ, соціальних мереж та штучного інтелекту, зокрема щодо захисту авторства та змін у способах реалізації цих прав» [49].

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що особисті немайнові права у цифровому середовищі не втрачають свого фундаментального значення, а навпаки — набувають нових форм прояву та реалізації. Вони виконують не економічну, а ідентифікаційну й охоронну функцію, забезпечуючи зв'язок між автором і результатом його творчої діяльності навіть за умов масового, швидкого та технічно опосередкованого розповсюдження контенту. Цифрові технології зумовлюють трансформацію способів здійснення таких прав — від традиційних юридичних конструкцій до поєднання правових і технічних механізмів їх захисту. Водночас, як слушно зауважує Е. Сапі, вплив цифрових платформ і новітніх технологій не нівелює моральні права автора, а актуалізує потребу їх переосмислення та адаптації до нових умов цифрового обігу, що підтверджує їх стійке місце у системі цивільних прав у цифровому середовищі.

Слід зазначити наявність серед думок вчених тези, що майнові та особисті немайнові права в цифровому середовищі часто взаємопов'язані, і їх важко розглядати ізольовано. Так, наприклад Маргарет Енн Вілкінсон та Наташа Джероламі стверджують, що «у новому інформаційному середовищі моральні права набувають більшого значення поряд із майновими правами, і обидві системи прав працюють у взаємодії для забезпечення балансу між приватними

інтересами авторів і публічним доступом до інформації» [50]. Уже згадувана Едіт Сапі, розглядаючи, як технологічний прогрес і цифрові платформи трансформують авторські відносини, зокрема моральні права, вказує на «взаємозв'язок із майновими правами в умовах цифрової комунікації та розповсюдження творів» [49].

Відтак можна стверджувати, що на думку багатьох дослідників, майнові (економічні) та особисті (моральні) права не існують у цифровому середовищі як повністю автономні категорії: у зв'язку з високою динамікою обігу цифрового контенту зміни в майнових аспектах часто неминуче зачіпають моральні права, зокрема авторство, репутацію та цілісність твору. Це зумовлює необхідність їх комплексного розгляду в контексті сучасного цифрового правового регулювання. Відтак у цифровому середовищі права інтелектуальної власності виявляють свою подвійну природу як майнових, так і особистих немайнових прав, що має такі наслідки:

Майнові права стають основою для комерціалізації цифрового контенту (ліцензування, продаж, стрімінг, VoD), водночас потребуючи нових механізмів захисту (електронні ліцензії, DRM, смарт-контракти);

Особисті немайнові права набувають особливої ваги у цифровому середовищі, оскільки розповсюдження контенту в мережі створює ризики для авторства, цілісності творів, персональної ідентифікації автора тощо.

У цифровому контексті майнові та немайнові права не можна розглядати ізольовано, оскільки саме їх поєднання визначає реальний комплекс правових відносин щодо цифрових об'єктів ІВ. Така подвійність зумовлює необхідність вдосконалення цивільно-правових механізмів захисту й реалізації прав ІВ, що враховують специфіку цифрових платформ, мережевого поширення та технічних можливостей контролю прав.

Таким чином, подвійна природа прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі не лише зберігає традиційні інституційні ознаки, а й набуває актуальних рис, що вимагають модернізації цивільно-правового регулювання у відповідь на технологічні зміни.

З огляду на викладене, можна констатувати, що у цифровому середовищі права інтелектуальної власності виявляють складну внутрішню структуру та перебувають у тісному взаємозв'язку між майновими й особистими немайновими складовими, що унеможлиблює їх ізольований розгляд. Водночас цифровізація впливає не лише на внутрішню логіку прав ІВ, а й істотно трансформує їх співвідношення з іншими видами цивільних прав. Насамперед це стосується речових прав, традиційно пов'язаних із матеріальними об'єктами та фізичним володінням.

У цифровому середовищі відбувається розрив між матеріальним носієм і нематеріальним результатом творчої діяльності, оскільки цифровий об'єкт може існувати, використовуватися та передаватися незалежно від конкретної речі. Це зумовлює необхідність чіткого розмежування прав на матеріальний носій (як об'єкт речових прав) і прав інтелектуальної власності на цифровий контент, який на ньому зафіксований або циркулює поза межами будь-якого фізичного носія. Саме тому подальший аналіз буде присвячений з'ясуванню співвідношення прав інтелектуальної власності та речових прав у цифровому середовищі, а також визначенню правових наслідків такого розмежування для здійснення та захисту цивільних прав.

Так, Пітер К Ю у своїй праці «Intellectual Property and the Digital Economy: Why the Anti-Commons Matters» [51] розглядає, як у цифровій економіці класичні концепції права власності та інтелектуальної власності розмежовуються й взаємодіють. Він аналізує, чому традиційні моделі права власності на фізичні об'єкти не можуть повністю охопити нематеріальні цифрові об'єкти (наприклад, програмний код, дані, цифровий контент). Основний висновок, якого дійшов автор – це те, що традиційне право власності на фізичні об'єкти не може автоматично поширюватися на цифрові об'єкти, і тому права інтелектуальної власності стають автономною правовою категорією, яка регулює використання, розповсюдження та контроль цифрового контенту. Іншими словами: право власності на фізичний носій не прирівнюється до права власності на сам цифровий об'єкт, і захист цифрових об'єктів потребує поєднання цивільно-

правових механізмів ІВ із технологічними засобами контролю (DRM, цифрові підписи тощо). Це підкреслює необхідність чіткого розмежування майнових і немайнових прав у цифровому середовищі.

Існують ґрунтовні праці іноземних авторів, які досліджують відмінність права інтелектуальної власності від права власності на річ, в якій втілено результат інтелектуальної діяльності. Так, Ландес Вільям М. та Познер Річард А. у праці «The Economic Structure of Intellectual Property Law» [52] доходять висновку, що право інтелектуальної власності не є підвидом права власності на матеріальні об'єкти, а самостійною правовою системою, що спрямована на створення стимулів для творчості та інновацій через виключні права на нематеріальні блага; ці права реалізуються не через фізичну домінацію над об'єктом, а через правові механізми виключення, що мають свою власну економічну логіку.

Серед українських вчених також є чимало тих, хто свої наукові дослідження присвячував дослідженню взаємозв'язку між правом інтелектуальної власності та речовим правом власності на річ, в якій втілено результат інтелектуальної діяльності. Так, Н.М. Стефанишин зазначає, що «відмінністю права інтелектуальної власності та права власності є те, що об'єктами права інтелектуальної власності – результати інтелектуальної, творчої діяльності, які носять нематеріальний характер. Результати інтелектуальної діяльності, на відміну від об'єктів права власності, мають ідеальну природу, і як будь-які нематеріальні об'єкти, вони не зазнають зношення чи амортизації. Особливістю об'єктів права інтелектуальної власності є здатність останніх до тиражування, чого не можна сказати про матеріальні об'єкти права власності. Об'єктами права власності є матеріальні речі щодо яких у власника виникає право володіння, користування та розпорядження. Наприклад, зміст книги є об'єктом права інтелектуальної власності, а сама книга – об'єкт права власності» [47, с. 114]. На підтвердження вірності свого висловлювання навіть наводить норму ЦК України, яка демонструє, що і законодавець розмежовує ці два правові режими. Зокрема, наводиться норма ч.3 ст.1112 ЦК, яка встановлює, що «оригінал твору образотворчого мистецтва, створеного за замовленням, переходить у власність. При цьому майнові права

інтелектуальної власності на цей твір залишаються за його автором, якщо інше не встановлено договором» [7].

О.В.Піхурець та А.О.Піхурець, у своєму дослідженні демонструють, що навіть внутрішня структура прав ІВ (майнові та особисті немайнові) логічно відрізняється від моделі речових прав, що підтверджує необхідність розмежування прав ІВ і прав власності на матеріальні об'єкти. Вчені вказують: «Однак стосовно амец ей зв'язкуз майном зауважимо, що майно та результати інтелектуальної, творчої діяльності та прирівняні до них об'єкти є достатньо різними правовими категоріями. Перш за все результати інтелектуальної, творчої діяльності та прирівняні до них об'єктів є немайновими благами та необмеженими у просторі і, відповідно, можуть належати необмеженій кількості осіб»[53, с. 37].

Отож, аналіз українських наукових праць підтверджує, що право інтелектуальної власності та право власності на річ є окремими правовими інститутами цивільного права, які розрізняються за предметом, правовим режимом та механізмами захисту. Як зазначає Н.М. Стефанишин, об'єкти права інтелектуальної власності мають нематеріальний характер, здатність до тиражування та ідеальну природу, тоді як матеріальні об'єкти права власності підлягають володінню, користуванню та розпорядженню і фізично зношуються. Законодавче регулювання демонструє юридичне розмежування прав ІВ та прав власності на матеріальні носії, забезпечуючи автономність майнових прав автора навіть у разі переходу фізичного об'єкта. Дослідження О.В. та А.О. Піхурець також підкреслює, що внутрішня структура прав ІВ (майнові та особисті немайнові) принципово відрізняється від моделі речових прав, що підтверджує необхідність розгляду цих прав як автономних категорій, навіть якщо цифрові технології створюють тісний взаємозв'язок між носієм та змістом твору. Таким чином, українські науковці погоджуються, що розмежування прав інтелектуальної власності та прав на матеріальні об'єкти є ключовим для правильного застосування цивільно-правових механізмів у цифровому середовищі, що цілком відповідає твердженням іноземних авторів.

Для посилення ефекту вказаного вище висновку наведемо реальний приклад із практики «На початку березня 2021р. в Брукліні публічно спалили картину

Morons (White) відомого вуличного художника Бенксі. Картину спалив представник блокчейн-компанії Injective Protocol, який особисто купив її за \$95 тис. Знищене творіння Бенксі конвертували в токен, який був тут же виставлено на аукціон і проданий в чотири рази дорожче – за 228,69 ETH (** (більше \$380 тис. США). Акт спалення картини Бенксі став одним з перших відомих випадків перетворення фізично існуючого об'єкта мистецтва в “nonfungible tokens” або NFT» [53, с. 84]. Наведений приклад наочно ілюструє ключовий висновок: право власності на фізичний об'єкт і права інтелектуальної власності на його зміст можуть розмежовуватися навіть при переході твору у цифрову форму. У цьому випадку: фізичний об'єкт (картина Бенксі) був знищений – фізичне право власності на неї зникло; інтелектуальні права автора (авторство, моральні права, контроль за відтворенням змісту твору) юридично не зникли автоматично з фізичним об'єктом і могли б регулювати використання цифрового токена (NFT). Цифрова репрезентація (NFT) створює новий матеріальний носій для цифрового активу, але не змінює ідеальної природи інтелектуальної власності – права на твір залишаються окремими від прав власності на токен. Тобто цей випадок демонструє, що об'єкт права власності на річ і об'єкт права інтелектуальної власності не тотожні і можуть існувати автономно, а цифровізація (тут – NFT) ще більш чітко відокремлює фізичний носій від інтелектуального змісту.

Доречним у межах даного підрозділу далі було б аналізувати співвідношення прав інтелектуальної власності та зобов'язальних прав, оскільки цифрове середовище значно посилює роль договірних механізмів у реалізації та захисті прав ІВ. Зокрема, важливо було б розглянути:

Договір як основний механізм реалізації прав ІВ у цифровому середовищі – як за допомогою договорів формуються права та обов'язки щодо використання цифрового контенту;

Ліцензійні договори, договори надання цифрових послуг, користувацькі угоди (EULA, Terms of Service) – як вони конкретизують умови використання цифрових об'єктів і обмежують/захищають права правовласників;

Смарт-контракти як нова форма зобов'язального регулювання – автоматизовані механізми контролю використання цифрових об'єктів та забезпечення дотримання умов ліцензії;

Межі договірної свободи у відносинах щодо цифрових об'єктів – коли умови договорів можуть обмежуватися законодавчими нормами, правами третіх осіб або стандартами цифрових платформ.

І ми мали б сформулювати логічний висновок, що цифрове середовище посилює роль зобов'язального права у сфері ІВ, оскільки саме договірні механізми стають основним інструментом реалізації та захисту майнових і немайнових прав авторів. Та оскільки у межах другого розділу дисертаційного дослідження вже передбачено окремі підпункти, присвячені детальному аналізу ліцензійних договорів, смарт-контрактів та договірної свободи, у цьому підрозділі ми свідомо обмежуємося лише загальною характеристикою, аби зберегти логічну послідовність та уникнути повторів.

Варто відзначити, що права ІВ взаємодіють не лише з майновими та договірними правами, а й із особистими немайновими правами, які захищають моральні, ідентифікаційні та репутаційні інтереси авторів. У цифровому середовищі виникає ряд специфічних ситуацій, коли немайнові права можуть конфліктувати із правами ІВ або іншими цивільними правами. Наприклад: конфлікт між правом на недоторканність твору та свободою вираження поглядів; забезпечення права на ім'я, честь, гідність і ділову репутацію у цифровому середовищі; використання персональних даних та контенту користувачів у контексті прав ІВ; визначення меж допустимого використання творів у цифрових комунікаціях тощо. І ця частина дослідження має на меті показати необхідність балансу між немайновими правами та правами інтелектуальної власності, а також окреслити цивільно-правові механізми, здатні забезпечити одночасний захист і моральних, і майнових інтересів у цифровому просторі.

ТХАО Нгуєн Біч та НАМ Фам Хо у дослідженні на тему « The Conflict Between Copyright and Freedom of Speech» розглядають протиріччя між авторським правом і свободою слова, яке виводиться саме з прав інтелектуальної

власності — включно з моральними правами автора — та необхідністю забезпечити свободу вираження поглядів у демократичному суспільстві. На прикладі правової системи В'єтнаму вчені стверджують, що «В'єтнам повинен чітко визнати конфлікт між авторським правом і свободою слова, вивчити досвід інших країн для розробки і вдосконалення законодавства про авторське право відповідно до швидко змінюються економічних і соціальних умов, наприклад, доповнення випадків розумного використання творів, таких як пародіювання творів інших осіб з гумористичною метою або створення та обмін контентом в Інтернеті на основі творів інших осіб без комерційної мети» [55, с. 69].

Цікаву думку з цього приводу висловлює українська авторка Т.О. Подоляка, яка вказує, що «право інтелектуальної власності може як взаємодоповнювати свободу творчості, так і суперечити їй. Адже свобода одного творця закінчується там, де починається свобода іншого творця» [56, с. 67]. Авторка виходить із того, що свобода творчості має комплексний характер: з одного боку, вона є культурним правом другого покоління (ст. 15 МПЕСКП); з іншого — тісно пов'язана зі свободою вираження поглядів (ст. 19 МПГПП).

Таким чином, свобода творчості розглядається не ізольовано, а у взаємодії з фундаментальними правами людини, що вже закладає потенціал для конфлікту з виключними правами інтелектуальної власності. Вона послідовно підкреслює амбівалентну роль права інтелектуальної власності: воно забезпечує охорону результатів творчості, створюючи стимули для творців; водночас воно обмежує свободу творчості інших осіб, адже встановлює виключність. Ключовою тезою авторки є саме та, яку ми навели вище: «Свобода одного творця закінчується там, де починається свобода іншого творця» [56, с. 67]. Отже, ІВ не заперечує свободу творчості, але встановлює її правові межі.

Посилаючись на Загальний коментар № 17 Комітету ООН, авторка наголошує, що міжнародне право: розглядає захист моральних прав автора (авторство, недоторканність твору) як первинний; трактує інтелектуальну власність не лише як економічний інститут, а як засіб захисту особистого зв'язку автора з твором. Оскільки саме право на недоторканність твору найчастіше

вступає у конфлікт зі свободою вираження, Т.О. Подоляка чітко визнає, що: свобода творчості не є абсолютною; її обмеженням слугують виключні права інших авторів, закріплені в ЦК України та Бернській конвенції. Водночас вона демонструє, що у певних випадках (як у справі *Hugo v. Plon SA*) свобода творчості може переважати, особливо: коли майнові права вже припинилися; або коли твір набув статусу суспільного надбання.

На підставі аналізу тексту можна зробити висновок, що авторка не пропонує жорсткої ієрархії між свободою творчості (вираження) та правом інтелектуальної власності. Її підхід можна охарактеризувати як: балансуєчий (компромісний), основними елементами якого є: свобода творчості є базовою передумовою існування інтелектуальної власності; інтелектуальна власність є юридичним механізмом впорядкування цієї свободи, а не її запереченням; конфлікти між цими правами мають вирішуватися з урахуванням контексту, строків охорони, характеру використання та впливу на особисті немайнові права автора.

Таким чином, аналіз позиції Т. О. Подоляки дає підстави стверджувати, що свобода творчості та право інтелектуальної власності перебувають у складному діалектичному зв'язку. Авторка виходить із того, що інтелектуальна власність не є антиподом свободи вираження поглядів, а виступає її нормативним продовженням, покликаним забезпечити справедливий баланс між інтересами різних творців. Водночас ні свобода творчості, ні виключні права інтелектуальної власності не мають абсолютного характеру, а межі їх реалізації визначаються необхідністю недопущення посягання на права інших осіб. Такий підхід свідчить про пріоритет балансу, а не домінування однієї групи прав над іншою, що є особливо актуальним у цифровому середовищі, де можливості вираження та використання творів істотно розширюються.

Підтримуючи загалом позицію Т. О. Подоляки щодо необхідності балансування свободи творчості та права інтелектуальної власності, вважаємо за доцільне зазначити, що її підхід міг би бути додатково вдосконалений з урахуванням специфіки цифрового середовища. Зокрема, потребує більш розгорнутого аналізу вплив цифрових платформ, алгоритмів поширення

контенту та користувацьких угод на фактичну реалізацію як свободи вираження поглядів, так і прав інтелектуальної власності. Крім того, перспективним є доповнення дослідження чіткішими критеріями розмежування допустимого творчого використання чужих творів у мережі Інтернет (зокрема, у формах реміксів, пародій, мемів), а також врахування ролі технічних засобів контролю та автоматизованих механізмів блокування контенту, які можуть впливати на баланс між охороною прав інтелектуальної власності та свободою творчості. Відтак, можемо запропонувати удосконалення аналізованого наукового підходу до співвідношення свободи творчості та прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі, шляхом обґрунтування необхідності врахування не лише нормативно-правових обмежень цих прав, а й впливу цифрових платформ, алгоритмічних механізмів поширення контенту та користувацьких угод на фактичну реалізацію свободи вираження поглядів і здійснення прав інтелектуальної власності. У цифровому середовищі баланс між зазначеними правами має визначатися з урахуванням специфічних форм творчого використання контенту (реміксів, пародій, мемів), а також ролі автоматизованих засобів контролю, які можуть істотно впливати на межі допустимого обмеження свободи творчості.

Питання авторських прав у цифровому середовищі часто розглядаються через призму статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод— Свобода вираження поглядів, яка передбачає право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Наприклад, як вдало описують вчені «У справі «Нейдж і Сунде Колмісоппі (The Pirate Bay) проти Швеції» засновники відомого файлообмінного сайту були засуджені національними судами за сприяння порушенню авторських прав. ЄСПЛ у своєму рішенні підкреслив, що держава має обов'язок захищати авторські права від втручання третіх осіб, і таке втручання вважається законним, виправданим та необхідним для демократичного суспільства. Аналогічно, у справі «Ашбі Дональд та інші проти Франції», яка стосувалася фотографів, що публікували

світлина модних показів без дозволу власників авторських прав, ЄСПЛ визнав, що засудження таких осіб не порушувало їхнє право на свободу вираження поглядів, передбачене статтею 10 Конвенції» [57]. Як справедливо зазначають автори, ці справи підкреслюють важливість балансу між захистом авторських прав та іншими фундаментальними правами, такими як свобода вираження поглядів та право одержувати і передавати інформацію.

Отож, у межах цієї частини дослідження нами детально проаналізовано лише один із найбільш концептуально складних і доктринально розроблених конфліктів, а саме — зіткнення права автора на недоторканність твору з правом на свободу вираження поглядів у цифровому середовищі. Такий вибір зумовлений тим, що зазначений конфлікт найбільш яскраво ілюструє проблему пошуку балансу між особистими немайновими правами та правами інтелектуальної власності в умовах цифрових комунікацій, а також має усталену практику правозастосування, зокрема на рівні ЄСПЛ. Водночас слід наголосити, що наведений конфлікт не є вичерпним і відображає лише один із можливих напрямів взаємного обмеження прав у цифровому середовищі. Насправді цифровізація суспільних відносин істотно розширює коло ситуацій, у яких особисті немайнові права фізичних осіб вступають у напружену взаємодію з правами інтелектуальної власності. Зокрема, у загальному вигляді можна виокремити такі потенційні конфліктні площини: право на ім'я, честь, гідність і ділову репутацію у цифровому середовищі, яке може вступати у суперечність із правом на використання творів, зображень, відео- та аудіоконтенту, що охороняються правом інтелектуальної власності, особливо у випадках їх поширення в соціальних мережах, на цифрових платформах або в межах користувацького контенту; право на захист персональних даних у поєднанні з правами інтелектуальної власності на цифровий контент, що створюється, обробляється або поширюється з використанням інформації про конкретну особу, зокрема у сфері big data, штучного інтелекту та алгоритмічної генерації контенту; використання контенту, створеного користувачами, де виникає колізія між правом автора на результати творчої діяльності та особистими немайновими

правами осіб, зображених або згаданих у відповідних матеріалах; межі допустимого використання творів у цифрових комунікаціях, зокрема у формах цитування, реміксів, мемів, пародій та інших трансформаційних практик, що одночасно зачіпають як авторські права, так і право особи на повагу до її честі, гідності та приватного життя.

Таким чином, досліджений у роботі конфлікт між правом на недоторканність твору та правом на свободу вираження поглядів слід розглядати як типологічний приклад, що дозволяє продемонструвати загальну тенденцію необхідності досягнення балансу між особистими немайновими правами та правами інтелектуальної власності в цифровому середовищі. Подальше поглиблення аналізу зазначених конфліктів становить перспективний напрям майбутніх наукових досліджень та вдосконалення цивільно-правового регулювання.

Підсумовуючи проведений аналіз, слід констатувати, що цифрове середовище істотно трансформує традиційні уявлення про здійснення та захист цивільних прав, зокрема прав інтелектуальної власності. Воно формує якісно новий простір правової взаємодії, який характеризується нематеріальністю, транснаціональністю, високою швидкістю обігу інформації та технологічним опосередкуванням правовідносин. У таких умовах права інтелектуальної власності перестають бути ізольованим інститутом і все частіше реалізуються у тісному зв'язку з іншими цивільними правами — речовими, зобов'язальними та особистими немайновими.

Дослідження показало, що права інтелектуальної власності у цифровому середовищі мають подвійну правову природу, поєднуючи майнові та особисті немайнові складові, які перебувають у постійній взаємодії. Майнові права набувають нових форм реалізації через цифрові платформи, онлайн-ліцензування, стримінгові сервіси та інші технологічні інструменти, водночас стаючи більш вразливими до порушень. Особисті немайнові права, зокрема право на авторство, ім'я та недоторканність твору, не втрачають свого значення,

а, навпаки, актуалізуються в умовах масового цифрового поширення контенту та автоматизованих способів його обробки.

Окрему увагу у підрозділі приділено співвідношенню прав інтелектуальної власності та речових прав, що в цифровому середовищі набуває принципового значення через розрив між матеріальним носієм і нематеріальним змістом твору. Аналіз доктринальних позицій українських та іноземних учених, а також практичних прикладів (зокрема пов'язаних із NFT), підтвердив, що право інтелектуальної власності не є підвидом права власності на річ, а становить автономний правовий інститут із власним предметом регулювання та механізмами захисту.

Разом із тим встановлено, що цифровізація посилює роль зобов'язального права у сфері інтелектуальної власності, оскільки саме договірні механізми — ліцензійні договори, користувацькі угоди, смарт-контракти — стають основним інструментом реалізації та обмеження прав на цифрові об'єкти. У межах цього підрозділу зазначене питання окреслено лише загально, з огляду на те, що його детальний аналіз буде здійснено у наступних розділах дисертаційного дослідження.

Важливим результатом підрозділу є висновок про те, що у цифровому середовищі права інтелектуальної власності вступають у складну взаємодію з особистими немайновими правами, що породжує численні потенційні конфлікти. Детально проаналізований конфлікт між правом на недоторканність твору та правом на свободу вираження поглядів показав необхідність застосування балансуєчого підходу, за якого жодне з прав не має абсолютного характеру, а їх співвідношення визначається з урахуванням контексту використання твору, характеру обмежень і впливу на права інших осіб. При цьому зазначений конфлікт розглядається як типологічний приклад, що ілюструє загальну тенденцію пошуку балансу між майновими та немайновими інтересами у цифровому просторі.

Отже, результати підрозділу дозволяють дійти загального висновку, що цифрове середовище не лише модифікує способи реалізації прав інтелектуальної

власності, а й істотно впливає на їх співвідношення з іншими цивільними правами, актуалізуючи потребу в адаптації традиційних цивільно-правових конструкцій. Забезпечення ефективного та справедливого правового регулювання у цифровому просторі можливе лише за умови комплексного підходу, заснованого на принципі балансу між інтересами авторів, користувачів і суспільства загалом, що й зумовлює необхідність подальшого поглибленого дослідження прав інтелектуальної власності в системі цивільних прав у цифровому середовищі.

Висновки до розділу 1.

Проведене у межах Розділу 1 дослідження дозволяє сформувати цілісне уявлення про теоретико-правові та цивілістичні засади використання цифрових технологій у сфері цивільного права та, зокрема, прав інтелектуальної власності. Аналіз наукових підходів, доктринальних позицій і нормативних орієнтирів підтвердив, що цифровізація суспільних відносин не є лише технологічним явищем, а виступає глибинним фактором трансформації цивільно-правового регулювання.

У першому підрозділі встановлено, що цифрові технології формують новий тип правового середовища, для якого характерними є нематеріальність об'єктів, транснаціональний характер правовідносин, динамічність інформаційного обігу та опосередкованість правової взаємодії технологічними платформами. За таких умов традиційні цивілістичні конструкції — об'єкт, суб'єкт, зміст і спосіб здійснення цивільних прав — зазнають суттєвого переосмислення, що обумовлює потребу в оновленні теоретико-методологічних засад цивільного права.

Другий підрозділ показав, що права інтелектуальної власності у цифровому середовищі характеризуються складною та багаторівневою правовою природою, поєднуючи майнові та особисті немайнові елементи. Обґрунтовано, що цифрові об'єкти інтелектуальної власності не можуть бути зведені до традиційних речей

або матеріальних носіїв, а становлять самостійний об'єкт цивільних прав, що вимагає автономного правового регулювання. Водночас цифровізація посилює роль зобов'язально-правових механізмів, оскільки саме договір стає основною формою реалізації, обмеження та комерціалізації прав на цифровий контент.

У третьому підрозділі доведено, що у цифровому середовищі права інтелектуальної власності перебувають у тісній та часто конфліктній взаємодії з іншими цивільними правами, насамперед з особистими немайновими правами. Детальний аналіз конфлікту між правом на недоторканність твору та правом на свободу вираження поглядів продемонстрував неможливість абсолютного домінування будь-якого з цих прав і обґрунтував необхідність застосування балансуючого підходу. При цьому зазначений конфлікт розглядається як один із можливих проявів ширшої проблеми співвідношення прав інтелектуальної власності з правом на ім'я, честь, гідність, ділову репутацію, правом на захист персональних даних та іншими особистими немайновими правами у цифровому просторі.

Узагальнюючи результати, слід дійти висновку, що цифрове середовище не лише змінює способи створення, використання та поширення об'єктів інтелектуальної власності, а й трансформує саму систему цивільних прав, у межах якої ці об'єкти функціонують. Це обумовлює необхідність комплексного цивілістичного підходу, що ґрунтується на поєднанні принципів автономії прав інтелектуальної власності, договірної свободи та забезпечення балансу між приватними і публічними інтересами. Отримані теоретичні висновки створюють методологічне та концептуальне підґрунтя для подальшого дослідження цивільно-правових механізмів використання цифрових технологій, що буде здійснено у наступних розділах дисертації, з акцентом на нормативне регулювання, договірні конструкції та практику захисту прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі.

РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИ, СУБ'ЄКТИ ТА ДОГОВІРНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Об'єкти прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі

Як вказувалось вище, цифрове середовище істотно трансформує не лише способи реалізації та захисту цивільних прав, а й саму систему об'єктів, у межах якої ці права виникають і здійснюються. Права інтелектуальної власності у цифровому просторі функціонують у тісному взаємозв'язку з іншими цивільними правами та набувають нових форм прояву, що унеможлиблює їх адекватне осмислення без детального аналізу відповідних об'єктів правового регулювання.

У зв'язку з цим логічним продовженням теоретико-правового та цивілістичного аналізу є звернення до проблематики об'єктів прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі. Саме специфіка таких об'єктів — їх нематеріальність, відокремленість від матеріального носія, можливість необмеженого тиражування, миттєвого поширення та транснаціонального використання — визначає особливості виникнення, здійснення та обмеження прав інтелектуальної власності у цифровому просторі.

Аналіз об'єктів прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі дозволяє конкретизувати теоретичні положення, сформульовані у попередньому розділі, та перейти від загальних концептуальних засад до дослідження конкретних правових явищ. Це, у свою чергу, створює підґрунтя для подальшого з'ясування меж правової охорони цифрових об'єктів, особливостей їх цивільно-правового режиму, а також проблем правозастосування, що виникають у процесі використання цифрових технологій.

Таким чином, у межах цього підрозділу буде здійснено аналіз основних видів об'єктів прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі, їх правової природи та класифікації, що є необхідним етапом для подальшого

дослідження договірних механізмів використання цифрових об'єктів і способів захисту відповідних прав.

Актуальність дослідження об'єктів прав інтелектуальної власності саме у цифровому середовищі обумовлена низкою об'єктивних та практичних чинників, що визначають сучасний розвиток цивільного права.

По-перше, стрімкий розвиток цифрових технологій, глобальна діджиталізація економіки та масове поширення інформації створюють нові форми об'єктів інтелектуальної власності, які відрізняються від традиційних насамперед нематеріальністю, відокремленістю від фізичного носія та можливістю миттєвого глобального розповсюдження. Це породжує специфічні правові проблеми, пов'язані із захистом авторських, суміжних, патентних прав та прав на комерційні таємниці у цифровому просторі.

По-друге, цифрові об'єкти інтегруються у складні технологічні та договірні механізми реалізації прав (онлайн-платформи, стримінгові сервіси, NFT, смарт-контракти), що вимагає переосмислення традиційних цивільно-правових категорій та адаптації існуючих правових механізмів до нових умов. Зокрема, виникає потреба у визначенні чітких критеріїв ідентифікації об'єкта, меж його використання, а також способів захисту майнових та особистих немайнових прав у цифровому середовищі.

По-третє, глобальний характер цифрових технологій створює потенційні конфлікти між національними правовими системами, що ускладнює застосування існуючих механізмів охорони інтелектуальної власності та потребує розвитку універсальних підходів. У таких умовах правове регулювання об'єктів інтелектуальної власності стає ключовим чинником захисту інновацій, стимулювання творчості та розвитку цифрової економіки.

Таким чином, дослідження об'єктів прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі є надзвичайно актуальним, оскільки воно дозволяє: визначити особливості правового режиму цифрових об'єктів; виявити проблеми та ризики їх використання; сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо адаптації цивільно-правових механізмів до реалій цифрової економіки.

Актуальність теми також підтверджується активним розвитком цифрових ринків, зростанням ролі інтелектуальної власності у світовій економіці та необхідністю пошуку балансу між інтересами авторів, користувачів і суспільства в умовах цифрового середовища.

Далі доцільно було б розглянути питання поняття та правової природи об'єктів інтелектуальної власності у цифровому середовищі, зокрема: цивільно-правове визначення об'єкта інтелектуальної власності, особливості цифрових об'єктів — їх нематеріальність, відокремленість від фізичного носія, здатність до миттєвого копіювання та поширення, а також подвійна природа прав, що поєднує майнові та особисті немайнові аспекти і безпосередньо впливає на визначення об'єктів. Водночас, оскільки значна частина зазначених характеристик вже була проаналізована в попередньому підрозділі, наразі зупинимось лише на цивільно-правовому визначенні об'єкта інтелектуальної власності, щоб мати можливість приділити достатньо уваги детальному аналізу класифікації цифрових об'єктів інтелектуальної власності, який становитиме основну частину наступного розгляду.

У ч.1 ст.418 ЦК України зазначається, «право інтелектуальної власності — це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності» [7]. Тобто, ЦК, як вказує Н.М. Стефанишин, «розмежовує поняття інтелектуальна діяльність та творча діяльність. Слід зазначити, що ці види діяльності схожі за своєю природою, але за своїми результатами вони різняться. Так, будь-яка інтелектуальна діяльність є творчою, але не всяка творча діяльність може визнаватися інтелектуальною» [47, с. 111]. Схожу думку висловлювали й інші вчені, вказуючи, що «...законодавець розуміє під об'єктом права інтелектуальної власності, зокрема, результат інтелектуальної та/або творчої діяльності особи. Однак результат такої праці не завжди є об'єктом інтелектуальної власності» [58].

Як вказує Р.Є. Єннан, «Залежно від результатів творчу діяльність поділяють на технічну, художню, літературну, наукову, виробничу» [59, с. 114]. Вчені вказують, що самі процеси розумової діяльності щодо досягнення певних

творчих результатів перебувають за межами дії права. Хоч творча діяльність є невід’ємною складовою будь-якої людської діяльності, не всі її результати підлягають охороні як об’єкти права інтелектуальної власності; водночас такі результати можуть бути повністю визнані об’єктами цивільних правових відносин. Серед вчених часто можна почути думку, що «об’єктами права інтелектуальної власності є лише ті результати творчої діяльності (лише ті об’єкти), які відповідають певним вимогам окресленим ЦК України та відповідними законами, і тільки таким об’єктам надається правова охорона і вони стають об’єктами права інтелектуальної власності» [59, с.117]. Проте, Н.М. Стефанишин вважає цю думку занадто категоричною, вказуючи, що «у ч.1 ст. 418 ЦК України зазначається й те, що об’єктами права інтелектуальної власності можуть бути не лише результати інтелектуальної, творчої діяльності, а й інші об’єкти, визначені цивільним законодавством. До них, зокрема, відносяться засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг та інші нетрадиційні об’єкти, які прирівняні до об’єктів права інтелектуальної власності» [47, с. 112]. На думку вченої, така позиція потребує уточнення. Вона вважає, що «потрібно чітко окреслити критерії, яким мають відповідати всі об’єкти права інтелектуальної власності, і такі критерії імперативно закріпити у главі 35 ЦК загальні положення про право інтелектуальної власності, зокрема статті 420 Цивільного Кодексу України шляхом внесення у дану статтю відповідних змін, а для інших об’єктів, зокрема для засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг та нетрадиційних об’єктів необхідно ще й визначити їх легітимацію шляхом звернення до відповідних державних органів» [47, с. 112].

Наведені думки вчених доводять, що сучасне цивільне законодавство України намагається поєднати традиційні підходи до охорони інтелектуальної власності з потребами нових об’єктів та цифрових технологій. Основна проблема — це визначення критеріїв об’єкта права, які дозволяють правовій охороні залишатися ефективною, гнучкою та передбачуваною. Водночас вона

демонструє, що охорона права не поширюється на сам процес творчої діяльності, а лише на результати, які закон визначає як об'єкти ПІВ.

Отже, аналіз наукових позицій та положень Цивільного кодексу України дозволяє зробити висновок, що об'єктами права інтелектуальної власності визнаються результати інтелектуальної та творчої діяльності, які відповідають встановленим законодавством критеріям, а також окремі нетрадиційні об'єкти, визначені цивільним законодавством. Важливо, що правова охорона поширюється саме на результати діяльності, а не на сам процес творчого мислення, що забезпечує чіткі межі правового регулювання та передбачуваність правових наслідків.

У контексті цифрового середовища, де традиційна межа між матеріальними та нематеріальними об'єктами часто розмивається, а нові технології створюють унікальні види результатів творчості, особливого значення набуває систематизація та класифікація об'єктів права інтелектуальної власності. Саме визначення типів і категорій об'єктів дозволяє ефективно застосовувати цивільно-правові механізми охорони та реалізації прав у цифровому просторі, встановлювати специфіку їх правового режиму та забезпечувати баланс між інтересами авторів, користувачів і суспільства загалом.

Таким чином, логічним наступним кроком дослідження є аналіз класифікацій об'єктів права інтелектуальної власності, що дозволить деталізувати їх види, властивості та особливості правового режиму у цифровому середовищі.

Перед тим як аналізувати новітні цифрові об'єкти права інтелектуальної власності, доцільно звернутися до традиційної класифікації об'єктів ПІВ, закріпленої у законодавстві та науковій доктрині. Це дозволяє чітко визначати межі кожного виду об'єктів, їх правовий режим, особливості охорони та реалізації прав, а також забезпечує правильну ідентифікацію нових цифрових результатів творчості у вже відпрацьованій правовій системі.

Вивчення традиційної класифікації стане необхідною основою для коректного віднесення новітніх цифрових об'єктів до відповідних категорій ПІВ,

що, у свою чергу, дозволить розробляти адекватні цивільно-правові механізми їх захисту та ефективної реалізації в цифровому середовищі. Такий підхід гарантує системність дослідження та запобігає правовій невизначеності, яка часто виникає при появі нових форм цифрового контенту та технологій.

Грунтовною у цьому відношенні вважаємо працю І. Є. Якубівського, який стверджує, що «У чинній редакції ЦК України види об'єктів права інтелектуальної власності перелічені у ст. 420. З позиції рекодифікації цивільного законодавства питання про коло об'єктів права інтелектуальної власності доцільно вирішувати із врахуванням наступних моментів: 1) необхідність дотримання Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань у частині забезпе-чення на рівні її національного законодавства правової охорони низки об'єктів права інтелектуальної власності; 2) доцільність вилучення з числа передбачених у ЦК України окремих об'єктів, які за період дії кодексу не довели свою життєздатність і перспективність, а положення кодексу, які регулюють пов'язані з такими об'єктами відносини, виявилися непрацюючими («мертвими»); 3) вивчення питання про можливість доповнення передбаченого ЦК України переліку об'єктів права інтелектуальної власності новими категоріями, що потребують правової охорони на сучасному етапі. Отже, по-перше, при побудові системи об'єктів права інтелектуальної власності потрібно виходити із необхідності дотримання Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань, пов'язаних із членством у міжнародних організаціях, таких як Всесвітня організація інтелектуальної власності (WIPO), Міжнародний союз з охорони нових сортів рослин (UPOV), Світова організація торгівлі (WTO) та участю у відповідних міжнародних договорах в рамках цих міжнародних організацій» [60, с. 163].

Роздуми над цим твердженням дозволяють виділити кілька важливих моментів щодо класифікації об'єктів права інтелектуальної власності в українському цивільному праві та її адаптації до сучасних реалій.

По-перше, І. Є. Якубівський підкреслює необхідність поєднання національного та міжнародного підходів. Це означає, що при формуванні

системи об'єктів ПІВ слід враховувати не лише положення ЦК України, а й міжнародні зобов'язання держави, зокрема щодо охорони авторських прав, патентів, суміжних прав і прав на сорти рослин. Такий підхід гарантує, що українське законодавство буде відповідати світовим стандартам і не створюватиме конфліктів у міжнародному співробітництві.

По-друге, науковець звертає увагу на необхідність оцінки життєздатності існуючих об'єктів. За період дії ЦК деякі категорії об'єктів виявилися «мертвими» — тобто вони не набули практичного значення, а регулювання пов'язаних із ними відносин не працює ефективно. Це підкреслює важливість системного та гнучкого підходу: не всі формально закріплені в кодексі об'єкти мають залишатися в правовій системі, якщо їх охорона не відповідає сучасним потребам.

По-третє, автор вказує на потребу введення нових категорій об'єктів ПІВ, що виникають унаслідок розвитку технологій та цифровізації. З появою цифрових платформ, програмного забезпечення, баз даних, NFT та інших цифрових творів постає необхідність доповнювати традиційний перелік об'єктів новими категоріями, які потребують охорони на сучасному етапі.

У підсумку, думка Якубівського логічно підводить нас до висновку, що традиційна класифікація об'єктів права інтелектуальної власності має бути динамічною, відкритою для змін та адаптованою до міжнародних стандартів і сучасних цифрових реалій. Вивчення цих принципів створює підґрунтя для подальшого аналізу класифікації об'єктів ПІВ у цифровому середовищі та їх правової ідентифікації.

Після детального аналізу норм міжнародного законодавства стосовно об'єктів права інтелектуальної власності, автор стверджує, що «...вищенаведені положення міжнародних договорів, в яких бере участь Україна, підходи, що сформувалися у праві ЄС, свідчать про необхідність забезпечення в Україні правової охорони таких об'єктів права інтелектуальної власності, як об'єкти авторського права (включаючи комп'ютерні програми і бази даних), об'єкти суміжних прав (виконання, фонограми, передачі організацій мовлення),

винаходи, промислові зразки, компонування (топографії) напівпровідникових виробів, сорти рослин, ноу-хау. Як бачимо із зазначеного переліку, не усі визнані нині об'єктами результати інтелектуальної діяльності, автор пропонує залишити у переліку. І тут очевидно йдеться про ревізію тих, які недостатньо затребувані в теперішній час.

На підтвердження вірності нашого твердження знаходимо підтвердження в подальшому тексті статті автора, в якій вказується, що «Другим важливим напрямом оновлення положень Книги 4 ЦК України в частині об'єктів права інтелектуальної власності є ревізія закріпленого чинною редакцією кодексу їх переліку на предмет виявлення тих, які доцільно виключити. Йдеться, насамперед, про об'єкти права інтелектуальної власності, які користувалися правовою охороною за часів існування Союзу РСР, але зі зміною соціальних та економічних реалій, євроінтеграційним вектором розвитку України та необхідністю наближення її національного законодавства до стандартів ЄС поступово втратили свою актуальність. Зазначимо, що подібні питання виникають і стосовно модернізації інших цивільно-правових інститутів – речового права (щодо відмови від конструкцій права господарського відання і права оперативного управління), у зобов'язальному праві (стосовно недоцільності закріплення у ЦК України положень про деякі види договорів), тощо. Очевидно, що з подібними проблемами стикається і право інтелектуальної власності, де серед об'єктів правової охорони передбачені наукове відкриття і раціоналізаторська пропозиція – об'єкти, невідомі сучасному законодавству інших пострадянських країн, не кажучи вже про західноєвропейські. Коли готувався проєкт ЦК України, при вирішенні питання про залишення названих об'єктів, розробники керувалися необхідністю збереження наступності у правових усталених традиціях, що склалися в минулому. І тоді це було достатньо виправданим і поміркованим рішенням. Але вже зараз, зі впливом майже 18 років дії кодексу, можна констатувати, що ці норми не пройшли випробування часом, залишаючись практично недіючими» [60, с. 165]. До речі, відомий дослідник Р. Б. Шишки у своїх працях також підтримував думку щодо недоцільності

віднесення наукового відкриття до об'єктів права інтелектуальної власності [61, с. 151].

Правова охорона раціоналізаторських пропозицій, як вказує І.Є. Якубівський, «здійснювалася за часів існування Союзу РСР, коли підприємства були державними і на них законодавством покладался обов'язок приймати заяви, здійснювали їх розгляд, видавати свідоцтва і т. д. Зараз же в умовах багатоукладної ринкової економіки забезпечити такі умови по суті неможливо. Тому вважаємо, що раціоналізаторську пропозицію доцільно вилучити з переліку об'єктів права інтелектуальної власності. В сучасних умовах відповідні технічні розробки, створені працівниками юридичної особи, які мають локальну новизну, можуть охоронятися як ноу-хау» [60, с. 166].

Роздуми над наведеними думками вчених дозволяють ствержувати, що класифікація об'єктів права інтелектуальної власності повинна бути динамічною, з регулярною ревізією переліку об'єктів, щоб відокремлювати застарілі та неактуальні категорії та водночас забезпечувати правову охорону новітніх об'єктів, особливо у цифровому середовищі.

Якщо ж ми все-таки повернемося до існуючої класифікації об'єктів права інтелектуальної власності в національному законодавстві, то можемо вести мову про умовних три групи об'єктів: перша група – об'єкти авторського права та суміжних прав, друга група – об'єкти промислової власності, що включають дві підгрупи – об'єкти патентного права та об'єкти комерційних позначень, і, нарешті, третя група – так звані нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності.

Варто зазначити, що наведена класифікація об'єктів права інтелектуальної власності є традиційною і сформована на основі положень національного законодавства та усталених доктринальних підходів. Водночас детальний аналіз кожної із складових цих груп потребував би значного обсягу окремих досліджень і, фактично, призвів би до перевантаження дисертаційного дослідження. Саме тому подальша увага буде зосереджена на тих аспектах класифікації, які мають

особливе значення для ідентифікації та аналізу новітніх цифрових об'єктів права інтелектуальної власності.

Хоча традиційна класифікація об'єктів права інтелектуальної власності, що поділяє їх на об'єкти авторського права та суміжних прав, об'єкти промислової власності та нетрадиційні об'єкти, залишається базовою та дозволяє систематизувати правові підходи в національному законодавстві, вона не повністю відображає специфіку сучасного цифрового середовища. Поява нових технологій, цифрових платформ та інноваційних форм контенту створює потребу в окремій систематизації цифрових об'єктів, що враховує їхні особливості: нематеріальність, швидке поширення, технологічну опосередкованість і нові форми економічної цінності. У зв'язку з цим доцільно виділити окремі категорії цифрових об'єктів права інтелектуальної власності, що дозволяє більш точно ідентифікувати їх у практичному та науковому аспектах. Така класифікація стане підґрунтям для подальшого аналізу специфіки правової охорони кожної групи цифрових об'єктів та визначення механізмів їх захисту в умовах сучасного цифрового простору.

Отож, на основі аналізу значної кількості наукової літератури, пропонуємо цифрові об'єкти, що є результатами інтелектуальної діяльності, розділити на такі категорії: програмне забезпечення та алгоритми; цифрові твори мистецтва (графіка, музика, відео); бази даних та інформаційні масиви; нові форми цифрових активів (NFT, віртуальні об'єкти, контент у метавсесвітах). У запропонованій класифікації цифрових об'єктів основним критерієм виділення категорій є тип цифрового продукту та специфіка способів його створення, поширення і використання у цифровому середовищі. Такий підхід дозволяє виділити групи об'єктів з урахуванням їх правової природи, економічної цінності та технологічних особливостей:

- Програмне забезпечення та алгоритми (класифікаційна характеристика: технічна та функціональна природа об'єкта). Програми та алгоритми є результатом інтелектуальної діяльності, що забезпечує автоматизацію процесів,

створення цифрового контенту та управління даними; вони мають високу економічну цінність і потребують спеціального правового захисту;

- Цифрові твори мистецтва (графіка, музика, відео). (Класифікаційна характеристика: творча, культурна природа об'єкта). Такі об'єкти створюються як результат художньої чи літературної діяльності та поширюються в цифровій формі; їх охорона забезпечує захист особистих немайнових прав і майнових прав авторів у цифровому середовищі;

- Бази даних та інформаційні масиви (Класифікаційна характеристика: організаційна та інформаційна структура). Ці об'єкти являють собою систематизовані масиви інформації, які мають комерційну та функціональну цінність; їх захист потребує врахування як авторського права (структура, підбір даних), так і спеціальних правових режимів;

- Нові форми цифрових активів (NFT, віртуальні об'єкти, контент у метавсесвітах). (Класифікаційна характеристика: інноваційна та економічна природа об'єкта). Ці об'єкти виникли в умовах децентралізованих цифрових платформ та віртуальних середовищ, характеризуються унікальністю, можливістю цифрового відстеження власності та новими способами комерційного використання; їх класифікація окремо дозволяє адекватно враховувати особливості правового регулювання та технологічного захисту.

Таким чином, запропонована класифікація відображає реалії цифрового середовища, дозволяє чітко визначати об'єкти для цілей правової охорони та спрощує аналіз специфічних механізмів захисту і використання цифрових об'єктів у сучасних умовах.

Розглянемо детальніше зазначені категорії об'єктів щоб окреслити їх правову природу, специфіку створення та використання, а також особливості правового захисту у цифровому середовищі. Такий аналіз дозволить з'ясувати, які існуючі механізми охорони є застосовними до кожної категорії, а де необхідне впровадження нових підходів з урахуванням технологічних особливостей та економічної цінності цифрових продуктів. Крім того, детальне вивчення цих категорій створює основу для порівняння традиційних і новітніх

цифрових об'єктів права інтелектуальної власності, що є важливим для визначення пріоритетів у правовому регулюванні та адаптації цивільного законодавства до сучасних умов цифровізації.

О.В.Розгон дає наступне визначення програмною забезпеченню: «це сукупність програм системи обробки інформації та програмних документів, необхідних для експлуатації цих програм» [62]. Авторка вказує, що існує поділ програмного забезпечення на системне (наприклад, операційні системи, транслятори, редактори, графічні інтерфейси користувача) та прикладне, яке призначене для виконання конкретних завдань, наприклад статистичного аналізу.

Функціонування програмного забезпечення на комп'ютері полягає у обробці інформації та управлінні апаратними компонентами. Так, для персональних комп'ютерів типовими є операції відтворення даних на екрані та введення інформації через клавіатуру.

Програмне забезпечення (software) і апаратне забезпечення (hardware) є взаємодоповнюючими елементами комп'ютера, при цьому межа між ними досить умовна: частина програмних функцій реалізується безпосередньо апаратними компонентами, а програмне забезпечення здатне імітувати або виконувати функції електронної апаратури.

На відміну від прикладного, системне програмне забезпечення не спрямоване на розв'язання конкретних практичних завдань, а забезпечує роботу інших програм та ефективне управління апаратними ресурсами обчислювальної системи. На підтвердження вірності сказаного, авторка наводить думку фахівців, що «Системне програмне забезпечення призначене для: створення операційного середовища функціонування інших програм (інакше кажучи, для організації виконання програм); автоматизації розробки (створення) нових програм; забезпечення надійної та ефективної роботи самого комп'ютера й обчислювальної мережі; проведення діагностики і профілактики апаратури комп'ютера та обчислювальних мереж; виконання допоміжних технологічних

процесів (копіювання, архівування, відновлення файлів програм і баз даних і т. д.)» [63].

Слід зважати, що Типове положенням з охорони програмного забезпечення (ПЗ), розробленим ВОІВ ще у 1977 р. містить визначення програмного забезпечення, і якщо порівняти доктринальний та легальний підхід, можемо дійти висновку про їх концептуальне узгодження, але важливо уточнити певні нюанси. Доктринальне твердження про системне ПЗ описує функції системного програмного забезпечення з точки зору практичного використання – створення операційного середовища, автоматизації розробки, управління апаратурою, проведення діагностики, забезпечення допоміжних технологічних процесів. Це фокус на операційному та функціональному аспекті системного ПЗ у контексті роботи комп'ютера та мережі. Тоді як Типове положення ВОІВ (1977 р.) описує компоненти програмного забезпечення з точки зору його структури для правової охорони – власне програма (команди для ЕОМ), опис алгоритму (словесна або схемна форма) і допоміжні матеріали (інструкції, документація). Тут акцент на структурно-правовому аспекті, який важливий для визначення об'єкта авторського права.

Узгодженість обох позицій полягає в тому, що обидва твердження стосуються системного програмного забезпечення, його змісту та функцій. Перше – більш технічне та практичне, друге – юридично-структурне, орієнтоване на охорону прав. Обидва підходи можна розглядати як доповнюючі: системне ПЗ виконує конкретні функції (технічна роль), а його компоненти (команди, опис, допоміжні матеріали) є об'єктами, що підлягають правовій охороні.

Отож, системне програмне забезпечення виконує ключові функції в обчислювальній системі: створює операційне середовище для запуску інших програм, автоматизує розробку нових програм, забезпечує надійну роботу комп'ютера та мережі, проводить діагностику і технічне обслуговування апаратури, а також підтримує допоміжні технологічні процеси (копіювання, архівування, відновлення файлів). Разом із тим, з точки зору правової охорони,

системне ПЗ розглядається як сукупність компонентів, що становлять об'єкт інтелектуальної власності: власне програма, опис алгоритму у словесній, схемній або іншій формі, а також допоміжні матеріали, що полегшують розуміння або застосування програми. Таким чином, технічні та функціональні характеристики системного ПЗ тісно пов'язані зі структурою об'єкта, що підлягає охороні, і разом вони визначають межі правового захисту програмного забезпечення в цифровому середовищі.

Надзвичайно слушною вважаємо думку І.І.Верби, яка вказує, що «Сам об'єкт охорони має подвійну природу: матеріальний об'єкт (диски, магнітна стрічка тощо) та нематеріальний комплекс операцій, що втілені в алгоритмі та програмі і являють собою результат творчої діяльності, тобто об'єкт інтелектуальної власності» [64, с. 132]. Ця думка авторки є дуже важливою для розуміння природи програмного забезпечення як об'єкта інтелектуальної власності, особливо у контексті цифрового середовища. Вона підкреслює подвійну природу об'єкта, поєднуючи матеріальний носій (диски, магнітні стрічки, інші фізичні носії) та нематеріальний комплекс, що складається з алгоритмів і програм. Цей нематеріальний комплекс, власне, і є результатом творчої діяльності, який становить сутність об'єкта інтелектуальної власності.

Роздумуючи над цим, можна виділити кілька ключових аспектів:

✓ Матеріальна і нематеріальна складові: захист не обмежується фізичним носієм — права поширюються на сам алгоритм і програму незалежно від того, на чому вони записані. Це важливо для цифрової економіки, де ПЗ часто поширюється без фізичних носіїв;

✓ Творча природа ПЗ: програма чи алгоритм розглядаються як результат інтелектуальної творчості, що підкреслює їхню унікальність і потребу в правовій охороні;

✓ Практичні наслідки для охорони: законодавство та правозастосування повинні враховувати, що охороняється не просто “диск”, а сам алгоритм і програмний комплекс, який він реалізує. Це впливає на класифікацію, ліцензування, порушення та способи захисту.

Таким чином, думка авторки добре інтегрується у концепцію нашої дисертації, оскільки дозволяє поєднати технічні аспекти ПЗ із його правовою сутністю як об'єкта інтелектуальної власності, що є особливо актуальним для аналізу цифрових об'єктів.

Оскільки комп'ютерні програми є ключовими елементами програмного забезпечення, їх правова охорона спрямована на захист нематеріальної складової — алгоритмів, коду та логіки роботи програми — як результату інтелектуальної, творчої діяльності. Згідно з нормами авторського права, програма вважається літературним твором, а отже, охороняється незалежно від способу її реалізації чи матеріального носія. Це передбачає виключне право автора на відтворення, розповсюдження, модифікацію та публічне використання програми, а також можливість ліцензування та комерційного використання. Такий правовий режим забезпечує баланс між інтересами розробників, користувачів і суспільства, водночас стимулюючи інноваційний розвиток у сфері цифрових технологій.

Коротко нагадаємо, що ВОІВ почала розглядати питання правової охорони комп'ютерних програм у 1970-х роках, спочатку пропонувалася система *sui generis*, яка охоплювала об'єктний код, вихідний код і документацію програм. Проте на практиці національні законодавства віддали перевагу застосуванню авторського права для захисту комп'ютерних програм. У 1985 р. ВОІВ і ЮНЕСКО організували експертну групу, яка визначила, що комп'ютерні програми слід охороняти як літературні твори, водночас допускаючи специфічні положення, наприклад, для резервного копіювання та декомпіляції програм з метою створення сумісного програмного забезпечення.

Міжнародне визнання цієї позиції закріплено Директивою Ради 91/250/ЄЕС (1991 р.), Угодою ТРІПС (1994 р.) та Договором WCT (1996 р.), які встановили, що комп'ютерні програми охороняються як літературні твори незалежно від форми їх вираження — вихідного або об'єктного коду. Розширене визначення, яке включає підготовчий матеріал для створення програми, закріплено у Директиві 2009/24/ЄС.

Таким чином, комп'ютерні програми визнаються об'єктами авторського права, що підкреслює їх творчу природу, хоча вони й мають активний технічний вплив на апаратне забезпечення. Окрім авторського права, у ряді юрисдикцій програми можуть підлягати патентному захисту як комп'ютерно реалізовані винаходи. В Україні правовий режим комп'ютерних програм адаптований до міжнародних стандартів: впроваджено Національний навчальний центр інтелектуальної власності, систему альтернативного вирішення спорів і відбулось приєднання до платформи WIPO-Alert.

Враховуючи викладене, комп'ютерні програми виступають яскравим прикладом цифрових об'єктів із технічним і творчим компонентом, охоронюваних авторським правом та, за певних умов, патентним законодавством. Подібним чином у цифровому середовищі виникають твори мистецтва, які, хоча й не мають технічного впливу на апаратне забезпечення, потребують правової охорони через творчу та культурну цінність. До таких об'єктів відносять цифрову графіку, музику, відео та інші форми контенту, що створюються та поширюються виключно у цифровому форматі.

Як і у випадку з програмним забезпеченням, їх захист ґрунтується на авторському праві, однак специфіка цифрового середовища — можливість миттєвого копіювання, масового розповсюдження та модифікації — накладає додаткові вимоги щодо правової охорони та контролю використання цих творів. Це зумовлює необхідність окремого розгляду цифрових творів мистецтва як самостійної категорії об'єктів інтелектуальної власності.

Як вказують фахівці, комп'ютерне (цифрове) мистецтво відкриває широкий спектр можливостей для створення та розповсюдження творів, а завдяки інструментам електронної комерції обмін творами значно прискорився. Проте швидкість поширення інформації та неконтрольоване копіювання даних у глобальній мережі загострює проблеми захисту авторських прав. І яку форму та спосіб захисту прав не обрав би правоволоділець, важливим аспектом є доведення авторства цифрового твору. Автори вказують, що саме на етапі розгляду судових позовів важливу роль відіграє доказовість належності твору

позивачу: автор має довести, що цифровий твір належить саме йому, та надати докази про порушення авторських або суміжних прав. Для полегшення цього процесу сучасні технології пропонують аналог підпису, який фіксує авторство у цифровому середовищі. Найбільш відомою його реалізацією є унікальні токени (NFT): «NFT дає змогу володіти саме оригінальною версією роботи, а не її копією, і дозволяє зафіксувати авторство на конкретну роботу» [54].

Такі токени є невзаємозамінними та обмеженими у випуску, що робить їх ефективним інструментом підтвердження права власності на цифровий твір. Водночас, існують певні ризики, пов'язані з аутентифікацією користувачів на платформах обігу NFT, що може ускладнювати підтвердження легітимності операцій.

Отже, цифрове мистецтво відкриває нові можливості для творчості, а ефективний захист авторських прав у цифровому середовищі залежить від комбінування державної реєстрації, сучасних технологій (NFT, цифровий підпис) та наявних правових механізмів. Реєстрація авторського права, хоча й не обов'язкова для виникнення права, значно підвищує ефективність захисту та дає змогу автору відстояти свої права у разі порушень.

Подібну думку висловлюють і індонезійські вчені, які вказують, що «розвиток цифрових технологій та Інтернету значно спростив створення, копіювання та поширення цифрового контенту, водночас створивши сприятливі умови для порушень авторського права (незаконного копіювання, піратства, розповсюдження без дозволу автора). Це робить правовий захист цифрових творів мистецтва критично важливим у сучасних умовах цифровізації» [66]. Ними підкреслюється, що традиційні підходи до авторського права не повною мірою вирішують проблеми цифрових наративів, оскільки цифрові твори — це не лише файли для завантаження, а й роботи, що можуть бути трансформовані, реміксовані, видозмінені в мережі без явного створення «копії у фізичному просторі». Саме це робить необхідним адаптацію правових норм до діяльності у цифровому середовищі. Автори звертають увагу на те, що доступність цифрових робіт (через Інтернет і електронні платформи) призводить до широкого

нелегального поширення без згоди правовласника, що підкреслює потребу не лише в законодавчій охороні, а й у правоосвітніх заходах для самих творців та користувачів. Вчені наголошують, що усвідомлення творцями своїх прав та механізмів захисту (реєстрація, моніторинг порушень, звернення до суду) є важливим елементом ефективного правового захисту цифрових творів. Креатори повинні розуміти межі своїх прав, можливості правозастосування та доступні способи боротьби з порушенням авторських прав.

Із аналізованої праці вбачається, що цифрові твори мистецтва потребують адаптованого правового підходу — бо класичні правила авторського права не повною мірою охоплюють специфіку цифрового формату. Охорона повинна виходити далеко за межі стандартної реєстрації — включати просування правової свідомості творців, запровадження технологічних методів фіксації авторства (взаємодія з платформами, маркери, блокчейн тощо). Реалізація прав має бути забезпечена на практиці — не лише формальною наявністю законодавства, але й дієвими механізмами правозастосування, відповідальності та компенсації збитків. І, нарешті, врахування міжнародних стандартів та гармонізація національного законодавства важливі для ефективного захисту цифрових творів у глобальному Інтернет-просторі.

Підсумовуючи, можна констатувати, що цифрові твори мистецтва вимагають спеціалізованого правового підходу, оскільки традиційні норми авторського права не повною мірою враховують особливості цифрового формату, швидкість розповсюдження та можливість трансформації творів у мережі. Ефективний захист передбачає не лише формальну реєстрацію прав, а й правоосвітні заходи, технологічні інструменти фіксації авторства та практичні механізми правозастосування й компенсації збитків. Водночас важливо гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами, щоб забезпечити комплексний захист цифрових творів у глобальному Інтернет-просторі.

Наступною логічною темою для розгляду є бази даних та інформаційні масиви, оскільки, подібно до цифрового мистецтва, вони становлять значну

частину цифрових об'єктів інтелектуальної власності та мають специфічні правові та організаційні особливості, що потребують окремого аналізу.

В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС вказано, що термін «база даних» означає «сукупність незалежних творів, даних або іншої інформації, розташованих у систематизованому або упорядкованому вигляді та доступних для будь-якої особи за допомогою електронних або інших засобів» [67]. Слід звернути увагу на те, що охорона згідно із Угодою про асоціацію між Україною та ЄС не надається комп'ютерним програмам, що використовуються під час створення або функціонування баз даних, доступних за допомогою електронних засобів. Аналіз вказаного дає змогу стверджувати, об'єктом охорони є саме структура та організація даних, а не будь-який окремий елемент бази. Тобто авторські права чи права *sui generis* захищають компіляцію, організацію та упорядкування інформації, а не окремі дані чи факти, які самі по собі не охороняються. Угодою чітко зазначено, що охорона не поширюється на комп'ютерні програми, які використовуються для: створення бази даних, забезпечення її функціонування та доступу. Тобто якщо база даних створюється або управляється спеціальним програмним забезпеченням, саме ПЗ не підпадає під захист прав на базу даних. Програмне забезпечення може бути захищене окремо як комп'ютерна програма (згідно з авторським правом), але права на базу даних не автоматично поширюються на код програми чи алгоритми.

Практичне значення такої охорони полягає у наступному: автори баз даних та організатори інформації отримують охорону за структуру і організацію даних, а не за ПЗ, що їх обробляє. Це дозволяє захистити економічну та інтелектуальну цінність бази даних, водночас не блокуючи використання програмного забезпечення для інших цілей. Важливо для правового регулювання в Україні, бо база даних може містити сотні тисяч записів, але охороняється лише їхня організація та систематизація, а не фактичні дані.

Якщо порівняти визначення, що міститься в Угоді про асоціацію та Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р., то можна зауважити, що вони дещо відрізняються. Зокрема, відповідно до закону «база

даних (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої інформації у довільній формі, що розташовані у систематизованому або упорядкованому вигляді, що можуть бути доступні за допомогою спеціальної пошукової системи та/або на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів» [35].

Порівняльний аналіз наведених двох визначень дає змогу стверджувати, що обидва визначення підтверджують, що охорона бази даних стосується структури та організації, а не окремих даних. При цьому Закон України уточнює, що база може бути представлена у довільній формі та доступна через пошукові системи, що розширює практичну реалізацію доступу у цифровому середовищі. Тоді як Угода про асоціацію більш суворо розмежовує охорону бази даних і програмного забезпечення. Закон України це не акцентує, залишаючи ПЗ окремим об'єктом охорони.

В цілому, обидва документи узгоджуються у ключовому принципі: правова охорона бази даних поширюється на компіляцію та упорядкування інформації, а не на окремі дані чи програмне забезпечення, що забезпечує її функціонування.

Важливе зауваження зробив Єфіменко М.Ю., який вказує, що «база даних є багатоаспектною категорією, оскільки вона належить до об'єктів цивільних прав та може розглядатися не лише авторсько-правовому, але і в інформаційно-правовому аспектах» [69, с. 30]. Висловлена думка підкреслює мультидисциплінарний характер бази даних як правового об'єкта. З одного боку, авторсько-правовий аспект визначає охорону структури, організації та компіляції даних, що забезпечує захист інтелектуальної цінності та економічного потенціалу бази. З іншого боку, інформаційно-правовий аспект охоплює питання доступу, обігу, використання та захисту інформації в базі даних як ресурсу, що може мати стратегічне, комерційне чи суспільне значення.

Таким чином, база даних не обмежується суто «класичним» авторським правом, а потребує інтегрованого підходу до правового регулювання, де враховуються як інтелектуальні права творця бази, так і правила обігу та захисту інформації у цифровому середовищі. Цей висновок підкреслює, що правове

регулювання баз даних має бути комплексним і гнучким, адекватним сучасним технологічним та інформаційним умовам.

Враховуючи багатоаспектність баз даних як об'єктів права, їх правова охорона у цифровому середовищі потребує врахування не лише авторсько-правового, а й інформаційно-правового аспектів. Авторське право забезпечує охорону структури, підбору та систематизації інформації як результату інтелектуальної діяльності, тоді як інформаційне право регулює питання доступу до даних, їх обігу, захисту персональної інформації, комерційної таємниці та режиму відкритих даних. Такий комплексний підхід дозволяє адекватно реагувати на виклики цифровізації, зокрема масове накопичення даних, використання великих даних (Big Data), автоматизовану обробку інформаційних масивів і їх комерціалізацію.

У цифровому середовищі бази даних набувають самостійної економічної цінності, виступаючи основою функціонування цифрових платформ, інформаційних сервісів, пошукових систем і штучного інтелекту. Це зумовлює необхідність чіткого визначення меж правової охорони таких об'єктів, розмежування прав на структуру бази даних і права на окремі інформаційні елементи, а також узгодження авторсько-правового захисту з принципами свободи обігу інформації та захисту публічних інтересів.

Таким чином, бази даних та інформаційні масиви у цифровому середовищі слід розглядати як складні об'єкти права інтелектуальної власності, правовий режим яких формується на перетині авторського, інформаційного та цивільного права. Їх охорона має бути гнучкою, технологічно нейтральною та адаптованою до сучасних цифрових моделей використання інформації, що є необхідною умовою ефективного правового регулювання цифрової економіки.

Саме цей висновок логічно підводить до наступної категорії цифрових активів — нових форм цифрових об'єктів, до яких належать NFT, віртуальні об'єкти та контент у метавсесвітах. На відміну від баз даних, де охороняється організаційна структура інформації, ці об'єкти характеризуються унікальністю, цифровою відстежуваністю власності та новими способами комерційного

використання, що вимагає розробки спеціалізованих механізмів правової охорони та технологічного захисту.

Проаналізовані категорії цифрових об'єктів — програмне забезпечення, цифрові твори мистецтва та бази даних — демонструють, що традиційні інститути права інтелектуальної власності загалом здатні забезпечити їх правову охорону, однак потребують адаптації з урахуванням специфіки цифрового середовища. Водночас розвиток децентралізованих технологій, блокчейну та віртуальних середовищ призвів до появи нових форм цифрових активів, які не завжди вписуються у класичні моделі авторського чи патентного права. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває аналіз таких новітніх об'єктів, як NFT, віртуальні об'єкти та контент у метавсесвітах, правова природа яких залишається дискусійною і потребує окремого цивільно-правового осмислення.

Отож, у межах сучасного цифрового простору з'являються нові форми цифрових активів, що поєднують технічні ознаки блокчейн-технологій з інтелектуальною цінністю творів мистецтва, музики, відео та інших креативних продуктів. Однією з таких форм є невзаємозамінні токени (NFT) — «цифрові токени, що використовуються для підтвердження права власності або автентичності конкретного об'єкта, зокрема творів мистецтва, і базуються на блокчейн-мережах із унікальною ідентифікацією кожного токена» [69, с. 165]. Такі токени виступають важливим елементом цифрової економіки, оскільки вони дозволяють монетизувати ідеї та творчі роботи шляхом їх токенизації у специфічній цифровій формі.

Українські та зарубіжні дослідники одноставно наголошують, що об'єктом авторського права не є сам NFT як токен, а саме цифровий твір, зафіксований у цій токенизованій структурі. Зокрема, в роботі В.Петренка та Т.Фонарьової доведено, що «наукові підходи зосереджуються на правовому статусі творів, щодо яких створено NFT, охоплюючи питання набуття авторських прав, передачі майнових прав, захисту авторських прав, їх комерціалізації та вирішення спорів у цифрових мистецьких платформах» [70]. Подібний підхід розвивається також у міжнародній науковій дискусії: О. Тарасенко підкреслює, що «NFT слід

розглядати не як самостійний об'єкт авторського права, а як форму вираження або існування об'єкта авторського права, за умови, що NFT-твір містить оригінальний творчий вміст (наприклад, фотографії, відео, графіку чи музику), який задовольняє вимогу оригінальності та творчого характеру» [71, с. 96].

Міжнародні дослідження також піднімають низку юридичних викликів, пов'язаних із застосуванням NFT у сфері авторського права. Так, у статті з «International Journal of Law and Information Technology» [72] розглядається взаємозв'язок між NFT та правами авторського права, включно з проблемою комерціалізації інтелектуальної власності через токени, та ставлять питання про те, чи NFT змінює парадигму традиційного авторського права або виступає лише додатковим каналом комерційного використання.

Окрема проблема полягає у тому, що цифрова токенизація творів може створювати конфлікти з правами оригінальних творців, зокрема при токенизації робіт без їхньої згоди, що потенційно може призвести до порушення авторських прав у цифровому середовищі. Зокрема, дослідження індонезійських учених [73] вказують, що оцифрування твору та подальше його перетворення на NFT може порушувати права первісного автора, якщо воно здійснене без належної згоди, а існуючі правові норми ще не повною мірою регулюють правовласність NFT, що створює необхідність адаптації правового регулювання та використання таких технологій, як смарт-контракти, для посилення захисту авторських прав.

Таким чином, NFT та інші нові цифрові активи представляють собою технологічно опосередковану форму вираження інтелектуальної власності, що потребує подальшого розвитку правових підходів: вони мають бути адаптовані до специфіки блокчейн-технологій, щодо захисту авторського права на цифрові твори, регулювання передачі майнових прав, а також вирішення спорів у цифровому середовищі.

Отже, узагальнюючи викладені положення, можна констатувати, що поява нових цифрових об'єктів — зокрема токенизованих творів, NFT, баз даних та інших форм цифрового контенту — істотно ускладнює традиційні уявлення про об'єкти інтелектуальної власності. Такі об'єкти поєднують у собі нематеріальну

творчу складову, технічний спосіб існування та специфічні механізми обігу у цифровому середовищі, що зумовлює необхідність їх багатовимірної правової оцінки. При цьому ключовим залишається висновок про те, що правова охорона має зосереджуватися не на технологічній оболонці (токені, платформі, програмному коді), а на результаті творчої діяльності та способі його організації, якщо саме він відповідає критеріям охороноздатності.

Водночас цифрове середовище виявляє обмеженість класичних підходів до класифікації об'єктів права інтелектуальної власності, які формувалися з урахуванням матеріальних носіїв, чітких меж між формою та змістом твору, а також стабільних моделей використання та розповсюдження. Цифрові ж об'єкти характеризуються динамічністю, можливістю нескінченного копіювання, трансформації та інтеграції в інші цифрові продукти, що не завжди корелює з традиційними класифікаційними ознаками.

Отож, проведене порівняння традиційної та цифрової класифікації об'єктів інтелектуальної власності логічно підводить до висновку, що відмінності між ними не обмежуються лише переліком або формою існування відповідних об'єктів. Значно глибшими є відмінності у правовому режимі їх використання, охорони та реалізації прав, що зумовлено специфікою цифрового середовища як простору створення, обігу й споживання результатів творчої діяльності. Саме тому подальший науковий аналіз доцільно зосередити на з'ясуванні особливостей правового режиму цифрових об'єктів.

Насамперед потребують окремого розгляду відмінності режиму прав цифрових об'єктів від традиційних форм інтелектуальної власності. Цифрові об'єкти, на відміну від класичних, не прив'язані до матеріального носія, характеризуються можливістю миттєвого та багаторазового відтворення без втрати якості, легкістю модифікації та глобальним характером поширення. У результаті це змінює уявлення про виключність прав, контроль за використанням твору та ефективність традиційних механізмів захисту, що були сформовані для «офлайн»-середовища.

Окремої уваги потребує і питання виникнення прав, їх реєстрації та охорони у цифровому просторі. Хоча загальний принцип «виникнення авторського права з моменту створення твору» [35] зберігає свою чинність, у цифровому середовищі значно ускладнюється фіксація моменту створення, доведення первинності та встановлення обсягу правомірного використання. Реєстраційні механізми, цифрові сліди, блокчейн-технології та інші технічні інструменти набувають дедалі більшого значення як допоміжні засоби підтвердження прав, хоча й не завжди мають однозначне нормативне закріплення. Нарешті, специфічним і водночас проблемним аспектом правового режиму цифрових об'єктів є ідентифікація авторства та реалізація права на ім'я у цифровому просторі. Анонімність мережі, використання псевдонімів, колективне або алгоритмічне створення контенту, а також обіг цифрових творів через платформи та маркетплейси ускладнюють персоніфікацію автора і захист його особистих немайнових прав. У таких умовах право на ім'я та право визнаватися автором набувають нових форм реалізації, що потребує як доктринального осмислення, так і вдосконалення правозастосовної практики.

Таким чином, розгляд особливостей правового режиму цифрових об'єктів є необхідним етапом для розуміння того, яким чином традиційні інститути інтелектуальної власності трансформуються під впливом цифровізації та які напрями їх подальшого розвитку є найбільш обґрунтованими.

Отож, у цифровому середовищі правовий режим об'єктів інтелектуальної власності зазнає якісних змін у порівнянні з традиційними формами прав ІВ, що зумовлено не лише технологічною природою самих об'єктів, а й цифровою реальністю їх створення, поширення та використання. Як це вже відзначають дослідники, «цифрові активи та цифрові об'єкти виступають нетиповими об'єктами цивільних правових відносин через свою нематеріальність, децентралізований характер та відсутність чітко встановленого правового режиму в національних законодавствах більшості країн світу. Зокрема, цифрові активи, серед яких NFT-токени, криптовалюти та інші форми цифрових прав, мають правову природу, яка ще не має єдиної доктринальної концепції й

повністю не врегульована у цивільних кодексах, що створює труднощі для їх регулювання у сфері права власності та інтелектуальної власності» [74].

Основна відмінність правового режиму цифрових об'єктів від традиційних форм інтелектуальної власності полягає у тому, що цифрові об'єкти, будучи нематеріальними, не вписуються однозначно у класичні юридичні категорії (як, наприклад, об'єкт авторського права чи майнове благо у формі речі). Це створює низку особливостей у виникненні прав, способах їх захисту й реалізації:

На відміну від традиційних творів, де авторське право виникає автоматично з моменту створення твору, у цифровому середовищі часто дискусійним є питання ідентифікації суб'єкта авторства (особливо у випадках використання алгоритмів генерування контенту або колективної творчості). Наприклад, у випадках NFT чи творів, створених із застосуванням технологій штучного інтелекту, виникає потреба у чітких механізмах підтвердження авторства, що прямо не врегульовано в усіх національних правових системах. repository;

У цифровому середовищі традиційні засади авторського права потребують адаптації до нових форм цифрових об'єктів. Стандарти авторського права, розроблені для фізичних творів, не завжди адекватно відображають механізми функціонування цифрових творів — наприклад, можливість миттєвого копіювання, змін і трансформацій у мережі. Це потребує застосування нових підходів до захисту цифрового контенту як частини розширених прав ІВ або прав *sui generis*, що враховують нематеріальні та технологічні аспекти цифрових об'єктів. repository;

Відмінність цифрових об'єктів також проявляється у складності встановлення авторства та пов'язаних із ним особистих немайнових прав. У традиційному праві авторство легко фіксується через підпис твору чи його публікацію; натомість у цифровому середовищі часто виникають труднощі з ідентифікацією творця — як у випадках анонімних публікацій, так і при створенні творів спільними або автоматизованими системами (наприклад, з використанням нейромереж чи алгоритмів генерування контенту) — що робить необхідним розробку механізмів цифрової ідентифікації та фіксації авторства.

З огляду на встановлені проблеми правового режиму цифрових об'єктів інтелектуальної власності, доцільно сформулювати такі конкретні пропозиції, для їх мінімізації:

- з метою удосконалення нормативного визначення цифрових об'єктів, доцільно закріпити на законодавчому рівні узагальнене поняття “цифровий об'єкт інтелектуальної власності” як результат інтелектуальної діяльності, створений, існуючий і використаний у цифровому середовищі, проте помістити, зважаючи на існування окремих спеціальних законів щодо об'єктів права інтелектуальної власності, останніми пунктами ст.ст. 1. Тобто в Законі про авторське право доцільно було б додати п. 66 с. 1, зазначивши «цифровий об'єкт авторського права та/або суміжних прав – це результат інтелектуальної (творчої) діяльності, створений, існуючий і використаний у цифровому середовищі» і т.д.;

- визначити, що такі об'єкти можуть підпадати під різні правові режими (авторське право, суміжні права, *sui generis*), залежно від їх правової природи. Це дозволить уникнути фрагментарності регулювання та забезпечити єдність підходів у правозастосуванні;

- диференціювати правовий режим залежно від типу цифрового об'єкта. Для цього пропонується закріпити в законодавстві або доктрині принцип функціонально-правової диференціації, за яким: програмне забезпечення охороняється як комп'ютерні програми; цифрові твори мистецтва — як об'єкти авторського права з урахуванням особливостей цифрового використання; бази даних — із поєднанням авторського права та прав *sui generis*; NFT та віртуальні об'єкти — як цифрові активи, що потребують спеціального (гібридного) правового режиму. Такий підхід, на нашу думку, сприятиме точнішій ідентифікації об'єкта та правильному вибору механізму правової охорони.

Запровадити сучасні механізми фіксації авторства. Для вирішення проблеми ідентифікації автора доцільно: законодавчо визнати технологічні способи фіксації авторства (електронний підпис, цифрові мітки, хешування, блокчейн-реєстрація); стимулювати створення національних електронних реєстрів цифрових творів.

Запропоновані заходи свідчать про необхідність комплексного підходу до правового режиму цифрових об'єктів, який поєднує нормативні, технологічні та інституційні інструменти. Саме такий підхід дозволить забезпечити ефективну правову охорону цифрових об'єктів інтелектуальної власності та адаптувати цивільно-правове регулювання до викликів цифрової трансформації.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що об'єкти прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі характеризуються істотною специфікою, яка зумовлена їх нематеріальною природою, технологічною опосередкованістю, здатністю до необмеженого копіювання та глобального поширення. Проведений аналіз положень цивільного законодавства, міжнародних актів і наукових підходів засвідчує, що традиційне розуміння об'єктів права інтелектуальної власності зберігає своє базове значення, однак потребує адаптації до умов цифровізації. Встановлено, що правова охорона у цифровому середовищі спрямована не на процес творчої діяльності чи технічні засоби, а на результати інтелектуальної та творчої діяльності, які відповідають законодавчо визначеним критеріям, незалежно від форми їх цифрового вираження.

Обґрунтовано, що традиційна класифікація об'єктів права інтелектуальної власності, хоча й залишається методологічною основою, не повною мірою відображає різноманіття та особливості сучасних цифрових об'єктів. У зв'язку з цим доцільним є виділення окремих категорій цифрових об'єктів — програмного забезпечення та алгоритмів, цифрових творів мистецтва, баз даних та інформаційних масивів, а також нових форм цифрових активів, — що дозволяє більш точно визначити їх правову природу та специфіку правового режиму. Такий підхід створює необхідне теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу особливостей правового режиму цифрових об'єктів, порівняння їх з традиційними об'єктами інтелектуальної власності та формування ефективних цивільно-правових механізмів їх використання й захисту у цифровому середовищі.

2.2. Суб'єкти прав інтелектуальної власності та їх правовий статус у відносинах щодо використання цифрових технологій

Логічним продовженням проведеного аналізу об'єктів прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі є звернення до питання про суб'єктний склад відповідних правовідносин. Адже визначення правової природи цифрових об'єктів та особливостей їх правового режиму не може бути повним без з'ясування того, хто саме виступає носієм прав на такі об'єкти, яким є обсяг їх правосуб'єктності та яким чином реалізуються й захищаються відповідні права в умовах цифровізації.

У цифровому середовищі коло суб'єктів прав інтелектуальної власності істотно розширюється та ускладнюється. Поряд із традиційними суб'єктами — авторами, виконавцями, виробниками та іншими первинними правовласниками — активну участь у правовідносинах беруть роботодавці, замовники, цифрові платформи, оператори онлайн-сервісів, агрегатори контенту, а також користувачі, які одночасно можуть виступати як споживачами, так і співтворцями цифрового продукту. Така багатосуб'єктність обумовлює трансформацію класичних уявлень про правовий статус учасників відносин у сфері інтелектуальної власності.

З огляду на викладене, даний підрозділ буде присвячений дослідженню суб'єктів прав інтелектуальної власності та особливостей їх правового статусу у відносинах щодо використання цифрових технологій, з урахуванням сучасних викликів, пов'язаних із розподілом прав між учасниками цифрового процесу, визначенням авторства, правонаступництва та відповідальності у віртуальному середовищі. Це дозволить комплексно охарактеризувати механізм реалізації та захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифрової трансформації цивільно-правових відносин.

У вітчизняних правових посібниках і навчальних виданнях описано загальні аспекти суб'єктності у праві ІВ. Так, зазначається, що «Суб'єкти права інтелектуальної власності – це особи, яким можуть належати права володіння,

легітимації, користування, розпорядження та захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності. Суб'єктами права інтелектуальної власності можуть бути 2 види суб'єктів: 1) творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності; 2) інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності» [75]. С. 421 ЦК України встановлює, що «Творець – це особа, результати інтелектуальної, творчої діяльності якої є або можуть бути визнані об'єктами права інтелектуальної власності» [7].

Варто відзначити, що зазначена норма ст. 421 ЦК України закладає базову концептуальну основу суб'єктного складу прав інтелектуальної власності, оскільки саме через категорію «творець» законодавець пов'язує виникнення правової охорони з результатом інтелектуальної, творчої діяльності конкретної особи.

Передусім варто звернути увагу на широту та абстрактність формулювання. Законодавець не обмежує поняття творця виключно автором літературного чи художнього твору, винахідником або виконавцем, а використовує узагальнену конструкцію — «особа, результати діяльності якої є або можуть бути визнані об'єктами права інтелектуальної власності». Це дозволяє охопити всі можливі результати творчої діяльності, у тому числі ті, що виникають у нових технологічних і цифрових формах.

Важливою є також потенційна ознака охороноздатності, закладена у словосполученні «є або можуть бути визнані». Таким чином, законодавець визнає, що на момент створення результату творчої діяльності його правова кваліфікація може ще не бути остаточно визначеною. Це має принципове значення для цифрового середовища, де нові об'єкти (алгоритми, цифрові образи, інтерактивні твори, контент у метавсесвітах) часто випереджають усталені правові конструкції.

Крім того, ця норма акцентує на особистісному характері творчості, підкреслюючи, що первинним суб'єктом прав інтелектуальної власності завжди є фізична особа — творець. Навіть у випадках, коли майнові права згодом переходять до інших осіб (роботодавця, замовника, правонаступника), саме

творець залишається носієм особистих немайнових прав, якщо інше прямо не передбачено законом.

У контексті використання цифрових технологій дана норма набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє відмежувати творчу діяльність людини від технічної функції цифрових інструментів. Програмні засоби, алгоритми або штучний інтелект виступають лише інструментами створення результату, тоді як суб'єктом права визнається особа, яка здійснює творче управління процесом і визначає зміст результату.

Отже, ст. 421 ЦК України формує гнучку, технологічно нейтральну модель суб'єктності, яка здатна адаптуватися до розвитку цифрових форм творчості. Саме ця норма створює нормативне підґрунтя для подальшого аналізу правового статусу творців, інших правовласників та специфіки їх участі у правовідносинах щодо використання цифрових технологій.

Окрім безпосереднього творця, суб'єктами права інтелектуальної власності можуть визнаватися інші особи, якщо відповідно до Цивільного кодексу України, спеціального закону або договору їм належать особисті немайнові та/або майнові права на результати інтелектуальної діяльності. Майнові права надають їх власникові можливість отримувати економічну вигоду від використання об'єкта інтелектуальної власності, зокрема шляхом відтворення, розповсюдження, публічного виконання, продажу або передання ліцензії. Такі права можуть переходити до інших осіб як на підставі закону, так і за договором. Наприклад, у випадку службових творів майнові права належать роботодавцю, а у разі винаходів або корисних моделей, створених працівником у межах трудових обов'язків, майнові права належать підприємству.

Особисті немайнові права мають невідчужуваний, особистісний характер і зазвичай залишаються за творцем, проте у визначених законом випадках вони можуть поширюватися й на інших осіб. Так, в межах спадкування спадкоємці за законом набувають права оберігати цілісність твору. Це скоріше особисте немайнове благо, а не право, оскільки права чітко прив'язані до особистості

автора. Це благо не передається їм у складі спадкової маси, а належить за законом з моменту, коли вони вступили у спадщину.

Таким чином, законодавче закріплення можливості набуття прав іншими особами забезпечує гнучке та ефективне використання об'єктів інтелектуальної власності, поєднуючи захист особистих немайнових прав творця з економічними інтересами інших учасників, що беруть участь у комерціалізації чи поширенні творів. У сучасному цифровому середовищі це особливо важливо, адже твори часто створюються колективно або за допомогою цифрових платформ, що передбачає розподіл майнових прав між кількома суб'єктами.

Як вже було вказано вище, у сфері інтелектуальної власності автор традиційно виступає первинним суб'єктом прав, оскільки саме він створює результати інтелектуальної та творчої діяльності, які можуть бути визнані об'єктами прав інтелектуальної власності. Авторське право, за загальним регулюванням, виникає автоматично з моменту створення твору незалежно від його публікації або реєстрації, а правовий статус автора визначається сукупністю майнових і особистих немайнових прав. Українські науковці підкреслюють, що авторське право не вимагає жодних формальностей для свого виникнення: право авторства є абсолютним і виникає самою ознакою створення твору, а його сутність не залежить від обнародування чи комерційного використання твору. Так, актом правозастосування, який підтвердить реальність вказаного, можна визнати постанову КЦС ВС від 16 червня 2021 року у справі № 760/20855/16-ц, в якій Суд вказав, що «авторське право на твір виникає з моменту об'єктивізації твору. Для набуття АП не вимагається реєстрації твору чи будь-якого спеціального його оформлення, а також виконання яких-небудь інших формальностей. Тобто у сфері АП одним із принципів є принцип автоматичної охорони: охорона творів надається автоматично (фактом створення твору) і не залежить від його реєстрації, депонування, проведення експертиз та інших дій» [76].

Правовий статус автора охоплює особисті немайнові права, які гарантують визнання авторства, право на ім'я, на недоторканність твору тощо, та майнові

права, що забезпечують економічну реалізацію результатів творчості через розповсюдження, відтворення і використання твору третіми особами. Такі базові засади закріплені як у національному законодавстві, так і в міжнародних актах, зокрема в нормах щодо службових творів, де особисті немайнові права завжди належать автору, а майнові права можуть переходити до роботодавця за умовами договору або законодавства.

У цифровому середовищі реалізація прав автора набуває специфічних ознак. Як зазначають дослідники, «у глобальному інформаційному просторі можливість використання цифрових творів перестала бути прямо залежною від фізичної присутності твору або особистості автора, що унеможлиблює традиційні способи контролю за використанням об'єктів авторського права та потребує удосконалення механізмів захисту» [77].

Особливої уваги потребує захист особистих немайнових прав автора, які, за своїм змістом, спрямовані на збереження особистісної та творчої ідентичності автора незалежно від комерційних відносин. За результатами сучасних досліджень, «ефективність захисту таких прав у цифровому середовищі все ще є слабкою як на міжнародному, так і на національному рівні, оскільки наявні законодавчі підходи втрачають силу під тиском нових способів створення, публікації та поширення цифрового контенту, у тому числі через соціальні мережі, стрімінгові сервіси та інші цифрові платформи» [78].

У цифровому середовищі автор як первинний суб'єкт прав інтелектуальної власності зберігає свою ключову роль, але правовий статус автора зазнає нових викликів і потребує адаптації традиційних цивільно-правових механізмів, зокрема у частині захисту особистих немайнових прав та процедур доказування авторства в умовах швидкого і глобального обміну цифровим контентом.

У правовому регулюванні інтелектуальної власності окрім творця-автора важливе значення має категорія інших осіб, яким належать особисті немайнові та/або майнові права на результати інтелектуальної діяльності. Законодавець відносить до таких правонабувачів фізичних та юридичних осіб, які набули права ІВ за договором, заповітом або на підставах, передбачених законом. Це прямо

впливає зі ст. 421 Цивільного кодексу України, де зазначено, що до суб'єктів права ІВ належать творець і «інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права ІВ ... відповідно до цього кодексу, іншого закону чи договору» [7].

У контексті цифрових об'єктів прав ІВ особливо важливим є правовий інститут набування прав на цифрові об'єкти за договором. Так, договірні механізми (ліцензійний договір, договір про передачу майнових прав) дозволяють переуступати чи надавати право використання цифрових продуктів третім особам, не пов'язаним із їх створенням. Практично це реалізується, наприклад, при розробці програмного забезпечення на замовлення — майнові права переходять до замовника або ліцензіата, тоді як автор зберігає особисті немайнові права, що відображає подвійну природу прав ІВ у цифровому середовищі.

Окрема категорія — службові та замовні цифрові об'єкти, де реальними правовласниками стають роботодавці або замовники. У випадках створення цифрових творів у зв'язку з виконанням трудових обов'язків, наприклад при розробці програмного забезпечення, технічних алгоритмів чи баз даних у межах трудового договору, майнові права, як правило, належать роботодавцю або замовнику, якщо інше не встановлено договором між сторонами. Це відповідає положенням ЦК України і підтверджується аналізом правового режиму службових творів, де майнові права спільно належать працівнику-автору і юридичній особі-роботодавцю, а для здійснення прав необхідна згода обох сторін. При цьому особисті немайнові права автора (право на визнання авторства, на недоторканність твору) залишаються за ним незалежно від розподілу майнових прав.

У науковій літературі звертається увагу, що розподіл прав між автором та похідними (договірними) правовласниками часто стає джерелом конфліктів, особливо в умовах цифровізації, коли об'єкти легко копіюються, поширюються й модифікуються без згоди творця. Наприклад, замовник може розглядати цифровий продукт як свій актив і прагнути максимального використання

майнових прав, тоді як автор, незадоволений умовами договору або обсягом прав, може оскаржувати такі угоди в суді. Це особливо характерно для договорів, що не містять чіткої регламентації порядку використання, поширення та обігу цифрового контенту.

Таким чином, похідні суб'єкти прав інтелектуальної власності — правонабувачі, роботодавці, замовники — відіграють важливу роль у цивільно-правових відносинах щодо використання цифрових об'єктів. Набуття прав на основі договорів і законодавчих підстав дозволяє адаптувати правовий режим до вимог цифрової економіки. Водночас конфлікти інтересів між автором та такими правовласниками підкреслюють потребу в чіткому регулюванні умов передачі прав і захисту як майнових, так і немайнових інтересів у договірних відносинах.

Однак у сучасному цифровому середовищі ефективне використання прав інтелектуальної власності неможливе лише через класичні моделі правонабувачів. Значну роль у правовідносинах щодо цифрового контенту відіграють також цифрові платформи та посередники — онлайн-сервіси, що забезпечують доступ, розповсюдження, зберігання та комерціалізацію цифрових об'єктів. Хоча такі суб'єкти безпосередньо не створюють творчих результатів, їх участь у цифровому обігу зміщує акценти традиційних правових конструкцій, породжуючи нові правові статуси, обсяги прав і обов'язків, а також інституційні механізми відповідальності.

Якщо проаналізувати правовий статус онлайн-платформ, хостинг-провайдерів та маркетплейсів, то слід однозначно визнати, що вони є поміжними суб'єктами цифрового обігу, що не володіють самими об'єктами інтелектуальної власності, але надають сервіси для їх розміщення, зберігання та поширення. Вони виступають посередниками між творцями, користувачами та правовласниками, оскільки забезпечують інфраструктуру для функціонування цифрового простору.

З правової точки зору, такі платформи не є традиційними правовласниками, оскільки не набувають прав на об'єкти інтелектуальної власності автоматично через розміщення контенту. Однак їх правовий статус у кожній юрисдикції

формується в залежності від ролі, яку вони виконують, і способів взаємодії з контентом та користувачами. Наприклад, ВОІВ та європейські правові акти визначають, що хостинг-провайдери можуть розглядатися як ті, що «надають доступ до інформації, розміщеної третіми особами» без підтвердження правомірності такого доступу. Відповідно, правовий статус таких платформ передбачає обмежену відповідальність за матеріал третіх осіб за умови виконання ними певних вимог щодо реагування на порушення прав.

Цифрові платформи мають комплекс прав і обов'язків, що впливають із їх функцій у цифровому середовищі. Так, до прав належать: забезпечувати технічну інфраструктуру для розміщення й доступу до цифрового контенту; укладати договори з користувачами щодо умов використання сервісу; вільно визначати політику модерації та управління контентом у межах, дозволених правовим регулюванням.

До обов'язків відповідно слід віднести: дотримуватися вимог національного законодавства та міжнародних зобов'язань щодо захисту прав інтелектуальної власності при наданні доступу до контенту; забезпечувати механізми оперативного реагування на скарги правовласників, наприклад, через процедури notice-and-take-down, визначені у директивах ЄС та відповідних національних актах; проводити модерацію контенту на предмет порушення прав у випадках, передбачених законом або умовами договору з правовласниками.

У науковій літературі визнається, що сучасні цифрові платформи повинні балансувати між правами користувачів на доступ до інформації і обов'язками щодо захисту прав третіх осіб, оскільки неврегульовані механізми доступу можуть призводити до поширення контенту з порушенням прав ІВ.

Питання відповідальності цифрових платформ є одним із центральних у сучасному правозастосуванні. Характер відповідальності залежить від ролі платформи, її поведінки після виявлення порушення та наявності процедур реагування. На даний момент мова йде про 3 види відповідальності:

Обмежена відповідальність (safe-harbor): У багатьох юрисдикціях законодавство передбачає, що платформа, яка виступає лише як посередник

(наприклад, хостинг-провайдер), не несе відповідальності за контент третіх осіб, якщо вона не має реального контролю над змістом і негайно реагує на повідомлення правовласників про порушення, наприклад шляхом видалення матеріалу або блокування доступу до нього.

Відповідальність за недбалість: Якщо платформа знає або повинна була знати про порушення прав ІВ і не вжила заходів для видалення контенту чи блокування доступу, її відповідальність може бути розширена як за нормами цивільного права (відшкодування збитків), так і за спеціальними нормами щодо охорони авторських прав.

Додаткові санкції: У деяких юрисдикціях (зокрема в ЄС відповідно до Директиви про цифрові послуги) платформи можуть бути зобов'язані запроваджувати проактивні механізми виявлення та запобігання порушенням ІВ, а також нести адміністративну відповідальність за системне невиконання обов'язків щодо захисту прав.

Ключовою тезою більшості наукових досліджень у даній сфері є те, що правовий режим відповідальності цифрових посередників мусить поєднувати захист прав правовласників із свободою доступу до інформації, забезпечуючи розумний баланс між інтересами учасників цифрового ринку. Такий підхід є характерним як для сучасного авторського права ЄС, так і для міжнародних стандартів захисту цифрового контенту.

Отож, цифрові платформи та посередники не є класичними носіями прав інтелектуальної власності, але вони відіграють ключову роль у організації обігу цифрового контенту та створенні технічної та договірної інфраструктури для здійснення прав і обов'язків учасників цифрових правовідносин. Їх правовий статус формується відповідно до ролі, яку вони виконують, а обсяг прав і обов'язків — у співвідношенні із законодавчими вимогами щодо захисту ІВ. Відповідальність цифрових посередників за порушення прав інтелектуальної власності має бути збалансованою та адаптованою до реалій цифрового середовища, оскільки від цього залежить ефективність захисту прав творців у глобальному інформаційному просторі.

У цифровому середовищі користувачі цифрового контенту виступають активними суб'єктами правовідносин, оскільки вони не лише споживають інформацію, але й взаємодіють із нею шляхом завантаження, розміщення, модифікації та поширення даних. За новітнім законодавством України щодо цифрового контенту та цифрових послуг, «цифровий контент — це дані, створені та надані у цифровій формі, що включають аудіо-, відео-файли, комп'ютерні програми, які користувач може отримувати, обробляти, зберігати та поширювати у цифровому середовищі» [24]. Закон визначає споживача як «сторону, яка отримує цифровий контент на підставі договору про надання цифрового контенту чи цифрової послуги, що охоплює і сферу прав інтелектуальної власності у частині доступу й використання такого контенту» [24].

У правозастосовній доктрині також звертається увага на зміну ролі користувачів платформ спільного доступу до інформації, де вони фактично стають «співтворцями інформаційного поля та можуть набувати значного впливу на медіапростір, наприклад, користувачі платформ із великою аудиторією можуть функціонувати подібно до суб'єктів онлайн-медіа. Це свідчить про потребу в окремому правовому статусі таких користувачів у деяких випадках, що відображає глибинні трансформації цифрової комунікації» [79]. Тобто у доктрині підкреслюється, що роль користувачів платформ спільного доступу до інформації зазнає суттєвих змін. Вони перестають бути пасивними споживачами контенту і фактично стають співтворцями інформаційного поля, беручи участь у формуванні медіапотоків, поширенні інформації та створенні нових цифрових продуктів. Так, користувачі з великою аудиторією на платформах типу YouTube, TikTok, Patreon або Twitch не лише впливають на популярність окремих творів, але й здатні формувати суспільні дискурси, тренди та медійну політику в цифровому просторі, фактично виконуючи функції, наближені до ролі суб'єктів онлайн-медіа.

Такий розвиток подій породжує необхідність визначення окремого правового статусу для активних користувачів, оскільки традиційні категорії «споживач» чи «користувач» не повністю відображають ступінь їхньої участі у

створенні та розповсюдженні контенту. В окремих випадках це може вимагати надання користувачам певних прав на похідні твори, компенсаційних механізмів або спеціальних ліцензійних режимів для регулювання їхніх взаємин із платформами та первинними правовласниками. Такий підхід відображає глибинні трансформації цифрової комунікації, де межа між творцем та споживачем стає все більш розмитою, а система прав і обов'язків у сфері інтелектуальної власності потребує адаптації до нових моделей взаємодії в інформаційно-цифровому середовищі. Впровадження такого правового статусу дозволяє законодавчо формалізувати нові ролі користувачів у цифровому середовищі, зменшити конфлікти між авторами, платформами та користувачами, а також забезпечити ефективне регулювання обігу цифрового контенту. Він відображає сучасні тенденції «prosumer есоному» — коли споживачі стають активними учасниками виробництва контенту і впливу на медіапростір, що є однією з ключових трансформацій інтелектуальної власності в умовах цифровізації.

Також важливо відзначити, що правомірне використання цифрових об'єктів є ключовим аспектом визначення правового статусу користувачів. У цифровому середовищі майнові та немайнові права правовласників зберігають свою силу, але механізми доступу та використання контенту значною мірою регулюються умовами ліцензійних договорів, які користувач укладає з платформою при реєстрації чи початку використання сервісу. Як правило, ці договори містять положення щодо невиключних ліцензій, що надаються платформі на використання контенту, створеного користувачем, часто із правом субліцензування третім особам. Такі положення прямо формують межі правомірного використання та перерозподілу прав між користувачем і платформою. Прикладом обмежень у межах правомірного використання може бути політика ліцензування контенту у графічних сервісах, де користувачам надається лише особисте право використання контенту, а комерційне використання заборонене без спеціального дозволу. Це ілюструє, що навіть

захищений контент може бути використаний лише у межах, визначених договором із платформою.

Поняття *fair use* (добросовісне використання) також вважається важливим у міжнародному праві для визначення меж використання контенту користувачем без порушення прав правовласника, хоча конкретні підходи до його застосування залежать від національного законодавства й судової практики. Загалом *fair use* сприймається як виняток із виключних прав правовласника, що допускає використання частини твору у певних ситуаціях (науковий аналіз, критика, викладання тощо), але його межі у цифровому середовищі є предметом інтенсивної доктринальної дискусії.

Сучасна цифрова екосистема активно розвиває феномен *User-Generated Content (UGC)* — контенту, створеного самими користувачами: це можуть бути текстові пости, зображення, відео, доповнення до ігор та ін. Наукові дослідження підкреслюють, що «така форма творчої участі змінює традиційне розуміння ролі користувача: вони стають не лише споживачами, але й співавторами цифрових продуктів, що створюють додану цінність у цифровому просторі» [80].

Участь користувачів у створенні похідних робіт (наприклад, реміксів, модифікацій, перекладів, фан-версій) породжує складні правові питання щодо авторства, прав на похідні твори та розподілу майнових прав. Якщо первісний об'єкт належить іншому правовласнику, створення похідної роботи може вимагати дозволу правовласника, інакше це може розглядатися як порушення авторських прав. Водночас частина платформ надає механізми ліцензій через договори із користувачами, що частково врегульовує ці відносини, проте часто виникають правові колізії через неоднозначність умов та алгоритмічних прав доступу до контенту. Інститут правового забезпечення

Отже, в умовах цифровізації користувачі цифрового контенту виступають активними суб'єктами правовідносин у сфері інтелектуальної власності, що має власний правовий статус, межі правомірного використання та значний вплив на процеси створення, модифікації та поширення цифрових об'єктів. Формування правового режиму щодо користувачів потребує поєднання концепцій

ліцензійного регулювання, добросовісного (fair use) використання та особливих підходів до похідних творів, які створюються у взаємодії із цифровими платформами та сервісами.

Отож, проведений аналіз суб'єктів прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі дозволяє зробити низку узагальнень.

По-перше, первинним носієм прав ІВ традиційно залишається автор, фізична особа, що здійснює творче управління результатом інтелектуальної діяльності. Ст. 421 ЦК України закріплює концептуальний принцип, що охорона права виникає незалежно від форми публікації чи реєстрації твору, і встановлює, що творець є суб'єктом як особистих немайнових, так і майнових прав. В умовах цифровізації ця норма демонструє гнучкість і технологічну нейтральність, оскільки охоплює як традиційні твори, так і цифрові об'єкти — алгоритми, програмне забезпечення, інтерактивні та мультимедійні продукти.

По-друге, похідні суб'єкти прав інтелектуальної власності — правонабувачі, роботодавці та замовники — набувають права на цифрові об'єкти на підставі договорів або закону, що забезпечує економічну реалізацію творів та ефективне управління майновими правами. При цьому конфлікти між первинними авторами та похідними правовласниками підкреслюють необхідність чіткого правового регулювання передачі прав і захисту інтересів учасників цифрового обігу.

По-третє, цифрові платформи та посередники — хостинг-провайдери, маркетплейси, агрегатори контенту — стають спеціальними суб'єктами правовідносин у сфері ІВ. Вони не володіють самими об'єктами, але забезпечують доступ, зберігання, поширення та комерціалізацію цифрового контенту, виступаючи посередниками між авторами, користувачами та правовласниками. Їхній правовий статус передбачає обмежену відповідальність, обов'язок дотримуватися законодавства та забезпечувати механізми реагування на порушення прав, що формує баланс між свободою доступу до інформації та захистом ІВ.

По-четверте, користувачі цифрового контенту стають активними суб'єктами правовідносин: вони не лише споживають інформацію, а й беруть участь у створенні похідних творів, модифікаціях та поширенні контенту. Зростає потреба в окремому правовому статусі таких «активних користувачів», який поєднував би елементи споживача та співтворця, передбачав обмежені майнові права, механізми компенсації, ліцензійні режими та правила взаємодії з платформами й первинними правовласниками. Це відображає тенденції prosumer есопому, де межа між творцем і споживачем стає розмитою, а система прав і обов'язків вимагає адаптації до цифрової економіки.

Загалом, сучасне цифрове середовище формує багатосуб'єктну модель правовідносин у сфері ІВ, де первинний автор, похідні правовласники, цифрові платформи та активні користувачі взаємодіють у складних мережах створення, розповсюдження та комерціалізації цифрового контенту. Для забезпечення ефективного функціонування цієї системи потрібне комплексне правове регулювання, яке поєднує захист особистих немайнових прав, економічні інтереси правовласників і свободу інформаційного обігу в цифровому просторі.

Таким чином, дослідження суб'єктів прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі дозволяє визначити структуру, обсяг прав і обов'язків та взаємодію учасників цифрового процесу, що створює базу для подальшого розгляду договірних механізмів, колізій та специфіки захисту цифрових об'єктів у цивільно-правових відносинах.

2.3. Механізми та інструменти реалізації цивільних прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі

У сучасних умовах цифровізації цивільно-правові механізми реалізації прав інтелектуальної власності (ІВ) набувають особливої актуальності. Зростання обсягу цифрового контенту, поява платформ для його глобального розповсюдження, а також розвиток технологій блокчейн і смарт-контрактів істотно трансформують традиційні підходи до реалізації та захисту прав ІВ.

Цифрове середовище характеризується наступними особливостями, що впливають на механізми правової реалізації:

Миттєвий та глобальний обіг цифрового контенту. Цифрові твори можуть копіюватися, поширюватися та модифікуватися з мінімальними витратами часу та ресурсів, що ускладнює класичні способи контролю за використанням об'єктів ІВ;

Децентралізація авторства та участь користувачів у створенні контенту. Поява феномену User Generated Content (UGC) і платформ спільного доступу змінює ролі учасників цифрового процесу: користувачі можуть одночасно бути споживачами та співтворцями контенту, що ставить питання про адаптацію цивільно-правових механізмів;

Необхідність гнучкого регулювання майнових і немайнових прав. У цифровому середовищі розподіл прав між авторами, платформами, правонабувачами та користувачами стає складним, що вимагає застосування ефективних інструментів договорів, ліцензійних угод, а також автоматизованих механізмів реалізації прав;

Поява технологій автоматизованого виконання прав. Смарт-контракти та NFT дозволяють не лише підтверджувати авторство та унікальність цифрових творів, але й автоматизувати нарахування роялті, контроль за використанням контенту та виконання ліцензійних умов.

Таким чином, механізми реалізації цивільних прав ІВ у цифровому середовищі мають вирішальне значення для: забезпечення ефективного захисту прав авторів і правовласників; регулювання взаємодії між усіма учасниками цифрового обігу; підтримки економічної цінності цифрових активів; адаптації традиційних цивільно-правових моделей до нових технологічних і соціальних умов.

Враховуючи швидкість розвитку цифрових технологій та їхній вплив на суспільні і економічні процеси, дослідження механізмів і інструментів реалізації цивільних прав ІВ у цифровому середовищі є не лише науково актуальним, але

й практично необхідним для вдосконалення законодавства та правозастосовчої практики в Україні та за її межами.

Механізми реалізації цивільних прав інтелектуальної власності (ІВ) у цифровому середовищі застосовуються до різноманітних об'єктів і суб'єктів, визначення яких має ключове значення для розуміння правових відносин у сфері цифрового контенту.

Нагадаймо, що об'єктами права інтелектуальної власності є результати інтелектуальної та творчої діяльності, на які законодавство надає правову охорону. В українському законодавстві право інтелектуальної власності визначене як право особи на результат її інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права ІВ, передбачений законом (Цивільний кодекс України, ст. 421 [7]). У цифровому середовищі такими об'єктами є: літературні, художні та наукові твори, що включають електронні тексти, веб-матеріали та електронні книги; аудіовізуальні твори, зокрема музика, відео та мультимедійні продукти; комп'ютерні програми та програмне забезпечення; компіляції даних та бази даних, які мають творчу організацію; а також інші цифрові об'єкти, що відповідають критеріям охороноздатності, такі як алгоритми, цифрові зображення, інтерактивні продукти та NFT. Саме вказані об'єкти є предметом цивільно-правових відносин щодо реалізації, використання, розповсюдження, ліцензування та захисту відповідних прав у цифровому середовищі.

Суб'єктами права інтелектуальної власності є особи, яким належать права на об'єкти ІВ і які можуть їх реалізовувати та захищати. До первинних суб'єктів, як вже зазначалось вище, відносяться творці — фізичні особи, чиї результати інтелектуальної творчої діяльності визнані об'єктом ІВ, що включає авторів, виконавців, винахідників та інших творців цифрових об'єктів (ЦК України, ст. 421 [7]). Автор як первинний суб'єкт має комплекс прав, серед яких майнові та особисті немайнові права на створений контент.

Окрім творця, суб'єктами ІВ можуть бути інші особи, яким майнові права на об'єкт ІВ перейшли на підставі договору, закону чи спадку. До таких суб'єктів належать фізичні та юридичні особи, які набули права ІВ за договором

(наприклад, ліцензійним або договором про передачу майнових прав), роботодавці або замовники у випадку створення службових чи замовних творів, а також спадкоємці автора, які успадковують майнові, але не особисті немайнові права. Також нами не згадувалось раніше, але це важливо, що співавтори, що створюють об'єкт спільно, також визнаються суб'єктами ІВ із відповідними правами на спільний результат творчої діяльності.

До суб'єктів, які беруть участь у реалізації цивільних прав, але не є безпосередніми правовласниками, відносяться цифрові платформи, онлайн-сервіси, хостинг-провайдери, маркетплейси та користувачі цифрового контенту. Ці суб'єкти забезпечують доступ, розповсюдження, зберігання, модифікацію та комерціалізацію цифрових об'єктів, формуючи реальні правовідносини щодо ІВ. Вони створюють інфраструктуру для реалізації цивільних прав авторів та інших правовласників, укладають договори з користувачами, впроваджують механізми ліцензійного використання контенту та забезпечують дотримання процедур захисту прав, таких як notice-and-take-down.

Таким чином, механізми реалізації цивільних прав ІВ у цифровому середовищі застосовуються до широкого кола об'єктів та суб'єктів. Такий системний підхід дозволяє ефективно регулювати права та обов'язки учасників цифрових правовідносин, забезпечуючи баланс між свободою доступу до інформації та захистом прав творців в умовах цифрової трансформації цивільного права.

Враховуючи широкий спектр об'єктів та суб'єктів, що беруть участь у цифровому обігу інтелектуальної власності, стає очевидним, що ефективна реалізація цивільних прав ІВ потребує формалізованих правових механізмів. Ключовим інструментом у цьому контексті залишаються цивільно-правові договори, які забезпечують чітке визначення прав і обов'язків учасників цифрових правовідносин, а також регулюють можливості використання, розповсюдження та комерціалізації цифрових об'єктів.

Традиційна договірна основа дозволяє встановити межі майнових та немайнових прав, регламентувати передачу або ліцензування цифрового контенту, розподіл прав між творцями та похідними правовласниками, а також визначити відповідальність сторін у разі порушення цих прав. У цифровому середовищі застосування договорів набуває нових специфічних ознак, зумовлених мультиплатформовістю, глобальністю обігу контенту та високим рівнем автоматизації процесів використання цифрових об'єктів.

Саме тому наступна частина дослідження буде присвячений детальному аналізу цивільно-правових договорів як традиційного механізму реалізації прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі. У ньому розглядаються такі ключові аспекти: договірна основа використання цифрових об'єктів ІВ, особливості ліцензійних договорів, включно з виключними та невиключними правами, субліцензіями та обмеженнями використання, договори про передачу майнових прав, включно зі службовими, замовними творами та колективною власністю, а також проблеми застосування традиційних договорів у цифровому середовищі, зокрема мультиплатформовість, глобальність та автоматизація прав.

Таким чином, аналіз цивільно-правових договорів дозволяє не лише систематизувати правові механізми реалізації ІВ, а й оцінити їхню адаптацію до особливостей цифрової економіки, створюючи базу для подальшого розгляду сучасних інструментів, таких як смарт-контракти, блокчейн та NFT.

Отож, цивільно-правові договори становлять одну з базових форм реалізації цивільних прав інтелектуальної власності, забезпечуючи сторони правовими механізмами визначення прав і обов'язків учасників, розподілу ризиків та відповідальності у використанні цифрових об'єктів ІВ. В умовах цифровізації традиційні договірні конструкції застосовуються не менш активно, ніж у «офлайн-середовищі», але набувають особливого значення й специфічних рис у зв'язку з особливістю цифрового контенту — його нематеріальністю, глобальним характером поширення, можливістю багаторазового копіювання та модифікації.

Цивільно-правові договори на використання об'єктів ІВ слугують правовою основою реалізації майнових прав правовласників шляхом надання дозволу на використання відповідних результатів творчої діяльності. Так, «ліцензійний договір — одна з найпоширеніших форм правочину, за яким ліцензіар надає ліцензіату право використовувати об'єкт ІВ визначеним способом, протягом певного строку та на умовах, встановлених сторонами та/або законом, а ліцензіат зобов'язується сплачувати встановлену плату, якщо інше не передбачено договором або законом» [7] (ч. 1 ст. 1109 ЦК України).

Як справедливо зауважує А. С. Ткачук, «Юридична наука визнає ліцензійний договір як автономний інститут цивільного права, який дозволяє сторонам захищати свої економічні інтереси та збалансовувати інтереси правовласників і користувачів ІВ. У договорі фіксуються істотні умови: предмет договору (об'єкт ІВ), вид наданих прав, територія та строки використання, умови оплати тощо» [81].

Ми таку позицію вченої підтримуємо, стверджуючи, що саме ліцензійний договір виконує одразу кілька ключових функцій:

Захист економічних інтересів: для правовласника договір гарантує можливість отримання винагороди за використання об'єкта ІВ та контроль над його використанням, що особливо важливо в цифровому середовищі, де твори можуть миттєво копіюватися й поширюватися по всьому світу. Для користувача договір забезпечує легальний доступ до контенту і зменшує ризик порушення авторських прав;

Баланс інтересів сторін: ліцензійний договір дозволяє заздалегідь визначити межі використання об'єкта, обсяг прав та обов'язків сторін. Це створює своєрідну «правову безпеку» для обох сторін: правовласник знає, як і де використовується його твір, а користувач — що він діє в межах закону;

Інструмент адаптації до цифрової економіки: вказані істотні умови договору — предмет, вид прав, територія, строки, умови оплати — дозволяють деталізувати правила гри навіть у складних цифрових сценаріях: стрімінгових сервісах, платформі UGC, глобальних маркетплейсах. Тобто договір стає

гнучким механізмом, здатним підлаштовуватися під нові форми обігу цифрового контенту;

Профілактика конфліктів: чітке формулювання умов зменшує ймовірність суперечок між правовласником і користувачем, особливо в умовах, коли цифрові об'єкти легко копіюються, модифікуються чи поширюються на різних платформах.

Можна також додати, що в умовах цифрового середовища ліцензійний договір поєднує цивільно-правові традиції з технологічною реальністю: автоматизовані системи контролю прав доступу, цифрові ключі, DRM-технології, смарт-контракти — усе це сучасне продовження класичного інституту ліцензії.

Важливим аспектом розгляду питання є те, що ліцензійні договори можуть передбачати виключні або невиключні права. Там, виключна ліцензія надає ліцензіату монопольне право використання об'єкта ІВ у визначених межах, а невиключна — дозволяє ліцензіару одночасно надавати права іншим особам. Питання надання субліцензій у межах ліцензійного договору прямо врегульовано ЦК України: «у разі передбачення таких умов, ліцензіат може надавати субліцензії третій особі, але відповідальність перед ліцензіаром за дії субліцензіата несе сам ліцензіат, якщо інше не встановлено договором» [7].

В академічній спільноті присутня думка, що «у цифровому середовищі стандартизовані ліцензійні договори стали «майновими» шаблонами для електронних платформ, згідно з якими користувачі надають правовласникам платформ певні права на свої цифрові твори (наприклад, на розповсюдження, публічну демонстрацію, репродукування) й отримують доступ до сервісів, що забезпечують обіг цих творів» [82, с. 11]. Важливість наведеної думки полягає в тому, що вона фіксує принципову трансформацію класичної моделі ліцензійного договору під впливом цифрового середовища та пояснює, як саме реалізуються майнові права інтелектуальної власності на сучасних онлайн-платформах.

Зазначена теза, на наше переконання, демонструє, що у цифровій економіці ліцензійний договір втрачає індивідуалізований характер, притаманний

традиційним цивільно-правовим відносинам, і набуває форми стандартизованого «майнового шаблону», запропонованого платформою. Користувач, приєднуючись до сервісу, фактично погоджується з наперед визначеним обсягом передачі майнових прав, що змінює класичний баланс договірної свободи сторін. Також ця думка є важливою для розуміння нового механізму обігу цифрових творів, за якого платформи виступають не лише технічними посередниками, а й активними учасниками правовідносин. Отримуючи ліцензії на розповсюдження, публічне сповіщення чи відтворення контенту, платформи фактично концентрують значний масив майнових прав, що дозволяє їм управляти цифровими потоками інформації та монетизувати результати творчої діяльності користувачів.

Наведеною тезою підкреслюється асиметрія правового становища сторін у цифрових ліцензійних відносинах. Користувачі, прагнучи отримати доступ до сервісів, часто не усвідомлюють обсягу прав, які вони надають платформі, що може призводити до надмірного відчуження майнових прав або обмеження можливостей подальшого використання власних цифрових творів. Це актуалізує проблему прозорості ліцензійних умов та необхідності їх правового переосмислення. І, нарешті, значущість цієї позиції полягає в тому, що вона створює теоретичне підґрунтя для критичної оцінки чинних моделей правового регулювання. Усвідомлення ролі стандартизованих ліцензій як інструментів перерозподілу майнових прав дозволяє обґрунтувати потребу в спеціальних гарантіях для авторів і користувачів, зокрема щодо обмеження обсягу переданих прав, справедливої винагороди та можливостей відкликання ліцензій у цифровому середовищі.

Таким чином, висловлена Д. Шматковим думка є ключовою для дослідження цивільно-правових механізмів реалізації прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі, оскільки вона розкриває зміщення центру регулювання від індивідуального договору до платформної моделі ліцензування, що має істотні правові та економічні наслідки.

Окрім роялті та строків дії, договір, на думку Єрофєєнко Л.В., Блажко А.О., може містити обмеження щодо використання об'єктів ІВ (наприклад, заборона на модифікацію, публічне виконання чи передачу третім особам без додаткової згоди правовласника). Такі умови «мають важливе значення й у цифровому середовищі, оскільки вони визначають, як саме контент може бути використаний на платформі або у сторонньому програмному забезпеченні» [83, с. 164]. Зазначена теза авторів є, на нашу думку, важливою для розуміння того, що ліцензійний договір у цифровому середовищі виконує не лише компенсаційну функцію, а й функцію нормативного контролю способів використання цифрового контенту. Обмеження щодо модифікації, публічного виконання чи передачі прав третім особам набувають особливого значення саме в цифровому просторі, де об'єкти інтелектуальної власності легко відтворюються, трансформуються та інтегруються в інші цифрові продукти. Таким чином, договірні умови стають ключовим інструментом збереження економічної цінності цифрового об'єкта та забезпечення балансу інтересів між автором, користувачами і цифровими платформами. Та наведену думку доцільно було б доповнити положенням про те, що в умовах цифровізації договірні обмеження повинні не лише фіксувати заборони, а й бути трансформовані у технічно реалізовані правила використання (*machine-readable licensing*), які автоматично застосовуються в цифрових системах і платформах.

Окрім ліцензійних договорів, цивільне законодавство передбачає інші форми правочинів щодо передачі майнових прав на об'єкти ІВ. Зокрема, договори про передачу майнових прав є правочинами, якими правовласник повністю або частково передає свої майнові права іншій особі. Такі договори широко застосовуються у випадках створення цифрових творів за наймом (службові та замовні твори), коли майнові права можуть належати замовнику або роботодавцю відповідно до умов договору чи закону, тоді як особисті немайнові права залишаються за автором.

У науковій літературі можна побачити думку, що «у цифровому середовищі, де твори часто створюються колективно або за допомогою цифрових платформ,

питання розподілу майнових прав між кількома суб'єктами стає особливо актуальним і потребує чіткого договірного регулювання» [84]. Критично оцінюючи наведену позицію, слід зазначити, що твердження про визначальну роль чіткого договірного регулювання у розподілі майнових прав у цифровому середовищі є загалом обґрунтованим, однак воно не враховує низку системних обмежень сучасної договірної моделі.

По-перше, у практиці цифрових платформ договір далеко не завжди виступає результатом узгодження волі рівноправних сторін. У більшості випадків йдеться про стандартизовані договори приєднання, де розподіл майнових прав визначається односторонньо платформою або замовником цифрового продукту. За таких умов «чіткість» договірного регулювання не гарантує справедливості чи балансу інтересів між колективом творців, окремими авторами та комерційними посередниками.

По-друге, колективний характер створення цифрових творів часто має динамічну й фрагментовану природу (спільне редагування, open-source-моделі, user-generated content), що ускладнює попереднє договірне визначення внеску кожного учасника. Внаслідок цього навіть детально виписані договори не завжди здатні адекватно відобразити реальний творчий вклад і відповідний обсяг майнових прав, що породжує конфлікти на стадії комерціалізації результатів.

По-третє, зосередження виключно на договірному механізмі розподілу прав звужує роль імперативних норм авторського права, які покликані захищати слабшу сторону правовідносин — насамперед автора. У цифровому середовищі існує ризик, що договір фактично нівелює законодавчо гарантований статус автора як первинного суб'єкта прав інтелектуальної власності, перетворюючи його на технічного учасника процесу.

Таким чином, хоча акцент на договірному регулюванні розподілу майнових прав у цифровому середовищі є логічним і практично необхідним, критичний аналіз свідчить, що сам по собі договір не може бути універсальним вирішенням проблеми. Ефективне врегулювання колективної цифрової творчості потребує поєднання договірних інструментів із імперативними законодавчими

гарантіями, прозорими правилами визначення авторського внеску та спеціальними режимами правової охорони для колективних і платформних форм створення творів.

І доповнюючи нашу попередню думку, сформуємо в цілому проблеми застосування традиційних договорів у цифровому середовищі.

Отож, хоча традиційні цивільно-правові договори зберігають свою актуальність і в цифровому середовищі, їх застосування стикається з низкою проблем. Мультиплатформовість та глобальність обігу цифрового контенту створюють колізії юрисдикцій: цифрові твори часто розповсюджуються у багатьох країнах одночасно, що ускладнює визначення застосовного права та межі правомірного використання. Автоматизація прав та масове укладання угод онлайн (наприклад, через натискання кнопки «Я погоджуюсь» без повного ознайомлення з умовами) часто призводить до односторонніх умов, які можуть негативно впливати на баланс прав і обов'язків сторін.

Також слід наголосити, що у наукових дослідженнях також присутня думка, що «саме між правовою регламентацією традиційних договорів і сучасними цифровими моделями реалізації прав виникає розрив, який вимагає адаптації норм цивільного законодавства, удосконалення положень про умови укладання договорів, захист прав ліцензіатів і ліцензіарів, а також гармонізації положень на національному та міжнародному рівнях»[85] .

Загалом із наведеною позицією слід погодитися, оскільки вона точно відображає ключову проблему сучасного цивільно-правового регулювання інтелектуальної власності в умовах цифровізації. Дійсно, традиційні договірні конструкції формувалися для «офлайнових» моделей використання творів і не завжди корелюють із цифровими способами їх створення, розповсюдження та комерціалізації. У цьому сенсі ідея про наявність розриву між класичним договірним правом і цифровими моделями реалізації прав є обґрунтованою та підтверджується як доктринальними дослідженнями, так і правозастосовною практикою. Водночас така теза потребує певних застережень. Так, наявність зазначеного розриву не означає повної непридатності традиційних цивільно-

правових договорів у цифровому середовищі. Ліцензійні договори, договори про передачу майнових прав та договори замовлення й надалі залишаються базовими юридичними інструментами реалізації прав інтелектуальної власності, навіть якщо вони застосовуються в трансформованих, електронних або автоматизованих формах. Проблема полягає радше не у самих договірних моделях, а у способах їх нормативного наповнення та практичного застосування.

Адаптація цивільного законодавства не повинна зводитися до надмірної деталізації або жорсткої технологічної прив'язки норм. Надмірне регулювання може втратити актуальність у зв'язку зі швидким розвитком цифрових технологій і платформних бізнес-моделей. Тому більш доцільним видається збереження технологічно нейтральних договірних конструкцій із одночасним уточненням ключових гарантій: прозорості умов договору, справедливого балансу інтересів ліцензіара й ліцензіата, захисту слабшої сторони та чіткого визначення обсягу переданих прав.

Ідея гармонізації національного та міжнародного регулювання також є виправданою, однак вона не може ігнорувати особливості національних правових систем. У сфері цифрових договорів універсальні міжнародні підходи мають доповнюватися внутрішніми механізмами захисту авторів і користувачів, інакше існує ризик формального запозичення моделей, що фактично посилюють позиції глобальних платформ.

Отже, з наведеним твердженням доцільно погодитися, але з уточненням, що подолання розриву між традиційними договорами та цифровими моделями реалізації прав інтелектуальної власності має відбуватися не шляхом відмови від класичних цивільно-правових конструкцій, а через їх гнучку адаптацію, уточнення змісту договірних умов і впровадження додаткових гарантій справедливого та збалансованого регулювання у цифровому середовищі.

Таким чином, цивільно-правові договори й надалі залишаються базовим і універсальним механізмом реалізації прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі. Ліцензійні договори, договори про передачу майнових прав, а також договори щодо службових і замовних творів забезпечують

юридичну визначеність правового режиму цифрових об'єктів, дозволяють формалізувати розподіл прав між учасниками правовідносин та створюють правові підстави для їх комерційного використання. Водночас цифровізація виявляє обмеженість традиційних договірних моделей, зокрема у питаннях мультиплатформового використання контенту, глобального обігу цифрових об'єктів, автоматизації виконання зобов'язань і забезпечення балансу інтересів сторін. Це зумовлює потребу в доповненні класичних цивільно-правових інструментів новими технологічними рішеннями, здатними підвищити ефективність реалізації та захисту прав інтелектуальної власності.

Логічним продовженням аналізу традиційних договірних механізмів є звернення до смарт-контрактів як інноваційного інструменту реалізації цивільних прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі. Смарт-контракти, що функціонують на основі технологій блокчейн, пропонують нову модель договірної взаємодії, за якої виконання умов договору відбувається автоматично, без додаткового волевиявлення сторін, а фіксація прав і транзакцій забезпечується децентралізованими реєстрами. У цьому контексті особливого значення набуває дослідження правової природи смарт-контрактів, можливостей їх застосування у сфері інтелектуальної власності та співвідношення з традиційними цивільно-правовими договорами.

У зв'язку з розвитком технологій блокчейн смарт-контракти дедалі частіше розглядаються як інноваційний механізм реалізації договірних зобов'язань та цивільних прав, включно з правами інтелектуальної власності. «Смарт-контракти — це різновид угоди в формі закодованих математичних алгоритмів, де укладення, зміни, виконання і розривання можна виконати лише з використанням комп'ютерних програм (блокчейн-платформ) у рамках мережі Інтернет» [86]. Іншими словами Смарт-контракти — це комп'ютерні алгоритми, що автоматично виконують умови договору при настанні визначених подій у мережі blockchain, забезпечуючи прозорість, незмінність та мінімізуючи потребу у третіх сторонах-посередниках.

Термін «smart contract» вперше запропонував Нік Сабо, описавши його як «сукупність цифрових обіцянок, включаючи протоколи, за якими сторони виконують ці обіцянки» [86] у форматі комп'ютерних алгоритмів. За своєю структурою смарт-контракт включає: умови виконання (логіка «якщо — то»); програмний код, що відображає договірні положення; взаємодію з blockchain-мережею (де записується та визнається виконання).

Дослідники підкреслюють, що «смарт-контракт не завжди відповідає формальним вимогам традиційних цивільних договорів, оскільки він є одночасно технологічним і правовим явищем, що потребує належного теоретичного й нормативного осмислення» [87] — і це твердження відображає суттєву дихотомію смарт-контрактів як явища на стику права і технологій. Смарт-контракти створюються не в традиційних юридичних формах, а як комп'ютерний код, що автоматично виконує певні умови, але при цьому вони породжують правові наслідки, які традиційно охоплюються цивільними договорами: зобов'язання сторін, передача прав, настання юридичних ефектів. Це створює проблему віднесення смарт-контрактів до правової категорії договорів з огляду на відсутність чіткої правової дефініції у багатьох національних законодавствах та різні уявлення про те, чи такі алгоритмічні договори є «договорами» у класичному правовому значенні.

Водночас автори вказують, що деякі програмісти та практики трактують смарт-контракти виключно як програмне забезпечення, не наділяючи їх юридичним змістом. Проте автори вказаного дослідження, навпаки, наголошують, що смарт-контракт має підпадати під загальноприйняте визначення договору, оскільки він сприяє грошовому обороту і має реальні матеріальні наслідки для сторін, — тобто фактично виконує функцію правочину, який створює, змінює або припиняє цивільні права й обов'язки. Це прямо вказує на потребу правового та теоретичного обґрунтування правового статусу смарт-контрактів, їх місця у цивільному праві та умов визнання їх юридично дієвими.

Таке доповнення дозволяє не лише підтвердити початкову тезу про необхідність теоретичного і нормативного осмислення, але й чіткіше окреслити

проблему для наукового дослідження: потребу розробки критеріїв, за якими смарт-контракт може бути ототожнений із цивільно-правовим договором.

Варто відзначити, що в контексті інтелектуальної власності смарт-контракти розглядаються як потенційний інструмент автоматичного ліцензування та контролю доступу до цифрового контенту. За даними науковців, «такі механізми дозволяють творцям фіксувати правила використання творів (ліцензійні умови) без необхідності додаткової участі посередників, що може суттєво знизити трансакційні витрати і підвищити ефективність монетизації». У статті з *International Journal of Law and Information Technology* «Blockchain and smart contracts: the missing link in copyright licensing?» зазначено, що поєднання blockchain і смарт-контрактів дозволяє авторам «публікувати твори у блокчейні, створюючи квазі-незмінний запис про початкове право власності, і кодувати ліцензії для використання творів», що може суттєво зменшити тріння на ринку авторських прав та підвищити автономію творців[88].

У наведеній тезі аворами слушно акцентується на тому, що смарт-контракти у сфері інтелектуальної власності трансформують традиційні моделі ліцензування, переводячи їх у режим автоматизованого та самовиконуваного правового регулювання. Можливість кодування ліцензійних умов безпосередньо в алгоритмах смарт-контрактів дійсно знижує залежність авторів від посередників, скорочує трансакційні витрати та мінімізує ризики неналежного виконання договорів. Поєднання смарт-контрактів із технологією блокчейн додатково посилює захист прав авторів завдяки фіксації первинного правоволодіння та прозорості обігу прав, що сприяє підвищенню автономії творців і ефективності ринку авторських прав. Водночас така модель не усуває потреби у правовій інтерпретації заcodeваних умов і їх узгодженні з імперативними нормами авторського права, що вказує на необхідність подальшого доктринального та нормативного осмислення меж автоматизації ліцензійних відносин у цифровому середовищі.

Безумовно однією з ключових переваг смарт-контрактів є автоматична імплементація умов: як тільки всі встановлені умови виконано, контракт

«самостійно» здійснює операцію — наприклад, передає платіж творцю або розблоковує доступ до цифрового файлу. Такий механізм дозволяє значно зменшити ризик невиконання зобов'язань та потребу у традиційних посередниках. Автоматизація також підвищує прозорість і надійність правовідносин, оскільки інформація про виконання договору фіксується у розподіленому реєстрі, доступному всім учасникам, що знижує ймовірність спорів щодо моменту і порядку виконання.

Опрацювання значної кількості джерел національних та іноземних авторів [88-98], надало нам можливість уніфіковано представити переваги та ризики застосування смарт-контрактів у сфері ІВ. Отож, до основних переваг використання смарт-контрактів у сфері інтелектуальної власності відносять:

- Автоматичне виконання зобов'язань без посередників, що знижує транзакційні витрати;
- Прозорість і незмінність умов, зумовлена властивостями blockchain;
- Потенційне підвищення доступності й ефективності ліцензування цифрового контенту для авторів і правовласників.

Водночас існують істотні ризики та виклики. Йдеться про:

- відсутність єдиного юридичного статусу смарт-контрактів у багатьох юрисдикціях, у тому числі в Україні, що створює правову невизначеність;
- складність арбітражного вирішення спорів через технічну природу коду та автоматичне виконання;
- можливі помилки або вразливості в коді, що можуть призвести до значних фінансових втрат або небажаних результатів.

Після розгляду смарт-контрактів як механізму автоматизації реалізації майнових і немайнових прав у цифровому середовищі природно виникає питання про технологічну платформу, на якій ці контракти можуть ефективно функціонувати. Смарт-контракти у більшості випадків інтегруються з технологією блокчейн, яка забезпечує надійну реєстрацію, облік та верифікацію цифрових активів, створюючи квазі-незмінний запис про права на об'єкти інтелектуальної власності. Така інтеграція дозволяє поєднати правові механізми

ліцензування та договірні умови зі технологічними засобами контролю за дотриманням цих прав, підвищуючи прозорість та автоматизацію цивільних правовідносин у цифровому середовищі.

Таким чином, смарт-контракти та блокчейн виступають взаємодоповнюючими інструментами: перші визначають правові умови використання цифрових об'єктів, другі — забезпечують технологічну фіксацію і відстеження виконання цих умов, створюючи основу для нових форм правовласності та захисту інтелектуальних прав. У цьому контексті особливе значення набувають NFT (non-fungible tokens), які дозволяють підтверджувати авторство, унікальність та майнові права на цифрові твори, поєднуючи технологічні можливості блокчейн із цивільно-правовими правами.

Отож, блокчейн виступає розподіленою базою даних, яка зберігає інформацію про цифрові активи у вигляді блоків, об'єднаних у ланцюг. Кожен блок містить запис про власника, історію передачі прав та умови використання. Для правовласників ІВ це означає: неможливість несанкціонованого змінення реєстру; прозорість обігу активів; автоматизоване підтвердження прав через смарт-контракти; зменшення транзакційних витрат та ролі посередників у контролі за виконанням умов ліцензій.

Науковці відзначають, що «блокчейн підвищує довіру до цифрового ринку, оскільки всі транзакції відбуваються у незмінному та доступному для перевірки реєстрі» [99-100]. Ця думка підкреслює одну з ключових переваг блокчейн-технології для сфери інтелектуальної власності: створення прозорого та незмінного запису про транзакції з цифровими активами. Завдяки цьому учасники ринку — творці, користувачі та правовласники — можуть перевіряти факт передачі прав, ліцензійні умови чи історію володіння цифровим об'єктом без необхідності довіряти третім сторонам.

Водночас критично слід зауважити, що незмінність і публічність реєстру сама по собі не гарантує повної юридичної захищеності: блокчейн відображає дані, але не завжди може самотійно вирішити суперечки щодо авторства або правомірності використання контенту. Тобто технологія створює прозору

«технічну» базу, але потребує правового супроводу для забезпечення реального захисту майнових та немайнових прав. Цю думку можна доповнити, підкресливши, що блокчейн не лише фіксує транзакції, але й потенційно знижує транзакційні витрати та ризики шахрайства на цифровому ринку, що робить його інтеграцію з смарт-контрактами особливо перспективною для автоматизації ліцензування та реалізації прав ІВ.

NFT представляє собою невзаємозамінний токен, який закріплює право власності на конкретний цифровий твір. Його особливості полягають у наступному: унікальність кожного токена, що дозволяє підтверджувати авторство; можливість фіксації історії передачі майнових прав; інтеграція з смарт-контрактами для автоматичного нарахування роялті при вторинному обігу. Іноземні автори підкреслюють, що «NFT надають нові можливості комерціалізації цифрових творів, зокрема у сфері мистецтва, музики, ігор та медіа, і дозволяють авторам отримувати винагороду навіть при подальшому перепродажу твору» [101-102]. Вважаємо, що автори правильно зазначають, що NFT — це невзаємозамінний токен, який фіксує право власності на конкретний цифровий твір. Це відповідає базовому технічному та юридичному розумінню NFT. Унікальність токена дійсно дозволяє підтверджувати авторство та відрізняти цифрові твори один від одного, що є однією з головних цінностей NFT. NFT як цифровий запис у блокчейні забезпечує прозорість та незмінність історії передачі прав, що зменшує ризики шахрайства при перепродажі. Автоматичне нарахування роялті при вторинному обігу — реальна перевага NFT, яка відкриває нові фінансові моделі для авторів.

Та попри концептуальне погодження із авторами, вважаємо, що вказана думка не позбавлена і слабких сторін. Йдеться про недостатню увагу до юридичних ризиків та регуляторних проблем: Текст описує переваги NFT, але не згадує, що правовий статус NFT у багатьох країнах досі не врегульований, і виникають суперечки щодо того, що саме купує покупець: токен чи авторське право на твір. Існує, на нашу думку, певна ілюзія абсолютної безпеки авторства: Хоч NFT і підтверджує володіння токеном, він не гарантує, що твором не можуть

незаконно володіти інші або копіювати його. Тобто підтвердження авторства в блокчейні не завжди дорівнює юридичному підтвердженню авторського права. Комерційні можливості цифрових творів також не усі забезпечені: Не всі цифрові твори мають реальний ринок. NFT надає технічну можливість продажу, але економічна цінність може бути дуже низькою, і вторинний ринок не завжди активно функціонує. І, нарешті, вартість енергії блокчейнів (особливо на Ethereum до переходу на PoS) та технічні бар'єри можуть обмежувати масове використання NFT. Тож думка вчених сильна у технічному та економічному аспектах NFT: чітко визначені унікальність, смарт-контракти, можливості монетизації. Слабкість полягає у ігноруванні юридичних, економічних та екологічних ризиків, а також у завищенні гарантій, які надає NFT щодо захисту авторства.

При дослідженні питання взаємодії NFT та смарт-контрактів у реалізації прав ІВ, нами було встановлено, що поєднання NFT із смарт-контрактами дозволяє: автоматично регулювати умови ліцензії на цифровий твір; забезпечувати контроль над вторинним використанням контенту; впроваджувати механізми роялті та обмеження доступу без участі третіх осіб. Таким чином, NFT не просто фіксують право власності, а стають частиною автоматизованої системи управління правами, де смарт-контракти виконують роль «правового коду», а блокчейн — роль «незмінного реєстру».

Та попри значну кількість переваг, що нами були описані вище, слід проаналізувати і проблеми правового регулювання та ризики використання NFT і блокчейн у цивільних відносинах. Так, незважаючи на технологічний потенціал, застосування NFT та блокчейну породжує низку правових викликів: відсутність чіткої національної правової регламентації NFT та цифрових активів; проблеми підтвердження авторства та захисту особистих немайнових прав; ризики зловживань при перепродажі або копіюванні цифрових творів; невизначеність правового статусу смарт-контрактів у судах та на міжнародному рівні. Ці проблеми підкреслюють необхідність гармонізації технологічних можливостей із цивільно-правовими інститутами, а також адаптації

національного законодавства до нових форм цифрового володіння та обігу активів.

Порівняльний аналіз традиційних та цифрових механізмів реалізації прав інтелектуальної власності дозволяє виокремити спільні риси, принципові відмінності, а також оцінити ефективність і ризики для правовласників та користувачів.

Спільними рисами традиційних і цифрових механізмів є забезпечення юридичного оформлення прав та регулювання використання об'єктів інтелектуальної власності, а також створення договірних відносин між правовласником і користувачем. Принципові відмінності полягають у способах підтвердження та передачі прав: традиційні механізми спираються на державні реєстрації, письмові договори та нотаріальні засвідчення, тоді як цифрові — на блокчейн, NFT і смарт-контракти, що дозволяють автоматично фіксувати передачу прав та нараховувати роялті. Крім того, цифрові механізми забезпечують прозорість і швидкість операцій, тоді як традиційні надають юридичну визначеність і захищеність у суді.

Ефективність традиційних механізмів проявляється у високій юридичній силі договорів та перевірених процедурах оформлення прав, проте вони пов'язані з тривалими судовими спорами, високими витратами на ліцензування та складністю контролю використання творів. Цифрові механізми, у свою чергу, забезпечують оперативність транзакцій, можливість автоматичного нарахування роялті та вихід на глобальний ринок, але несуть ризики, пов'язані з невизначеністю правового статусу NFT, можливістю технологічних збоїв і шахрайства на вторинному ринку. Для користувачів цифрові механізми можуть бути ризикованими через відсутність чітких правових гарантій, тоді як традиційні механізми потребують більших витрат і часу для оформлення прав.

Комбіноване застосування традиційних договорів і цифрових інструментів дозволяє поєднати переваги обох підходів: забезпечити юридичну визначеність та одночасно автоматизувати комерціалізацію творів, відстежувати використання об'єктів інтелектуальної власності та спростити нарахування

винагород авторам. Такий підхід сприяє більш ефективному захисту прав і підвищує прозорість обігу цифрових активів.

Отож, аналіз механізмів та інструментів реалізації цивільних прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі демонструє, що цифровізація суттєво трансформує традиційні підходи до захисту та використання об'єктів ІВ. Основними особливостями сучасного цифрового середовища є миттєвий глобальний обіг контенту, децентралізація авторства, необхідність гнучкого регулювання майнових і немайнових прав та поява технологій автоматизованого виконання прав, таких як смарт-контракти і NFT.

Цивільно-правові договори, зокрема ліцензійні та договори про передачу майнових прав, зберігають свою актуальність і залишаються базовими механізмами реалізації прав ІВ, забезпечуючи юридичну визначеність, розподіл прав і обов'язків, а також баланс економічних інтересів сторін. Водночас цифрове середовище висуває нові виклики: мультиплатформовість і глобальність обігу контенту, стандартизовані договори приєднання, автоматизація виконання зобов'язань та складність визначення внеску колективних або користувачьких авторів. Це зумовлює необхідність адаптації традиційних договірних моделей до цифрової реальності та поєднання їх із технологічними інструментами контролю і ліцензування.

Смарт-контракти та блокчейн, включно з NFT, виступають ефективними інноваційними інструментами, що забезпечують автоматичне виконання умов договорів, прозорість і незмінність записів про права, а також зменшують роль посередників і трансакційні витрати. Водночас вони потребують правового визначення статусу та співвіднесення з традиційними цивільно-правовими нормами для забезпечення повної юридичної захищеності прав авторів і користувачів.

Отже, механізми реалізації цивільних прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі формують комплексну систему, яка поєднує традиційні договірні конструкції із сучасними технологічними інструментами. Такий підхід дозволяє забезпечити ефективний захист прав і баланс інтересів усіх учасників

цифрового обігу, адаптуючи цивільне право до умов цифрової економіки та створюючи основу для подальшого розвитку правової і нормативної бази у сфері інтелектуальної власності.

Висновки до розділу 2.

Проведене дослідження об'єктів, суб'єктів та договірних механізмів реалізації прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі дозволяє сформувати комплексне уявлення про сучасну систему правових відносин у сфері ІВ в умовах цифровізації.

По-перше, встановлено, що цифрові об'єкти інтелектуальної власності мають специфічні ознаки, які зумовлюють необхідність адаптації традиційного правового підходу: нематеріальність, технологічна опосередкованість, здатність до необмеженого копіювання та глобального поширення. Хоча базові принципи охорони ІВ залишаються незмінними, цифровізація вимагає виділення окремих категорій об'єктів — програмного забезпечення, алгоритмів, цифрових творів мистецтва, баз даних та нових форм цифрових активів, що дозволяє точніше визначити правову природу та режим їх використання.

По-друге, аналіз суб'єктів прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі показав формування багатосуб'єктної моделі взаємодії. Первинними носіями прав залишаються автори, але важливу роль відіграють також похідні правовласники, цифрові платформи та активні користувачі. Кожна група суб'єктів має специфічний правовий статус та обсяг прав і обов'язків, що визначає взаємодію в процесах створення, розповсюдження та комерціалізації цифрового контенту. Зростання ролі активних користувачів підкреслює необхідність розвитку нових правових концепцій, що враховують розмиті межі між автором і споживачем у контексті цифрової економіки.

По-третє, дослідження договірних механізмів реалізації прав інтелектуальної власності засвідчило, що традиційні цивільно-правові договори (ліцензійні, договори передачі майнових прав) залишаються базовими

інструментами, проте цифрове середовище висуває нові виклики: глобальність обігу контенту, децентралізація авторства, автоматизація виконання прав та складність визначення внеску колективних і користувачьких авторів. Інноваційні технології, такі як смарт-контракти, блокчейн та NFT, дозволяють автоматизувати виконання умов договорів, забезпечують прозорість і незмінність записів, зменшують роль посередників і трансакційні витрати, проте потребують чіткого правового визначення і гармонізації з існуючими нормами цивільного права.

Таким чином, у даній частині дослідження нами продемонстровано, що ефективне регулювання цифрових об'єктів інтелектуальної власності можливе лише через поєднання класичних цивільно-правових механізмів із сучасними технологічними інструментами, що забезпечує баланс між захистом прав авторів, економічними інтересами правовласників і свободою доступу користувачів. Висновки розділу створюють теоретичну та практичну основу для подальшого аналізу правових колізій, розробки механізмів ліцензування та вдосконалення нормативної бази у сфері інтелектуальної власності в умовах цифрової економіки.

РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Порушення прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі: цивільно-правова характеристика

У сучасних умовах цифровізації економіки та суспільного життя захист прав інтелектуальної власності набуває особливої актуальності. Швидкий розвиток інформаційних технологій, глобальна мережа Інтернет, платформи для обміну та комерціалізації цифрового контенту створюють нові можливості для поширення та використання об'єктів інтелектуальної власності, але водночас породжують численні ризики порушень прав авторів та правовласників. Масове копіювання, нелегальне завантаження, створення похідних творів без дозволу, порушення ліцензійних умов та несанкціоноване використання цифрових активів стають типовими проблемами цифрового середовища, що потребують особливої уваги з боку цивільного законодавства.

Отож, даний розділ дослідження присвячений комплексному аналізу проблем захисту прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі та визначенню перспектив удосконалення цивільно-правового регулювання цієї сфери. Його завдання полягає у дослідженні конкретних форм порушень прав ІВ, оцінці ефективності існуючих механізмів цивільно-правового захисту та визначенні напрямів реформування законодавства України для забезпечення адекватної охорони прав авторів, правовласників та учасників цифрового обігу контенту.

Приступивши до аналізу видів порушень прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі, слід перш за все зазначити, що цифрове середовище створює нові способи та форми порушення прав інтелектуальної власності, які впливають із легкого копіювання творів, глобального доступу до мережі, автоматизованої передачі даних та анонімності дій користувачів. Порушення

можуть торкатися як майнових, так і особистих немайнових прав, а також складних колективних робіт.

Однією з найпоширеніших форм є незаконне відтворення й розповсюдження цифрового контенту без згоди правовласника — текстових, аудіовізуальних, музичних творів, ПЗ тощо. Таке порушення відноситься до категорії піратства в Інтернеті і прямо суперечить вимогам чинного законодавства: використання твору без дозволу правовласника є порушенням виключних майнових прав (ч. 2 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [35]).

Практика господарських та місцевих судів України свідчить про наявність прецедентів стягнення компенсації за такі порушення. Наприклад, у справі, де відповідач незаконно розміщував на своєму інтернет-магазині продукцію з порушенням авторського дизайну, суд застосував положення ст. 55 Закону та стягнув компенсацію 805 200 грн за порушення виключних майнових прав [102]. Законодавство також надає правовласнику право вимагати вилучення чи конфіскації піратських примірників творів і засобів обходу технологічних засобів захисту (ч. 5 ст. 55 Закону) [35].

Порушення ліцензійних умов також є доволі частою передумовою звернення до цивільно-правового способу захисту прав інтелектуальної власності. Так, ліцензійні умови розповсюдження цифрового контенту встановлюють межі використання творів (наприклад, обмеження кількості копій, умов доступу). Недотримання таких умов — наприклад, комерційне використання контенту, який був наданий лише для особистого користування — також є порушенням майнових прав автора. Закон не розмежовує такі випадки як окремий вид правопорушення, але вони юридично прирівнюються до незаконного використання виключних майнових прав автора (ч. 2 ст. 53 Закону) [35].

Із цього приводу важливо зазначити, що ліцензійні умови, особливо у сфері цифрового контенту, виконують ключову роль у регулюванні використання творів. Вони не лише визначають, хто має право використовувати твір, а й за

яких умов — обмежують кількість копій, сферу комерційного використання, терміни дії ліцензії та способи поширення. У цифровому середовищі ці обмеження стають особливо важливими, оскільки копіювання, модифікація та поширення творів здійснюються миттєво і глобально, що збільшує ризик порушень.

Цікава юридична особливість полягає у тому, що закон не виділяє порушення ліцензійних умов як окремий вид порушення, однак він чітко прирівнює таке порушення до незаконного використання майнових прав автора (ч. 2 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Це означає, що навіть якщо порушник формально дотримується авторського права (не копіює твір у широкому сенсі), але порушує умови ліцензії — наприклад, використовує контент для комерційної діяльності, коли ліцензія передбачає лише особисте використання — автор все одно має підстави звертатися до суду для захисту своїх майнових прав.

Така конструкція закономірно підкреслює дві речі:

Гнучкість і технологічну нейтральність цивільного права, адже воно здатне захищати права автора не лише у класичних випадках, а й у цифровому середовищі, де правовідносини регулюються не тільки матеріальними об'єктами, а й ліцензійними умовами.

Зростаючу роль договору як механізму забезпечення прав інтелектуальної власності. Ліцензія стає основним інструментом, який визначає межі правової поведінки користувачів у цифровій сфері. Тому порушення ліцензійних умов автоматично перетворюється на предмет цивільно-правового захисту.

У практичному аспекті це також означає, що автори та правовласники повинні уважно формулювати ліцензійні угоди, чітко визначати права та обмеження користувачів, а користувачі — дотримуватися цих умов. Судова практика підтверджує, що навіть дрібні порушення ліцензійних умов можуть стати підставою для цивільної відповідальності, що підкреслює значимість правової дисципліни у сфері цифрового контенту.

Незаконне використання програмного забезпечення, алгоритмів чи баз даних у цифровому середовищі також порушує майнові права правовласників. Зокрема, створення та розповсюдження програм чи баз даних без відповідних ліцензійних угод становить недобросовісне використання об'єктів інтелектуальної власності. Закон вимагає дозволу правовласника на «відтворення, розповсюдження, публічне сповіщення та інші способи використання творів і суміжних прав» (ч. 1 ст. 12 та ч. 2 ст. 53 Закону) [35].

З цього приводу можемо зазначити, що у цифровому середовищі ліцензійні умови виступають не лише договірними обмеженнями, а й формою реалізації майнових прав автора чи правовласника. Вони визначають межі та умови використання цифрового контенту, включно з кількістю копій, способами розповсюдження, комерційними чи некомерційними цілями, умовами доступу тощо. Недотримання таких умов — наприклад, комерційне використання контенту, який був наданий лише для особистого користування — може виглядати як порушення договору, але юридично воно прирівнюється до незаконного використання виключних майнових прав автора відповідно до ч. 2 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [35].

Цивільно-правовий захист у таких випадках орієнтований не лише на відновлення договірних прав сторін, а й на визнання порушення майнових прав і відшкодування збитків, оскільки ліцензійні обмеження є частиною авторського режиму.

У справі № 920/1849/14 (Господарський суд Сумської області) порушення умов ліцензійного договору стало підставою для стягнення заборгованості за використання програмного забезпечення (ПЗ) у порушення договірних умов. Позивач — ПАТ «Інформаційні комп'ютерні системи» — надав відповідачу право використовувати програмні продукти Microsoft згідно з ліцензійною угодою, але ліцензіат не сплатив повну винагороду за використання ліцензій, чим порушив умови договору. На підставі положень ліцензійного договору та цивільних норм суд частково задовольнив позов і стягнув заборгованість у розмірі понад 1,5 млн грн. [103] Це рішення підтверджує, що невиконання

ліцензійних зобов'язань розглядається як правопорушення майнових прав ІВ, оскільки прямо зв'язане з порядком використання ліцензійного ПЗ та право використання у межах договору (ст. 1109 ЦК України як основа ліцензійних відносин).

Такий підхід узгоджується з цивільно-правовою логікою: договірні умови не є окремим «договірним» явищем, а частиною реалізації майнових авторських прав, порушення яких призводить до відповідальності й відшкодування шкоди.

Для порівняння, наведемо приклади із судової практики США, яка містить кілька відомих справ, пов'язаних із порушенням умов ліцензійних угод у цифровому середовищі, де були зачіплені не лише договірні зобов'язання, а й майнові права правовласників:

У справі MDY Industries, LLC v. Blizzard Entertainment, Inc. (2010) Дев'ятий округ Апеляційного суду США розглядав ситуацію, коли компанія MDY продавала програмне забезпечення, що автоматизувало дії гравців у грі World of Warcraft, спричиняючи порушення кінцевих умов використання гри (EULA/ToU). Суд визнав, що порушення таких умов може бути підставою для притягнення до відповідальності за внесок у порушення авторських прав, якщо існує прямий зв'язок між умовою ліцензії та виключними правами автора. Водночас Апеляційний суд частково скасував первинний вердикт і відправив справу на подальше розглядання, визначивши, що для визнання порушення авторського права необхідно встановити зв'язок між умовою ліцензії та конкретним правом власника [105]. Це рішення ілюструє складність визначення меж між договірними обмеженнями та авторськими правами у цифровому середовищі.

У справі Bowers v. Baystate Technologies, Inc. (2003) Федеральний апеляційний суд США з Федерального округу вирішував, що умови shrinkwrap-ліцензії можуть обмежувати традиційні права користувача, включно з правом на створення резервних копій (які зазвичай вважаються допустимим використанням). Суд постановив, що такі контрактні умови є правомірними й порушення їх може призвести до цивільної відповідальності, навіть якщо

користувач посиляється на загальні виключення авторського права [106]. Це підтверджує, що ліцензійні умови в цифровому середовищі мають значну юридичну силу й їх порушення розглядається як правове порушення, що тягне за собою наслідки.

Отож, аналіз судової практики США щодо порушення умов ліцензійних угод у цифровому середовищі демонструє, що ліцензійні обмеження є не лише договірними, а й цивільно-правовими інструментами реалізації майнових прав автора або правовласника. У справах *MDY Industries, LLC v. Blizzard Entertainment, Inc.* (2010) та *Bowers v. Baystate Technologies, Inc.* (2003) суди підтвердили, що порушення умов ліцензії може слугувати підставою для цивільно-правової відповідальності, якщо існує прямий зв'язок між порушеною умовою та виключними майновими правами власника.

Розгляд справ *MDY Industries* показав, що визначення меж між договірними обмеженнями та авторськими правами у цифровому середовищі є складним процесом, що потребує встановлення конкретного зв'язку між порушенням умов ліцензії та фактичним заподіянням шкоди правовласнику. У справі *Bowers* суд підтвердив, що умови цифрових ліцензій (наприклад, *shrinkwrap* ліцензії) мають юридичну силу і їх порушення розглядається як правопорушення, яке може спричиняти цивільну відповідальність, навіть у разі апеляцій на загальні виключення авторського права.

Таким чином, аналіз зазначених справ дозволяє зробити кілька важливих висновків: ліцензійні умови у цифровому середовищі виконують подвійну функцію — як договірних правил і як механізму реалізації майнових прав авторів; порушення ліцензійних умов розглядається судами як цивільно-правове порушення майнових прав, що підтверджує їх значущість у системі охорони інтелектуальної власності; судова практика демонструє, що ефективний захист прав у цифровому середовищі потребує поєднання договірного та авторсько-правового підходів, що особливо актуально для регулювання використання програмного забезпечення, цифрового контенту та онлайн-платформ.

Загалом, ці приклади підтверджують, що недотримання ліцензійних умов не є формальною технічною помилкою, а дійсним порушенням цивільних прав автора, яке має наслідки у вигляді відшкодування збитків та юридичного визнання порушення. Це обґрунтовує необхідність чіткого закріплення правил використання цифрового контенту у цивільно-правовому законодавстві та їх подальшої адаптації до сучасних цифрових технологій.

З розвитком блокчейн-технологій виникають випадки, коли цифрові активи (NFT), що пов'язані з авторськими творами, токенизуються, продаються або перепродуються без згоди автора або правовласника. Такі дії спричиняють економічну шкоду правовласникам, оскільки NFT часто здійснюють права на використання твору або частину економічних переваг. Це питання стає предметом активних юридичних дискусій у світовій практиці, де суди розглядають аналогічні спори в США та Європі як питання порушення майнових прав у цифровому середовищі (наприклад, у справах, пов'язаних з цифровою дистрибуцією творів або цифрового контенту [107]).

Тобто з розвитком технологій блокчейн і стрімким зростанням ринку невзаємозамінних токенів (NFT) дедалі частіше виникають ситуації, коли цифрові активи, які ідентифікують твір інтелектуальної власності, продаються чи перепродуються без належної згоди автора чи правовласника. Це породжує складні юридичні спори, де суди мусять адаптувати традиційні принципи цивільного та інтелектуального права до умов цифрової економіки.

Один із найвідоміших прикладів — справа *Hermès International v. Rothschild*, де люксовий бренд Hermès подав позов проти художника Мейсона Ротшильда, автора NFT-колекції “MetaBirkin”, що імітувала знамениті сумки Birkin у вигляді цифрових зображень токенів. Суд дійшов висновку, що продаж таких NFT без дозволу Hermès порушив права торговельної марки та спричинив незаконну експлуатацію бренду. Журі визнало, що NFT були реалізовані у спосіб, який може вводити споживача в оману щодо походження та зв'язку з Hermès, і присудило компенсацію у розмірі 133 000 доларів США та постійне судове заборонення подібної діяльності [108].

Ця справа ілюструє, що випуск NFT, навіть якщо він представлений автором як «мистецтво» чи цифровий проєкт, не звільняє від відповідальності за порушення майнових прав правовласника, якщо він включає унікальні брендові елементи чи елементи твору без дозволу. Важливо, що суд враховував не лише форму NFT, а й контекст використання торговельної марки, очікувану плутанину споживачів та потенційну шкоду для бренду.

Ще один приклад — справа *Osbourne v. Persons Unknown*, де англійський Високий суд визнав, що NFT можуть бути предметом цивільно-правових механізмів захисту та визнані як «майно», до якого можуть застосовуватись відповідні юридичні засоби (наприклад, арешт чи заборона на переміщення активів). У цій справі позивачка домоглася судового наказу, що забороняє подальше переміщення NFT, які були викрадені з її крипто-гаманця без згоди. Суд дозволив навіть використовувати NFT як засіб повідомлення процесуальних документів, що демонструє готовність судових систем адаптуватися до цифрових активів як юридично значущих об'єктів [109].

Цей прецедент важливий тим, що визнання NFT як майна дає доступ до цивільно-правових засобів захисту (наприклад, примусове повернення активу, запобіжні заходи щодо розпорядження ним тощо), що є критично важливим у ситуаціях, коли NFT були перепродані або переадресовані без згоди правовласника чи власника оригінального токена.

Отож, аналіз іноземної практики дозволяє нам сформулювати висновок, що NFT не автоматично передають майнові чи авторські права на твір. Судові справи показують, що власність на токен не прирівнюється до передачі авторських прав, якщо це не прописано у відповідних договорах чи умовах ліцензії. Суди готові застосовувати існуючі правові інструменти до NFT, визнаючи їх майном і дозволяючи використовувати звичні засоби захисту — від заборон та арештів до припинення продажу та компенсації. Спори щодо NFT часто перетинають цивільно-правові та інтелектуальні аспекти, особливо коли NFT пов'язані з брендами, торговельними марками або значущим контентом,

створеним іншою особою, що підкреслює необхідність адаптації національних та міжнародних правових режимів до нових технологічних реалій.

Ці приклади судової практики та їх аналіз ілюструють, як сучасні правові системи починають знаходити баланс між захистом авторських та майнових прав у цифровому середовищі та інноваційними формами власності в епоху блокчейн-технологій. Такий аналіз важливий для розуміння того, що недостатня регуляція або невірне розуміння правових наслідків NFT може призвести до значних юридичних ризиків і збитків для правовласників.

Порушення особистих немайнових прав також на жаль є нерідким явищем у иправозастосовчій практиці. Нагадаємо, що особисті немайнові права включають «право на авторство, на ім'я та збереження цілісності твору» [35]. Вони охороняються безстроково (згідно з положеннями ЦК України та Закону «Про авторське право і суміжні права»).

Неправомірне видалення або приписування авторства іншій особі, а також розповсюдження твору без вказання справжнього автора в цифровому середовищі розглядається як порушення особистих немайнових прав. В українському законодавстві особисті немайнові права визнаються невідчужуваними і захищаються незалежно від майнових прав.

Щодо зазначеної категорії справ також наведемо приклади із судової практики. Отож, фотограф Пітер Мерфі подав позов проти радіостанції і пов'язаних осіб після того, як його фотографія була розміщена у цифровому середовищі без ідентифікації автора. Початкове використання фото було в паперовій журнальній публікації з кредитом автора (його ім'ям). Однак співробітник радіостанції сканував фотографію, видалив імена автора та інші підписи, а потім розмістив її на веб-сайті разом із запрошенням користувачів створити відредаговані версії [110]. Тобто позивач заявив про порушення авторського права та порушення інформації про автора, включно зі звинуваченням за §1202 Digital Millennium Copyright Act (DMCA) — у частині, яка забороняє видалення або зміну відомостей про авторські права (Copyright Management Information), включно з іменем автора. Цікаво, що апеляційний суд

перейменував справу і відмінив рішення суду першої інстанції, постановивши, що: видалення імені автора з фото без дозволу є порушенням норм DMCA, оскільки це зміна або видалення інформації про авторство; радіостанція й раніше приймала фотографію та викладала її в інтернет без дозволу самого автора.

Відтак цю справу цілком можна визначити ключовою для інтернет-практики, оскільки суд визнав, що метадані або інформація про авторство — навіть якщо вони не містяться в автоматизованій системі захисту — може бути захищена на рівні цифрового авторського права. Порушення такого права шляхом видалення імені автора розглядається як самостійне порушення, окрім класичного незаконного розміщення контенту.

У тому ж кейсі суд також окремо зупинився на питанні: чи видалення імені автора (у друкованому виданні) може вважатися правоохоронною інформацією, захищеною DMCA, навіть якщо це не було частиною автоматичної системи управління. Суд відповів так — оскільки ім'я автора є одним із елементів таких відомостей, і видалення інформації про автора створює ризики порушення прав і ускладнює ідентифікацію джерела твору. Це рішення в Areal підтвердило, що солідні метадані про авторство мають самостійну юридичну цінність у цифровому контексті, і їх видалення може розглядатися як протиправна дія.

Правове значення цього типу справ зводиться до наступного: Інформація про автора (атрибуція) — це не лише елемент ввічливості чи етики, а частина правового режиму авторського права у цифровому середовищі. Наразі правозастосовча практика США окремо захищає дані про авторство як «copyright management information» (CMI), і їх усунення без згоди автора може тягти цивільно-правову відповідальність. Спори розвиваються щодо того, як амецький підхід буде інтегрований у широке міжнародне право авторства, але приклади із DMCA демонструють, що надмірне спрощення авторства у цифровому просторі (видалення імен, метаданих, атрибуцій) може бути правомірною основою для захисту прав автора.

Викривлення або зміна твору без дозволу автора теж належить до категорії порушень прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі. Тобто

будь-які значні зміни твору, які спотворюють його зміст чи образ творця без згоди автора, є порушенням особистих немайнових прав. Ця форма правопорушення погіршує публічне сприйняття та може завдавати моральної шкоди автору. Українське законодавство гарантує захист таких прав навіть якщо порушення не спричинило прямої майнової шкоди.

Отож, викривлення або зміна твору без дозволу автора є однією з ключових форм порушення особистих немайнових прав у цифровому середовищі. Це стосується будь-яких суттєвих змін оригінального твору, які спотворюють його зміст, художній образ, ідею або авторський стиль, а також можуть неправомірно змінювати сприйняття твору публікою. Наприклад, редагування цифрових фотографій, ілюстрацій, музичних композицій чи програмного коду таким чином, що вони втрачають первісну концепцію автора або набувають ознак іншого автора, вважається порушенням немайнових прав.

У цифровому середовищі така проблема особливо актуальна через: множинне та швидке копіювання творів; зміни та ремікси, що легко розповсюджуються через соціальні мережі, платформи та маркетплейси; технологічну можливість модифікації контенту без збереження історії змін та авторства.

Наслідки такого порушення виходять за межі майнової шкоди. Публічне сприйняття твору може бути викривлене, що погіршує репутацію та моральний статус автора. Це відображає саму суть особистих немайнових прав, які згідно з українським законодавством (ч. 2 ст. 11, ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права») захищають честь, гідність, ім'я та творчий образ автора незалежно від майнових наслідків.

Навіть якщо порушення не призвело до безпосередньої економічної шкоди, автор має право на захист свого особистого немайнового права, зокрема через: вимогу усунути порушення (ст. 54 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); право на публічне визнання авторства або виправлення викривленого твору; відшкодування моральної шкоди, завданої спотворенням твору (ст. 23 Цивільного кодексу України).

Таким чином, несанкціоноване викривлення або зміна цифрового твору не лише порушує індивідуальні права автора, а й підриває довіру до цифрового середовища як простору творчої діяльності, що робить необхідним розробку правових механізмів і технологічних рішень для захисту авторських прав у цифровому середовищі.

Неповідомлення автора про розміщення або використання твору в цифровому середовищі, особливо коли це пов'язано з доступом великої аудиторії (сайти, соціальні мережі тощо), також може бути кваліфіковано як порушення особистих немайнових прав.

Варто відзначити, що законодавство не встановлює спеціальних вимог щодо повідомлення, проте загальний принцип визнання авторства передбачає належну атрибуцію. Тобто, хоча у законі України немає прямої норми про «обов'язок повідомляти автора про розміщення його твору в мережі», існує система прав і презумпцій, що захищають персональну ідентифікацію автора [111]: Автор має право вибирати, як і де його ім'я має з'являтися поруч із твором — це частина немайнових прав. У цифровому контексті, де твір може бути миттєво оприлюднений для великої аудиторії, невказання автора може суперечити цим основам, оскільки унеможливорює реалізацію фундаментального немайнового права автора на визнання (права *paternity*). Презумпція авторства (як правило зазначено ім'я автора або тлумачення на основі першого публічного розповсюдження) є механізмом захисту ідентифікації творця в цифровій публікації, навіть якщо закон не встановлює спеціальних формальних процедур повідомлення.

У цифровому середовищі творіння часто є результатом колективної діяльності — на відкритих платформах, спільних проєктах, форумах, open-source проєктах. У таких випадках складно визначити, кому саме належать права та хто є носієм окремих частин твору. Це створює ризик одночасного порушення прав кількох авторів, особливо якщо їх внесок не документований договірно.

Існують проблеми визначення внеску кожного автора та користувача. Питання розподілу прав у межах колективних творів є суттєвим викликом для

цивільно-правового регулювання. Для вирішення спорів традиційно застосовуються договірні механізми визначення внеску кожного автора та частки прав, однак у цифровому середовищі часто відсутні такі угоди, що породжує невизначеність і суперечки щодо правомірного використання.

Розглянемо детальніше вказану проблему. Отож, у цифровому середовищі творіння часто виникають не як результат індивідуальної творчої діяльності однієї особи, а як спільна творчість кількох осіб — на відкритих платформах, у спільних проектах, open source-спільнотах або форумах. Така колективна робота ускладнює визначення авторства, оскільки: внесок кожного учасника не завжди документується договірно; цифрові платформи можуть не фіксувати детально, хто і яку частину створив; внески часто переплітаються, що робить юридичне визначення частки прав кожного автора складним.

Ці виклики призводять до спорів про колективне авторство та розподіл прав, що створює невизначеність та вимагає від судових інстанцій аналізу сутності внеску кожного учасника та правових норм, які регулюють «спільну роботу».

Судові справи також мають місце в даній категорії спорів. Так, у справі *Kogan v. Martin* (Велика Британія) виник спір між сценаристом і особою, яка стверджувала, що брала участь у створенні сценарію фільму *Florence Foster Jenkins*. У цій справі Верховний апеляційний суд Великобританії (Court of Appeal) розглядав питання спільного авторства (joint authorship), де було важливо визначити, чи внесок кожної особи був достатнім для визнання її співавтором твору.

Суд встановив чіткі критерії щодо аналізу такого авторства, зокрема: існування спільної творчої взаємодії; внесок кожного автора у єдине художнє цілісне творіння; намір учасників створювати роботу як єдине ціле [112].

Ця справа показала, що просто надання ідей чи локальних правок недостатнє для визнання колективного авторства — важливо, чи внесок був суттєвим і творчо інтегрованим у генезу твору.

Юридичні виклики у цифровому середовищі по даній категорії спорів зводяться до того, що у цифрових проектах, зокрема open source чи спільних творчих платформах, визначення авторства стикається з кількома суттєвими проблемами: Внесок не завжди формалізовано договірно — часто немає Contributor License Agreement або угод, що чітко визначають долі прав кожного учасника; Колективні творчі внески можуть бути дуже фрагментованими, і встановлення їх як «спільне творіння» із юридичною силою вимагає деталізованих правових угод або чітких фактів, що свідчать про взаємну творчу намір; У відсутності таких угод суди змушені ухвалювати рішення на підставі загальних норм про спільне авторство (joint works) та принципів авторського права, що може призводити до неоднозначних висновків і значної юридичної невизначеності.

З цього можна дійти висновку, що складність визначення авторства виникає саме тоді, коли твір створений кількома особами без чіткої договірної бази — суд має аналізувати фактичний характер співробітництва. Практика судів у США та Великій Британії показує, що для визнання joint authorship потрібно не лише творче співробітництво, але й намір учасників працювати спільно над єдиним твором. І, нарешті, цифрові колективні творіння, такі як open source-проекти, створюють додаткові правові виклики: відсутність договорів, велика кількість учасників і неоднорідні внески ускладнюють застосування традиційних норм про колективну власність та авторство.

Наступною проблемою, яка вимагає захисту прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі є проблема децентралізації авторства (crowdsourcing, open-source). Технології crowdsourcing та open-source означають, що внески окремих користувачів можуть бути нескоординованими, розмитими та не оформленими юридично, що унеможлиблює однозначне визначення правових наслідків використання їхніх частин. Одразу зазначимо, що національне законодавство не містить спеціального механізму для такого розподілу прав, що ускладнює захист прав у випадках спірного використання контенту.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає порушення як використання об'єкта авторського права без дозволу правовласника [35]. Правовласники мають право звернутися до суду за захистом, у тому числі про припинення порушення, відшкодування збитків, компенсацію або стягнення доходу, отриманого порушником (ст. 55 Закону).

Практика Верховного Суду та господарських судів України підтверджує застосування цих норм у реальних справах. Наприклад, у справі № 119762016 суд розглянув питання використання дизайну без дозволу, застосував положення Закону та постановив стягнути компенсацію і накласти штраф у розмірі 10 % від суми компенсації [113].

В окремих справах розглядається також презумпція винної шкоди та обов'язок відповідача довести відсутність порушень авторських прав (Рішення № 599/2627/21) [114].

Цей аналіз демонструє, що види порушень у цифровому середовищі виходять за межі класичних моделей і потребують інноваційних підходів правового захисту, що поєднують цивільно-правову відповідальність, технологічні механізми і судову практику.

Підводячи підсумок цій частині дослідження варто вказати, що нами було розглянуто проблеми порушень прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі та їх цивільно-правову характеристику. Аналіз показав, що цифровізація створює нові можливості для використання та поширення об'єктів інтелектуальної власності, але водночас підвищує ризики порушень як майнових, так і особистих немайнових прав авторів і правовласників.

Серед найбільш поширених порушень виділено: незаконне відтворення та розповсюдження цифрового контенту без дозволу правовласника (піратство); порушення ліцензійних умов щодо використання програмного забезпечення, музики, відео та інших цифрових продуктів, що прирівнюється до незаконного використання майнових прав; несанкціоноване створення похідних творів, зміни чи викривлення оригінальних творів, що порушує особисті немайнові права; невказання автора чи видалення інформації про авторство, що теж

кваліфікується як порушення немайнових прав; ризики, пов'язані з цифровими активами та NFT, де власність на токен не автоматично передає права на твір, а порушення прав може спричиняти цивільну відповідальність.

Особлива увага приділена ліцензійним умовам: вони виконують подвійну функцію — регулюють договірні взаємовідносини користувача та реалізують майнові права автора. Судова практика України та США демонструє, що порушення умов ліцензій може стати підставою для стягнення компенсацій, штрафів та заборони на використання контенту.

В умовах колективного авторства та open source-проектів виникають додаткові виклики: складно визначити внесок кожного учасника, розподіл прав, а відсутність договірної фіксації може створювати правову невизначеність. Судова практика Великої Британії (*Kogan v. Martin*) та США підтверджує, що для визнання спільного авторства необхідні не лише фактичні внески, а й намір учасників створювати єдиний твір.

Таким чином, нами зроблено висновки, що сучасне цифрове середовище потребує комплексного цивільно-правового підходу, який поєднує: традиційний захист майнових та немайнових авторських прав; ефективне регулювання ліцензійних та договірних відносин; адаптацію до новітніх технологій (блокчейн, NFT); врахування колективного та децентралізованого характеру творчості у цифрових проєктах.

У підсумку, цивільно-правовий захист у цифровому середовищі повинен бути технологічно нейтральним і гнучким, забезпечуючи належну охорону прав авторів, правовласників та учасників цифрового обігу контенту, що підкреслює актуальність подальшого розвитку національного законодавства та судової практики у цій сфері.

3.2. Особливості цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифровізації

Після детального аналізу порушень прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі стає очевидним, що сучасні технології суттєво ускладнюють забезпечення захисту як майнових, так і особистих немайнових прав авторів та правовласників. Масове розповсюдження цифрового контенту, швидке копіювання, створення похідних творів без дозволу, а також поява нових цифрових активів (NFT) вимагають від цивільного законодавства та судової практики оперативного реагування і застосування гнучких механізмів захисту.

У цьому контексті особливого значення набуває вивчення форм та способів цивільно-правового захисту, які дозволяють забезпечити реалізацію прав авторів у цифровому середовищі, відновити порушені права, запобігти незаконному використанню об'єктів інтелектуальної власності та компенсувати завдані збитки. Важливо враховувати, що традиційні способи захисту — припинення порушення, відшкодування збитків, стягнення доходу порушника — потребують адаптації до особливостей цифрового простору, де поширення контенту відбувається миттєво, а порушники часто залишаються анонімними або децентралізованими.

Отже, ця частина дослідження буде присвячена систематизації цивільно-правових засобів захисту інтелектуальної власності в умовах цифровізації, оцінці їх ефективності та визначенню перспектив удосконалення правового регулювання для забезпечення належної охорони прав авторів і правовласників у цифровому середовищі.

У цифровому середовищі реалізація цивільних прав інтелектуальної власності супроводжується не лише ідентифікацією нових форм порушень, але й пошуком ефективних форм і способів їх цивільно-правового захисту. Традиційні механізми захисту — судові позови про припинення порушення прав, відшкодування збитків або компенсацію — і надалі зберігають свою законодавчу основу й актуальність. Однак, цифровізація породжує специфічні виклики, зокрема великий обсяг транскордонних правопорушень, анонімність порушників, масове копіювання та розповсюдження контенту, що підсилює необхідність удосконалення правозастосовчої практики.

Не вдаючись до глибокого аналізу всіх можливих способів захисту прав інтелектуальної власності — як юрисдикційних (через судові органи), так і неюрисдикційних (через альтернативні механізми врегулювання спорів), а також не розглядаючи кримінально-правові чи адміністративно-правові інструменти — варто зосередитися саме на цивільно-правовому способі захисту. Такий підхід є виправданим з кількох причин:

- Переважна роль цивільного права у захисті майнових і немайнових прав ІВ. Законодавство України, зокрема Цивільний кодекс України та Закон «Про авторське право і суміжні права», надає широкий арсенал цивільно-правових механізмів: від припинення порушення та заборони протиправних дій до відшкодування збитків та компенсації моральної шкоди (Закон України «Про авторське право і суміжні права», ст. 55). Саме цивільні норми дозволяють прямо стосуватися економічних інтересів правовласника у цифровому середовищі, де порушення здебільшого проявляються у формі масового копіювання, розповсюдження або модифікації творів;

- Гнучкість та адаптивність цивільних механізмів до цифрової економіки. Судова практика показує, що цивільно-правові засоби здатні реагувати на технологічно складні порушення, зокрема пов'язані з онлайн-платформами, цифровим контентом та NFT, де економічний збиток може бути масштабним, а порушення — транскордонним. Наприклад, у справі *Hermès International v. Rothschild* (NFT колекція “MetaBirkin”) суд застосував цивільно-правові засоби для припинення незаконної експлуатації бренду і присудження компенсації, демонструючи ефективність цивільних інструментів у цифровому контексті;

- Превалювання цивільно-правових способів у судовій практиці. Як показують справи *MDY Industries, LLC v. Blizzard Entertainment, Inc.* (2010) та *Bowers v. Baystate Technologies, Inc.* (2003), порушення ліцензійних умов цифрового контенту розглядаються саме як цивільно-правові порушення майнових прав автора, навіть коли кримінально-правові санкції формально не застосовуються;

- Можливість комплексного захисту майнових і немайнових прав. Цивільне право дозволяє одночасно відновити майнові права (заборона використання, компенсація збитків) та захистити особисті немайнові права (визнання авторства, запобігання викривленню твору), що робить його універсальним інструментом у цифровому середовищі, де порушення часто стосуються одночасно кількох прав;

Таким чином, з огляду на широкий спектр інструментів, адаптивність до цифрових технологій та превалювання у судовій практиці, доцільно зосередитися саме на цивільно-правовому способі захисту прав інтелектуальної власності, залишаючи інші механізми лише для контекстуального згадування.

Отож, захист цивільних прав у цифровому середовищі включає наступні можливості:

Припинення порушення та заборона протиправних дій — судові індикції можуть видавати негайні заходи, включно з попередніми забезпечувальними заходами, для обмеження подальшого поширення та використання об'єктів ІВ в Інтернеті (наприклад, судові заборони на розповсюдження копій творів без дозволу правовласника) [115].

Якщо деталізувати це твердження, то варто вказати, що в умовах цифровізації значна частина порушень прав інтелектуальної власності (ІВ) відбувається онлайн: незаконне відтворення, розповсюдження, трансляція творів, програмного забезпечення, баз даних або інших цифрових активів без згоди правовласника. Цивільне законодавство України забезпечує правові інструменти для негайного припинення протиправних дій, що завдають шкоди правовласнику, зокрема:

Ч. 2 Ст. 55 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачає: «2. Особи, зазначені в частині першій цієї статті, мають право звертатися за захистом авторського права та/або суміжних прав до суду з будь-якими вимогами, не забороненими законом, зокрема про:

- 1) визнання авторського права або суміжних прав;
- 2) відновлення становища, яке існувало до порушення;

3) припинення та/або заборону вчиняти дії, що порушують авторське право та/або суміжні права чи створюють загрозу їх порушення;

4) стягнення винагороди, передбаченої законодавством про авторське право і суміжні права;

5) відшкодування моральної шкоди;

6) відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права або суміжних прав, включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права або суміжних прав, або стягнення компенсації;

7) припинення підготовчих дій до порушення авторського права та/або суміжних прав, у тому числі шляхом призупинення митних процедур, якщо є підстави вважати, що на митну територію України чи з митної території України можуть бути пропущені піратські примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технологічного засобу захисту об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав тощо;

8) опублікування за рахунок порушника в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права та/або суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень;

9) вжиття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом авторського права та/або суміжних прав» [35].

Тобто закон не обмежує заходи тільки відшкодуванням, а визнає попереднє припинення порушення як самостійний засіб захисту.

Ст. 1109 ЦК України визначає права автора на здійснення та захист майнових прав на твір, включно з правом забороняти використання без дозволу [7]. У цифровому середовищі це покладає на суди обов'язок вжити заходів для обмеження незаконного використання творів в Інтернеті.

Досліджуючи попередні забезпечувальні заходи як механізм негайного реагування, слід звернутись перш за все до аналізу нормативно-правових вимог до них. Отож, Цивільний процесуальний кодекс України передбачає «Забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-

якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду, а також з інших підстав, визначених законом» [116] (п. 2 ст. 139) ЦПК України. Із редакції вказаної норми вбачається, що у справах про порушення авторських та суміжних прав в Інтернеті суд може негайно заборонити розповсюдження копій твору без дозволу правовласника, що фактично є попереднім запобіжним заходом для збереження прав автора до ухвалення остаточного рішення.

При застосуванні вказаних попереджувальних заходів слід врахувати, що цифрові порушення характеризуються миттєвим та глобальним розповсюдженням контенту. Це створює специфічні виклики: високий ризик невідвортної шкоди: незаконне копіювання та поширення цифрових файлів може поширюватися миттєво по всьому світу; анонімність порушників: користувачі можуть діяти під псевдонімами або через посередників; множинність копій: контент може бути відтворений необмежену кількість разів без додаткових витрат, що збільшує шкоду правовласнику. У зв'язку з цим судові заходи повинні бути оперативними: попередня заборона (*preliminary injunction*) або арешт цифрових об'єктів стає необхідною для ефективного цивільного захисту.

Цікавою у даному відношенні є справа № 599/2627/21, в якій порушник оскаржував використання цифрового контенту без ліцензії. Суд застосував презумпцію винної шкоди та зобов'язав відповідача припинити порушення, одночасно надавши забезпечувальні заходи для заборони подальшого поширення [117]. Цей приклад демонструє, що українські суди реально застосовують інструменти цивільного захисту для негайного припинення порушень у цифровому середовищі.

Отож, припинення порушення і заборона дій — це основний цивільно-правовий механізм захисту, який забезпечує ефективність реалізації авторських та майнових прав у цифровому середовищі. Заходи забезпечення позову дозволяють суду оперативно обмежувати розповсюдження контрафактного цифрового контенту, запобігаючи невідворотній шкоді. Поєднання норм ЦПК та Закону про авторське право забезпечує юридичну основу для таких заходів, адаптовану до специфіки цифрового середовища. Практика українських судів підтверджує можливість застосування таких заходів на різних етапах судового процесу, що особливо актуально при захисті об'єктів ІВ в Інтернеті.

Визнання факту порушення та стягнення компенсації чи збитків — суди можуть визнавати неправомірні дії як порушення виключних прав ІВ і присуджувати компенсаційні виплати правовласникам. Такий підхід формується у судовій практиці, де відповідачам присуджуються як матеріальні збитки, так і компенсація моральної чи матеріальної шкоди.

Варто нагадати, що цивільне законодавство України закріплює, що порушення виключних прав інтелектуальної власності (майнових і немайнових) тягне за собою обов'язок відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права або суміжних прав, включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права або суміжних прав, або стягнення компенсації. Закон України «Про авторське право і суміжні права» встановлює, що при порушенні авторських чи суміжних прав правовласник може вимагати виплати компенсації. «Стягнення компенсації (разового грошового стягнення), що визначається судом замість відшкодування збитків або стягнення доходу на розсуд суб'єкта авторського права та/або суб'єкта суміжних прав у розмірі від 2 до 200 прожиткових мінімумів для працездатних осіб або як фіксована подвоєна, а в разі умисного порушення – потроєна сума винагороди, яка була б сплачена за надання дозволу на використання об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав, з приводу якого виник спір; на вимогу осіб, передбачених у пунктах 2-5 частини першої цієї статті, - як фіксована подвоєна, а в разі

умисного порушення – потроєна сума винагороди, яка була б сплачена за надання дозволу на використання відповідного об'єкта, з приводу якого виник спір» [35]. Це положення має суттєве значення: замість традиційного відшкодування збитків (яке потребує складних доказів і розрахунків), закон пропонує компенсацію, визначену судом, що робить захист прав ІВ ефективнішим у цифровому середовищі, де виміряти збитки складно.

Слід відзначити, що редакція норми закону щодо компенсації зазнала суттєвої зміни, адже раніше суди були пов'язані чітко встановленими вимогами стосовно суми компенсації – від 10 до 50 тис мінімальних заробітних плат. Такі регулювання явно не відповідало усталеній європейській практиці, відтак зазнало суттєвої зміни в рамках єврогармонізаційних процесів.

Крім того, важливо, що підставою для стягнення компенсації є саме визнання факту порушення права, а не доведення конкретних фінансових втрат: за рекомендаціями Президії Вищого господарського суду України, компенсація підлягає виплаті за наявності порушення майнових прав, навіть якщо позивач не може точно обчислити збитки або дохід відповідача.

Відшкодування збитків і стягнення незаконно одержаного доходу є доволі традиційними для цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності, а відтак не потребує значної уваги в рамках нашого дослідження.

Єдине зазначимо, що визнання факту порушення і присудження компенсації чи відшкодування збитків і стягнення незаконно одержаного доходу ґрунтується на принципі захисту майнових прав, закріпленому в Цивільному кодексі України (відповідно до загальних засад). Суд повинен встановити наявність порушення, а потім — наслідки для правовласника.

Компенсація у цьому разі виконує не лише відшкодувальну, а й превентивну функцію: потенційні порушники знають, що порушення ІВ може призвести до значних виплат, незалежно від точного розміру завданих збитків. Це важливо в цифровому середовищі, де порушення часто бувають масовими, а майнові наслідки — важко піддаються кількісному вимірюванню.

Відтак, визнання факту порушення та стягнення компенсації, збитків чи незаконно одержаного доходу у цивільних справах про інтелектуальну власність: є самостійним і ефективним механізмом цивільно-правового захисту, дозволяє встановити порушення прав без обов'язку доказувати точний розмір збитків, забезпечує справедливу компенсацію для правовласника за шкоду, заподіяну порушенням, враховує реалії цифрового середовища, де прямий економічний збиток може бути важко виміряти.

Для порівняння національно правозастосовної практики із іноземною, наведемо кілька прикладів, що розкривають сутність цивільно-правового захисту у цифровому контексті: в американській справі *Capitol Records, LLC v. ReDigi Inc.* — суд встановив, що платформа, яка забезпечувала перепродаж цифрових музичних файлів без дозволу правовласника, порушила виключні права на відтворення та розповсюдження, що призвело до присудження компенсації та можливих додаткових судових заходів проти відповідача за порушення авторських прав у цифровому середовищі [118].

Аналогічно, у справі *Hachette Book Group, Inc. V. Internet Archive* федеральний суд Нью-Йорка та Апеляційний суд Другого округу США підтвердили, що електронне сканування та розповсюдження цифрових копій книг без ліцензії правовласників є порушенням авторських прав, відмовивши відповідачу в застосуванні доктрини «fair use» і наклавши постійну судову заборону на такі дії, що стало важливим прецедентом у сфері цифрового захисту авторських прав у мережі Інтернет [119].

Підсумовуючи наведені приклади іноземної судової практики, слід зазначити, що цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі в розвинених правопорядках ґрунтується на пріоритеті виключних майнових прав правовласника незалежно від технологічної форми використання твору. Аналіз справ *Capitol Records, LLC v. ReDigi Inc.* та *Hachette Book Group, Inc. V. Internet Archive* демонструє послідовний підхід судів США, згідно з яким будь-яке цифрове відтворення чи розповсюдження об'єктів авторського права без згоди правовласника визнається порушенням, навіть якщо

таке використання подається як інноваційна бізнес-модель або суспільно корисна ініціатива.

Зазначені рішення підтверджують, що у цифровому контексті суди не ототожнюють нематеріальну форму обігу з відсутністю правового контролю з боку автора чи правовласника. Навпаки, цифрові технології розглядаються як чинник, що підсилює необхідність ефективних цивільно-правових засобів захисту, зокрема судових заборон, припинення порушень та стягнення компенсації. Важливим є й те, що суди обмежують застосування доктрини *fair use*, якщо використання творів без ліцензії завдає шкоди нормальній комерційній експлуатації об'єктів авторського права.

У порівняльному вимірі ці підходи корелюють із тенденціями національного законодавства України, яке також орієнтоване на посилення ролі цивільно-правових механізмів захисту в умовах цифровізації, зокрема шляхом запровадження компенсаційних моделей та судових заборон. Таким чином, іноземна практика не лише підтверджує актуальність обраного напрямку дослідження, а й слугує методологічною основою для подальшого вдосконалення національної системи цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності в цифровому

Цікавими для аналізу є також альтернативні форми захисту — у практиці інших юрисдикцій з'являються випадки, коли цивільні суди застосовують механізми, такі як арешт цифрових активів у спорах щодо NFT (вирок суду про заборону розпорядження активами — напр. у справі *Osbourne v. Persons Unknown* [120]), демонструючи, що цифрові активи теж можуть підлягати захисту як майно в цивільно-правовому порядку; такі підходи інтегруються у захист цивільних прав у цифровому середовищі.

Ці приклади свідчать про те, що цивільно-правовий захист прав ІВ у цифровому середовищі поєднує традиційні засоби правозастосування зі специфічними правовими механізмами, адаптованими до умов цифрової економіки. Судова практика демонструє, що незважаючи на технологічні новації, базові принципи відшкодування збитків, припинення порушень та

визнання порушення прав залишаються ключовими інструментами, які розвиваються у відповідь на виклики цифрових технологій.

Проведений у межах підрозділу аналіз дозволяє дійти висновку, що цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності в умовах цифровізації зазнає не лише кількісного розширення сфери застосування, а й якісної трансформації. Цифрове середовище суттєво змінює характер правопорушень, посилюючи їх масовість, швидкість поширення та транскордонність, що об'єктивно ускладнює відновлення порушених прав традиційними засобами та потребує адаптації класичних цивільно-правових механізмів.

У результаті дослідження встановлено, що саме цивільно-правовий спосіб захисту є базовим та найбільш універсальним інструментом охорони як майнових, так і особистих немайнових прав авторів і правовласників у цифровому середовищі. Його перевага полягає у поєднанні відновлювальної, компенсаційної та превентивної функцій, що дозволяє не лише припинити порушення, а й створити стримувальний ефект для потенційних правопорушників у цифровій економіці.

Аналіз норм національного законодавства та судової практики підтверджує, що ключовими формами цивільно-правового захисту в умовах цифровізації залишаються: припинення порушення та заборона протиправних дій, застосування забезпечувальних заходів як механізму негайного реагування, а також визнання факту порушення з подальшим стягненням компенсації, збитків чи незаконно одержаного доходу. Водночас цифрова специфіка зумовлює особливу роль попередніх судових заборон і компенсаційних моделей, які дозволяють ефективно захищати права навіть за відсутності можливості точного обчислення шкоди.

Порівняльний аналіз іноземної судової практики (зокрема справ *Capitol Records, LLC v. ReDigi Inc.*, *Hachette Book Group, Inc. V. Internet Archive*, *Hermès International v. Rothschild*) свідчить про загальносвітову тенденцію до посилення цивільно-правових механізмів захисту прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі. Суди виходять із пріоритету виключних прав

правовласника незалежно від форми цифрового використання твору та критично оцінюють спроби виправдати порушення інноваційними бізнес-моделями або суспільною доцільністю.

Таким чином, цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності в умовах цифровізації характеризується поєднанням традиційних правових інструментів із новими підходами до їх застосування, зумовленими технологічними викликами. Його подальший розвиток має бути спрямований на удосконалення судової практики, розширення можливостей оперативного реагування на цифрові порушення та гармонізацію національного законодавства з європейськими й міжнародними стандартами, що загалом сприятиме підвищенню рівня правової охорони інтелектуальної власності у цифровому середовищі.

3.3. Напрями вдосконалення цивільного законодавства України щодо використання цифрових технологій у сфері інтелектуальної власності

Стрімкий розвиток цифрових технологій, зокрема поширення онлайн-платформ, децентралізованих систем зберігання даних, смарт-контрактів, NFT та інших цифрових активів, суттєво трансформує способи створення, використання й обігу об'єктів інтелектуальної власності. Водночас чинне цивільне законодавство України, попри поступову модернізацію та гармонізацію з правом Європейського Союзу, здебільшого сформоване з урахуванням традиційних, «офлайн» моделей використання результатів творчої діяльності, що зумовлює наявність низки нормативних прогалин і колізій у цифровому середовищі.

Результати попередніх підрозділів засвідчили, що наявні цивільно-правові механізми захисту прав інтелектуальної власності в цілому здатні реагувати на цифрові виклики, однак їх застосування часто ускладнюється відсутністю чітких законодавчих орієнтирів щодо правового статусу цифрових об'єктів, особливостей використання творів у мережі Інтернет, відповідальності посередників, а також специфіки реалізації прав у децентралізованих

середовищах. Це призводить до неоднозначної судової практики та зниження ефективності правового захисту авторів і правовласників.

У цьому контексті особливої актуальності набуває питання подальшого вдосконалення цивільного законодавства України з метою його адаптації до умов цифровізації. Така модернізація має ґрунтуватися не лише на технічному оновленні окремих норм, а й на переосмисленні концептуальних підходів до регулювання інтелектуальної власності, з урахуванням міжнародного та європейського досвіду, сучасної судової практики й тенденцій розвитку цифрової економіки.

Відтак, у межах цього підрозділу буде зосереджено увагу на визначенні ключових напрямів удосконалення цивільного законодавства України у сфері інтелектуальної власності, зокрема щодо правового статусу цифрових об'єктів, уточнення змісту майнових і немайнових прав у цифровому середовищі, підвищення ефективності цивільно-правових способів захисту, а також посилення ролі превентивних і компенсаційних механізмів. Це дозволить сформулювати цілісне бачення подальшого розвитку національного правового регулювання інтелектуальної власності в умовах цифрових технологій та окреслити практичні орієнтири для його вдосконалення.

Отож, перед обґрунтуванням необхідності перегляду класичних цивільно-правових конструкцій з урахуванням цифровізації слід зазначити, що цифрове середовище істотно відрізняється від традиційного фізичного обігу творів тим, що об'єкти інтелектуальної власності можуть легко та миттєво копіюватися, розповсюджуватися глобально, модифікуватися й інтегруватися в нові цифрові продукти. Унаслідок цього традиційні цивільно-правові категорії, такі як «відтворення», «розповсюдження» чи «використання твору», набувають нового змісту в цифровому просторі, що не завжди корелює з класичними правовими моделями.

Наприклад, у цифровому середовищі «розповсюдження» може відбуватися через глобальні мережі, peer-to-peer, CDN-сервери, платформи UGC та

агрегатори, що ускладнює визначення кола учасників правовідносин і традиційних юридичних критеріїв (місце, форма, спосіб передачі).

З огляду на це постає потреба перегляду цивільно-правових конструкцій, що регулюють поняття обігу об'єктів ІВ, для врахування цифрових способів створення, зберігання, розповсюдження й використання творів без зниження їх ефективності у правовому захисті. Таке оновлення має враховувати: невзаємозамінність цифрових копій; можливість одночасного доступу великої кількості користувачів; автономне та машинне виконання правових умов (смарт-контракти); глобальний характер цифрового обігу.

Цей висновок цілком корелює з раніше висловлюваними думками вчених щодо необхідності глибокої трансформації інтелектуальної власності у цифровому суспільстві, де права не залежать від фізичного носія, а від алгоритмічних та мережових взаємодій у цифровому просторі.

Для вирішення означеної проблеми пропонуємо систему концептуальних критеріїв «цифрового використання» об'єктів ІВ з метою включення їх до цивільно-правових визначень, що збагатили б науку цивільного права загалом та права інтелектуальної власності зокрема.

Отож, з метою формування єдиного підходу до визначення та правової кваліфікації цифрового використання об'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві пропонується застосовувати систему взаємопов'язаних критеріїв, які відображають специфіку реалізації виключних прав у цифровому середовищі:

1. Нематеріальний характер носія. Цифрове використання об'єктів інтелектуальної власності здійснюється без прив'язки до матеріального носія або за умов правової вторинності такого носія, коли об'єкт існує у формі цифрових даних, коду або інформаційного контенту, що може зберігатися та передаватися в електронному вигляді;

2. Технічна можливість багаторазового відтворення. Цифрове використання характеризується можливістю необмеженого, швидкого та автоматизованого відтворення об'єкта інтелектуальної власності без істотних матеріальних витрат,

зокрема у формі копіювання, кешування, завантаження або потокової передачі даних;

3. Надання доступу через інформаційно-телекомунікаційні мережі. Використання об'єкта інтелектуальної власності у цифровому середовищі здійснюється шляхом надання доступу до нього через мережу Інтернет або інші електронні комунікаційні мережі, у тому числі в інтерактивному режимі за запитом користувача;

4. Транскордонний характер використання. Цифрове використання об'єктів інтелектуальної власності має глобальний характер та не обмежується територією однієї держави, що зумовлює складність застосування традиційного принципу територіальності прав інтелектуальної власності;

5. Посередницька роль цифрових платформ. Цифрове використання об'єктів інтелектуальної власності, як правило, здійснюється за участю цифрових платформ, провайдерів або інших посередників, які забезпечують технічну можливість розміщення, зберігання, передачі та доступу до відповідного контенту;

6. Самостійний економічний ефект. Цифрове використання об'єктів інтелектуальної власності формує окремий економічний результат, який може виникати незалежно від обігу матеріальних примірників твору та реалізовуватися через різні моделі монетизації цифрового контенту;

7. Автоматизований характер використання. Цифрове використання може здійснюватися із застосуванням автоматизованих технологій, алгоритмів, програмних засобів або смарт-контрактів, що зумовлює опосередкований характер людської участі та потребує спеціального підходу до визначення суб'єкта відповідальності.

Застосування наведених критеріїв дозволяє, на нашу думку, відмежувати цифрове використання об'єктів інтелектуальної власності від традиційних форм їх експлуатації, забезпечує єдність правового підходу до кваліфікації відповідних правовідносин та створює теоретичне підґрунтя для вдосконалення цивільного законодавства України в умовах цифровізації.

Слід, на нашу думку, запропонувати також окремий правовий статус для цифрових копій та цифрового обігу, що забезпечував би чітке визначення прав і обов'язків учасників цифрових правовідносин. Для цього пропонується визнавати, що цифрова копія об'єкта інтелектуальної власності є нематеріальним результатом відтворення твору у цифровій формі, який: не є матеріальним примірником твору; не породжує автоматичного переходу виключних майнових прав; може бути об'єктом окремих правомочностей користування, визначених законом або договором. Такий підхід дозволить відмежувати право на цифрову копію від виключного майнового права на сам об'єкт інтелектуальної власності, що має принципове значення для правової кваліфікації цифрового обігу.

Цифровий обіг об'єктів інтелектуальної власності доцільно визначати як сукупність цивільно-правових дій, пов'язаних зі створенням, передачею, наданням доступу, зберіганням або відтворенням цифрових копій об'єктів ІВ із використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій.

У межах такого обігу: не застосовується принцип «вичерпання прав» у його класичному розумінні; кожна передача цифрової копії юридично прирівнюється до нового акту використання; необхідною умовою правомірності є наявність дозволу правовласника або прямої законодавчої підстави.

Запропоноване запровадження окремого правового статусу цифрових копій та цифрового обігу об'єктів інтелектуальної власності спрямоване не на фрагментацію цивільно-правового регулювання, а на його системну адаптацію до умов цифрового середовища. Визначення специфіки цифрової форми використання об'єктів ІВ покликане усунути правову невизначеність, що виникає внаслідок механічного застосування класичних цивільно-правових конструкцій до принципово нових технологічних процесів.

Водночас формування спеціального правового режиму цифрових копій не повинно призводити до прив'язки правового регулювання до конкретних технологій, платформ чи технічних рішень. Саме тому подальший розвиток цивільного законодавства у сфері інтелектуальної власності неможливий без урахування принципу технологічної нейтральності, який передбачає

регулювання правовідносин не через опис технічних засобів або цифрових інструментів, а через визначення юридично значущих дій та правових наслідків їх вчинення.

У цьому контексті запропонований правовий статус цифрових копій і цифрового обігу слід розглядати як основу, що забезпечує можливість застосування єдиних цивільно-правових підходів незалежно від того, чи здійснюється використання об'єкта інтелектуальної власності шляхом завантаження файлу, потокового доступу, хмарного зберігання, блокчейн-реєстрації або інших технологічних форм. Такий підхід дозволяє забезпечити стабільність правового регулювання в умовах швидкої зміни цифрових технологій та запобігти його моральному застаріванню.

Отже, саме принцип технологічної нейтральності виступає методологічним містком між необхідністю деталізації правового режиму цифрових копій і завданням збереження універсальності цивільно-правового регулювання. Він забезпечує баланс між правовою визначеністю та гнучкістю правового регулювання, що є ключовою передумовою ефективного захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифровізації та подальшого вдосконалення цивільного законодавства України.

Варто відзначити, що міжнародні й регіональні правові документи теж орієнтуються на технологічну нейтральність у сфері цифрових прав. У Європейському Союзі, наприклад, директива 2001/29/ЕС про авторське право й інформаційне суспільство чітко розмежовує традиційні права та права у цифровому середовищі, проте застосовує їх незалежно від технологічних засобів комунікації або передачі творів.

У сучасній міжнародній правовій доктрині принцип технологічної нейтральності розглядається як один із засадничих для адаптації правових норм до цифрової економіки, оскільки він дозволяє уникати частих та трудомістких змін у законодавстві щоразу при появі нових технологій.

Для України технологічна нейтральність має стати базовим принципом цивільно-правового регулювання інтелектуальної власності, що дозволить:

однаково охоплювати як традиційні, так і цифрові способи використання творів; не залежати від конкретних технічних рішень при тлумаченні правових норм; забезпечити довгострокову правову визначеність для правовласників та користувачів.

Запровадження окремого правового статусу цифрових копій і визначення правил цифрового обігу створює також фундамент для більш чіткого розмежування прав і обов'язків учасників цифрових правовідносин. Водночас, навіть при наявності такого спеціального режиму, ефективне регулювання неможливе без врахування інтересів усіх сторін цифрового середовища. Ця необхідність природно веде до питання про баланс інтересів правовласників, користувачів і цифрових платформ, адже будь-яке законодавче нововведення повинно забезпечувати не лише захист авторських прав, але й збереження доступу до цифрового контенту та сприятливих умов для розвитку цифрових сервісів.

Баланс інтересів у цифровому середовищі формує нову трикутну модель стейкхолдерів у сфері інтелектуальної власності: правовласники, які прагнуть захистити права на свої цифрові твори; користувачі, що потребують доступу до цифрового контенту для навчання, творчості чи підприємництва; цифрові платформи, які є посередниками, але часто де-факто визначають умови обігу й доступу до творів (маркетплейси, стрімінги, форуми, UGC-портали).

Баланс інтересів між цими учасниками є критично важливим. У багатьох випадках стандартні ліцензійні моделі на цифрових платформах (у тому числі «ліцензії приєднання») фактично переводять права правовласників у надто широкі умови для платформ і обмежують свободу користувачів, що створює дисбаланс і правову невизначеність (Асоціація права та інновацій). Крім того, для правовласників важливо зберігати механізми комерційної реалізації творчих результатів, а для користувачів — право на справедливе використання, включно з навчальними, дослідницькими чи добросовісними цілями, що відображається в міжнародних поняттях «fair use/fair dealing». У цьому контексті цивільне законодавство повинно передбачати адекватні правові механізми, які водночас

захищатимуть авторські права, не створюючи надмірних бар'єрів для цифрового доступу та інновацій.

Отож, вважаємо, що концептуальна модель ліцензійного регулювання, яка забезпечує одночасне дотримання майнових прав правовласників та гарантує розумні умови доступу для користувачів має передбачає:

- чітке визначення прав і обов'язків платформи, правовласника та користувача;
- гнучкі механізми комерційної реалізації цифрових об'єктів без надмірного обмеження доступу для добросовісного користування;
- адаптивність до різних видів цифрового контенту (музика, книги, програмне забезпечення, NFT), що дозволяє уніфікувати правовий режим обігу цифрових об'єктів.

Запровадження моделі у такому вигляді, на нашу думку, створить правову передумову для зменшення конфліктів між правовласниками, користувачами та цифровими платформами і сприяє розвитку інноваційного цифрового ринку.

Обов'язкові стандарти прозорості ліцензійних умов, мають чітко регламентувати:

- чітку атрибуцію авторства та належність прав;
- умови використання цифрового контенту, включно з обмеженнями на комерційне й некомерційне використання;
- межі корпоративної переуступки прав і субліцензування, що унеможливилює непрозорі передачі прав без відома правовласника.

Впровадження таких норм дозволить користувачам та судовим органам однозначно визначати права та обов'язки, зменшить ризик порушень і спростить вирішення цифрових спорів.

Ну і критерії для оцінки справедливого використання (fair use/fair dealing) у цифровому контексті мають містити:

- обсяг та характер цифрового використання (копіювання, трансляція, модифікація);
- комерційний чи некомерційний характер використання;

- вплив на ринкову цінність оригінального об'єкта та можливість заподіяння шкоди правовласнику;
- технологічні особливості цифрового обігу (масове розповсюдження, анонімність користувачів, складність відстеження порушень).

Впровадження таких критеріїв дозволить судовим органам більш однозначно застосовувати норми щодо справедливого використання у цифрових спорах і підвищить передбачуваність правозастосування у сфері цифрової інтелектуальної власності.

Отож, проведений аналіз концептуальних засад адаптації цивільного законодавства України до цифрового середовища показує, що науково обґрунтоване оновлення правових конструкцій, закріплення технологічної нейтральності та забезпечення балансу інтересів основних учасників цифрового правовідносин є ключовими чинниками формування дієвої моделі захисту інтелектуальної власності в цифрову епоху.

Подальші наукові дослідження, що могли б бути проведені стосовно предмету дослідження для вдосконалення цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій могли б стосуватись подальшого удосконалення правового режиму об'єктів інтелектуальної власності в цифровій формі; модернізації регулювання майнових і особистих немайнових прав автора в умовах цифровізації; вдосконалення цивільно-правових способів захисту прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі, а також гармонізації цивільного законодавства України з правом Європейського Союзу та міжнародними стандартами у сфері цифрової інтелектуальної власності.

Висновки до розділу 3.

Підсумовуючи викладене, слід відзначити, що цифровізація радикально трансформує способи створення, використання та обігу об'єктів інтелектуальної власності, що зумовлює необхідність глибокого переосмислення цивільно-

правових конструкцій. Аналіз показав, що ефективне вдосконалення законодавства потребує комплексного підходу, який включає:

Визначення окремого правового статусу цифрових копій та цифрового обігу об'єктів ІВ, що дозволяє чітко окреслити права й обов'язки всіх учасників цифрових правовідносин;

Застосування принципу технологічної нейтральності, який забезпечує універсальність регулювання незалежно від конкретних технічних засобів і швидких змін у цифрових технологіях;

Формування збалансованих ліцензійних режимів, стандартів прозорості та критеріїв справедливого використання (fair use/fair dealing), що гарантують одночасний захист майнових прав правовласників, доступ користувачів до цифрового контенту та ефективність діяльності цифрових платформ.

Таким чином, запропонована концептуальна модель вдосконалення цивільного законодавства створює основу для системного і передбачуваного правового регулювання цифрового використання об'єктів ІВ, зменшення конфліктів між стейкхолдерами та сприяє розвитку інноваційного цифрового ринку. Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на деталізацію правового режиму цифрових об'єктів ІВ, модернізацію регулювання майнових і немайнових прав авторів у цифровому середовищі, підвищення ефективності цивільно-правових способів захисту та гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій дозволив сформулювати нам ряд висновків.

1. На виконання завдання проаналізувати генезу цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій та їх вплив на розвиток цивільних правовідносин було здійснено комплексний аналіз поняття цифрових технологій та їх значення для трансформації цивільних правовідносин, розкрито еволюцію наукових і нормативних підходів до розуміння цифровізації як соціально-економічного й правового явища. Досліджено доктринальні позиції українських і зарубіжних учених щодо ролі цифрових технологій у формуванні нового середовища цивільно-правового регулювання, зміни класичних категорій цивільного права (об'єкта, суб'єкта, змісту правовідносин, способів здійснення прав). Окрему увагу приділено аналізу законодавчих новел ЦК України (зокрема ст. 177, 179-1), дискусії щодо правового режиму цифрових об'єктів, а також значенню Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги» як елементу імплементації європейських стандартів і розвитку договірного регулювання у цифровому середовищі.

Зроблено висновок, що цифрові технології у цивільному праві не можуть розглядатися виключно як технічний інструмент, а виступають системоутворюючим чинником формування нових цивільних правовідносин і оновлення механізму їх правового регулювання. Обґрунтовано, що цифрові об'єкти мають нематеріальну, гібридну природу та не є речами у класичному розумінні, водночас вони беруть активну участь у цивільному обороті й потребують правової визначеності. Показано наявність двох протилежних доктринальних підходів (пропрієтарного та антипропрієтарного) і доведено їх обмеженість у чистому вигляді. Встановлено, що ключовою особливістю здійснення прав на цифрові блага є правомірний доступ, а не фізичне володіння, що зумовлює трансформацію класичних речово-правових конструкцій. Також підтверджено, що чинне законодавство України заклало

базові підвалини для цивільно-правового регулювання цифрових благ і договірних відносин у цифровому середовищі, однак потребує подальшого теоретичного осмислення та системного розвитку.

Запропоновано авторський гібридний підхід до правового режиму цифрових об'єктів, відповідно до якого визнається їх нематеріальна природа, заперечується повне перенесення класичного режиму права власності, але допускається функціонально обґрунтоване застосування окремих елементів речово-правового та зобов'язального регулювання. Обґрунтовано доцільність розгляду категорії «цифрової речі» як умовної законодавчої конструкції, спрямованої на забезпечення оборотоздатності цифрових благ, а не як визнання їх речової природи. Запропоновано акцентувати цивільно-правове регулювання цифрових об'єктів на категоріях «використання» та «доступу» як ключових механізмах реалізації суб'єктивних прав у цифровому середовищі, що створює теоретичну основу для подальшого аналізу договірних конструкцій і спеціальних правових режимів у наступних підрозділах дисертації.

2. На виконання завдання дослідити еволюцію доктринальних підходів і законодавчого регулювання інтелектуальної власності у цифровому середовищі було здійснено комплексний аналіз впливу цифрових технологій на сферу інтелектуальної власності як одну з найбільш чутливих до цифровізації складових цивільних правовідносин. Досліджено еволюцію доктринальних підходів до поняття технології та цифрової технології, їх правової природи та місця у системі об'єктів цивільних прав, а також співвідношення технології з окремими об'єктами права інтелектуальної власності. Проаналізовано норми Цивільного кодексу України, спеціального законодавства у сфері трансферу технологій, положення міжнародних договорів ВОІВ, актів права Європейського Союзу та *acquis communautaire*, що регулюють охорону авторського права, суміжних прав і промислової власності в цифровому середовищі. Окрему увагу приділено тенденціям формування єдиного цифрового ринку ЄС, новелам DSM Directive та проблематиці адаптації національного законодавства України до сучасних європейських стандартів.

Обґрунтовано, що цифрові технології докорінно трансформують класичні підходи до охорони та реалізації прав інтелектуальної власності, зумовлюючи перехід від територіально обмежених і матеріалізованих моделей до комплексного, функціонально орієнтованого регулювання цифрових прав. Встановлено, що категорія «технологія» в українському цивільному праві має подвійний характер: з одного боку, вона використовується як допоміжна доктринальна категорія, а з іншого — фактично визнається самостійним нематеріальним об'єктом цивільного обороту у договірному та трансферному контексті. Доведено, що цифрові технології не можуть бути зведені до окремих об'єктів права інтелектуальної власності, оскільки мають системний, збірний та інформаційно залежний характер. Аналіз міжнародних і європейських джерел засвідчив, що авторське право в цифровому середовищі зазнало значно глибшої нормативної адаптації, ніж промислова власність, однак загальні міжнародні стандарти охорони промислової власності залишаються застосовними і до цифрових інновацій. Зроблено висновок, що сучасне регулювання інтелектуальної власності у цифровому середовищі ґрунтується на пошуку балансу між захистом прав правовласників, доступом до цифрових благ і функціонуванням цифрової економіки.

Сформульовано авторські дефініції понять «технологія» та «цифрові технології», які поєднують результативний і процесуальний підходи та враховують нематеріальну, інформаційну й функціонально залежну природу цифрових об'єктів. Запропоновано розглядати цифрові технології не лише як об'єкти цивільних правовідносин, а і як інструменти здійснення цивільних прав та виконання обов'язків у цифровому середовищі.

3. На виконання завдання дослідити співвідношення прав інтелектуальної власності та інших цивільних прав у цифровому середовищі було здійснено комплексний аналіз співвідношення прав інтелектуальної власності з іншими видами цивільних прав у межах цифрового середовища як нового простору реалізації правових відносин. Досліджено поняття цифрового середовища у нормативному та доктринальному вимірах, зокрема крізь призму його

нематеріальності, транснаціональності та технологічного опосередкування, а також обґрунтовано його значення для трансформації цивільних правовідносин. Проаналізовано місце прав інтелектуальної власності у системі цивільних прав, їх подвійну майнову й особисту немайнову природу, а також взаємодію з речовими, зобов'язальними та особистими немайновими правами. Особливу увагу приділено розмежуванню прав інтелектуальної власності та права власності на матеріальні носії, ролі договірних механізмів у цифровому середовищі, а також аналізу доктринально та практично значущого конфлікту між правом на недоторканність твору та свободою вираження поглядів.

Обґрунтовано, що цифрове середовище істотно змінює традиційні уявлення про здійснення та захист цивільних прав, зумовлюючи їх тісну взаємодію та взаємозалежність. Встановлено, що права інтелектуальної власності у цифровому просторі не можуть розглядатися ізольовано, оскільки вони реалізуються у постійному зв'язку з іншими цивільними правами, насамперед речовими, зобов'язальними та особистими немайновими. Доведено автономність прав інтелектуальної власності щодо права власності на матеріальні об'єкти, що особливо чітко проявляється в умовах цифровізації та розриву між фізичним носієм і нематеріальним змістом твору. Показано, що майнові та особисті немайнові права інтелектуальної власності в цифровому середовищі перебувають у постійній взаємодії, а зміни в економічних аспектах використання творів неминуче впливають на моральні права автора. Також зроблено висновок про зростання ролі зобов'язального права як основного механізму реалізації прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі. Аналіз конфлікту між правом на недоторканність твору та свободою вираження поглядів засвідчив відсутність абсолютності будь-якого з цих прав і необхідність застосування балансуючого підходу з урахуванням контексту цифрових комунікацій.

Запропоновано розглядати цифрове середовище не лише як технічний інструмент доступу до цифрового контенту, а як самостійний багаторівневий простір реалізації цивільних прав, що потребує спеціального цивільно-правового

осмислення. Обґрунтовано доцільність комплексного підходу до прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі, який враховує їх подвійну природу та взаємодію з іншими цивільними правами. Запропоновано виходити з принципу балансу між майновими та особистими немайновими інтересами правовласників, правами користувачів і суспільними інтересами, зокрема у випадках конфлікту між інтелектуальною власністю та свободою вираження поглядів. Також обґрунтовано необхідність подальшого розвитку договірних і техніко-правових механізмів реалізації та захисту прав інтелектуальної власності з урахуванням впливу цифрових платформ, алгоритмічних механізмів поширення контенту та автоматизованих засобів контролю.

4. На виконання завдання охарактеризувати об'єкти прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі було здійснено комплексний аналіз об'єктів прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі, зосереджений на з'ясуванні їх цивільно-правової природи, особливостей правового режиму та проблем класифікації в умовах цифровізації. Досліджено доктринальні підходи та положення Цивільного кодексу України щодо поняття об'єкта права інтелектуальної власності, співвідношення результатів інтелектуальної й творчої діяльності, а також меж правової охорони таких результатів. Особливу увагу приділено аналізу традиційної класифікації об'єктів ПІВ, її відповідності міжнародним стандартам і здатності адекватно відображати нові цифрові явища. Окремо проаналізовано ключові категорії цифрових об'єктів — програмне забезпечення та алгоритми, цифрові твори мистецтва, бази даних і інформаційні масиви, а також нові форми цифрових активів (NFT, віртуальні об'єкти, контент у метавсесвітах).

За результатами дослідження зроблено висновок, що об'єктами права інтелектуальної власності визнаються не процеси творчої діяльності, а її результати, які відповідають законодавчо встановленим критеріям, а також окремі нетрадиційні об'єкти, прямо визначені цивільним законодавством. Обґрунтовано, що традиційна класифікація об'єктів ПІВ загалом зберігає значення як базова, однак у цифровому середовищі вона не повністю враховує

нематеріальність, технологічну опосередкованість, здатність до необмеженого копіювання та транснаціонального використання цифрових об'єктів. Встановлено, що програмне забезпечення, цифрові твори мистецтва та бази даних у цілому можуть охоронятися чинними інститутами авторського та патентного права, проте їх ефективна охорона потребує адаптації правових механізмів, зокрема з урахуванням подвійної (матеріальної та нематеріальної) природи цифрових об'єктів і багатоаспектності їх використання.

Запропоновано авторську класифікацію цифрових об'єктів права інтелектуальної власності за типом цифрового продукту та специфікою його створення, поширення і використання, що охоплює: програмне забезпечення та алгоритми; цифрові твори мистецтва; бази даних та інформаційні масиви; нові форми цифрових активів. Обґрунтовано доцільність динамічного підходу до системи об'єктів ПІВ, який передбачає періодичну ревізію застарілих категорій і водночас включення новітніх цифрових об'єктів з урахуванням міжнародних стандартів.

5. На виконання завдання аналізу суб'єктів прав інтелектуальної власності та характеристики їх правового статусу у відносинах щодо використання цифрових технологій було здійснено комплексний аналіз суб'єктного складу правовідносин у сфері інтелектуальної власності в умовах цифровізації, зосереджений на з'ясуванні правового статусу первинних і похідних правовласників, а також нових учасників цифрового обігу. Розкрито значення ст. 421 ЦК України як базової норми, що формує технологічно нейтральну модель суб'єктності, пов'язуючи виникнення прав інтелектуальної власності з результатами творчої діяльності конкретної фізичної особи — творця. Обґрунтовано, що така модель дозволяє охопити як традиційні, так і нові цифрові об'єкти, які з'являються внаслідок використання сучасних технологій. За результатами дослідження встановлено, що автор зберігає статус первинного суб'єкта прав інтелектуальної власності незалежно від цифрової форми існування твору, а особисті немайнові права мають абсолютний і невідчужуваний характер. Водночас цифрове середовище істотно ускладнює

реалізацію та захист цих прав, що проявляється у проблемах контролю за використанням творів, доказування авторства та забезпечення недоторканності результатів творчості. Показано, що похідні суб'єкти — роботодавці, замовники та інші правонабувачі — відіграють ключову роль у комерціалізації цифрових об'єктів, а договірні механізми передачі майнових прав стають центральним інструментом регулювання відповідних відносин. Водночас саме у сфері цифрових об'єктів найгостріше проявляються конфлікти між економічними інтересами правонабувачів і особистими немайновими правами авторів.

Окремо доведено, що цифрові платформи та посередники формують особливу групу суб'єктів правовідносин у сфері інтелектуальної власності. Вони не є класичними правовласниками, однак забезпечують інфраструктуру для створення, поширення та використання цифрового контенту, що обумовлює їх специфічний правовий статус, поєднаний з обмеженою відповідальністю, обов'язками реагування на порушення та дотриманням балансу між свободою інформаційного обігу і захистом прав інтелектуальної власності. Обґрунтовано, що ефективність захисту прав у цифровому середовищі значною мірою залежить від належного правового регулювання діяльності таких посередників.

Також зроблено висновок про трансформацію ролі користувачів цифрового контенту, які дедалі частіше виступають не лише споживачами, а й активними учасниками створення та поширення цифрових об'єктів (UGC, похідні твори, ремікси). Аргументовано необхідність формування особливого правового статусу «активних користувачів», що поєднував би елементи споживача і співтворця та враховував ліцензійні режими, межі добросовісного використання (fair use) і специфіку взаємодії з цифровими платформами.

Запропоновано розглядати сучасні відносини у сфері інтелектуальної власності як багатосуб'єктну модель, у межах якої взаємодіють автори, похідні правовласники, цифрові платформи та користувачі. Така модель потребує комплексного цивільно-правового регулювання, спрямованого на забезпечення балансу між захистом особистих немайнових прав, ефективною економічною реалізацією майнових прав та свободою цифрової комунікації.

6. На виконання завдання проаналізувати механізми та інструменти реалізації цивільних прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі здійснено всебічний їх аналіз з урахуванням трансформації способів створення, використання, поширення та комерціалізації цифрового контенту. Дослідження зосереджене на поєднанні традиційних цивільно-правових конструкцій із новітніми технологічними рішеннями, що формують сучасну модель реалізації прав ІВ у цифровому середовищі.

Встановлено, що цифрове середовище характеризується миттєвим і глобальним обігом контенту, децентралізацією авторства, активною участю користувачів у створенні цифрових об'єктів та зростанням ролі платформних посередників. Такі особливості істотно ускладнюють класичні механізми контролю за використанням об'єктів інтелектуальної власності та зумовлюють потребу в гнучких, адаптивних і технологічно нейтральних правових інструментах реалізації як майнових, так і особистих немайнових прав.

Обґрунтовано, що цивільно-правові договори — насамперед ліцензійні договори та договори про передачу майнових прав — зберігають статус базового механізму реалізації прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі. Вони забезпечують юридичну визначеність, формалізують розподіл прав і обов'язків між учасниками цифрових правовідносин та створюють правові підстави для комерційного використання цифрових об'єктів. Водночас доведено, що у цифровій економіці ці договори зазнають істотної трансформації: зростає роль стандартизованих договорів приєднання, змінюється баланс договірної свободи сторін, а платформи дедалі частіше виступають активними учасниками перерозподілу майнових прав.

Зроблено висновок про обмеженість традиційної договірної моделі в умовах мультиплатформового та глобального обігу цифрового контенту. Показано, що автоматизація укладення та виконання договорів, колективний і фрагментований характер цифрової творчості, а також колізії юрисдикцій знижують ефективність класичних механізмів і актуалізують потребу у їх

поєднанні з імперативними законодавчими гарантіями захисту авторів як слабшої сторони правовідносин.

Окрему увагу приділено смарт-контрактам як інноваційному інструменту реалізації цивільних прав інтелектуальної власності. Встановлено, що смарт-контракти, функціонуючи на основі технологій блокчейн, забезпечують автоматичне виконання договірних умов, прозорість та незмінність записів про права і транзакції, а також зменшують трансакційні витрати та залежність від посередників. Водночас обґрунтовано, що смарт-контракти мають дуалістичну правову природу — як технологічний код і як потенційний цивільно-правовий договір, що зумовлює необхідність їх доктринального та нормативного осмислення і визначення критеріїв визнання юридичної сили.

Доведено, що технологія блокчейн у поєднанні зі смарт-контрактами створює нові можливості для фіксації, відстеження та реалізації прав інтелектуальної власності, формуючи квазі-незмінний реєстр прав і транзакцій. Особливе значення у цьому контексті мають NFT, які дозволяють підтверджувати унікальність цифрових творів, автоматизувати нарахування роялті та відкривають нові моделі монетизації результатів творчої діяльності. Водночас підкреслено, що NFT не гарантують автоматичного захисту авторського права і не усувають юридичних ризиків, пов'язаних із підтвердженням авторства, обсягом переданих прав та правовим статусом цифрових активів.

За результатами порівняльного аналізу традиційних і цифрових механізмів реалізації прав інтелектуальної власності зроблено висновок, що їх ефективність досягається саме через комбіноване застосування. Традиційні договори забезпечують юридичну визначеність і судовий захист, тоді як цифрові інструменти — швидкість, прозорість і автоматизацію комерційного обігу прав. Запропоновано розглядати інтеграцію класичних цивільно-правових конструкцій із цифровими технологіями як перспективний напрям розвитку механізмів реалізації прав ІВ.

Узагальнено, що механізми реалізації цивільних прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі формують комплексну, багаторівневу систему, яка поєднує договірні, технологічні та нормативні елементи. Така система покликана забезпечити баланс між захистом прав творців, економічними інтересами правовласників і свободою цифрового обігу, створюючи підґрунтя для подальшої адаптації цивільного законодавства до умов цифрової економіки та розвитку сучасних форм правової охорони інтелектуальної власності.

7. На виконання завдання дослідити порушення прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі було здійснено комплексний аналіз конкретних форм таких порушень, оцінено ефективність існуючих механізмів цивільно-правового захисту та розглянуто міжнародну і національну судову практику щодо охорони майнових і особистих немайнових прав авторів і правовласників. Досліджено доктринальні та нормативні підходи до регулювання використання цифрового контенту, ліцензійних умов, програмного забезпечення, цифрових активів і NFT, а також проблеми колективного та децентралізованого авторства у цифрових проєктах. Окрему увагу приділено аналізу правової природи ліцензійних угод як механізму реалізації майнових прав, ролі судових рішень України, США та Великої Британії у формуванні практики захисту авторських прав, а також значенню сучасних технологій блокчейн і цифрових токенів у контексті цивільно-правової відповідальності.

Зроблено висновок, що цифрове середовище створює нові способи порушення прав інтелектуальної власності, які потребують комплексного цивільно-правового підходу, що поєднує традиційний захист майнових і немайнових прав, регулювання ліцензійних та договірних відносин, адаптацію до новітніх технологій (NFT, блокчейн) та врахування колективного і децентралізованого характеру творчості. Підкреслено, що ліцензійні умови виконують подвійну функцію — регулюють договірні взаємовідносини користувачів та реалізують майнові права авторів, а судова практика підтверджує їх цивільно-правову значущість.

Запропоновано комплексний підхід до цивільно-правового захисту у цифровому середовищі, який передбачає: технологічно нейтральне регулювання використання цифрового контенту; чітке визначення правил і меж авторських прав та ліцензійних угод; адаптацію законодавства та судової практики до новітніх цифрових технологій; а також розвиток механізмів правового врегулювання колективного та децентралізованого авторства для забезпечення належного захисту прав усіх учасників цифрового обігу контенту.

8. На виконання завдання проаналізувати особливості цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифровізації було здійснено систематизацію та оцінку ефективності традиційних і специфічних механізмів цивільного захисту, зокрема припинення порушення, заборони протиправних дій, застосування забезпечувальних заходів, а також визнання факту порушення і стягнення компенсації, збитків чи незаконно одержаного доходу. Досліджено, як цифрове середовище змінює характер правопорушень — посилює їх масовість, швидкість поширення та транскордонність, ускладнює ідентифікацію порушників та оцінку збитків, що підсилює потребу у гнучких і оперативних цивільно-правових інструментах. Окрему увагу приділено національному законодавству та судовій практиці України, а також порівняльному аналізу іноземних кейсів (США, Велика Британія), що демонструють застосування цивільно-правових механізмів для ефективного захисту цифрових об'єктів інтелектуальної власності, включно з NFT та іншими цифровими активами.

Зроблено висновок, що цивільно-правовий спосіб захисту прав інтелектуальної власності залишається базовим та універсальним інструментом у цифровому середовищі завдяки поєднанню відновлювальної, компенсаційної та превентивної функцій, що дозволяє не лише припинити порушення, а й стримувати потенційних порушників. Підтверджено, що цифровізація вимагає адаптації традиційних механізмів до специфіки цифрового простору, зокрема через оперативні попередні заборони, компенсаційні моделі та врахування транскордонного характеру порушень.

Запропоновано подальший розвиток цивільно-правового захисту у цифровому середовищі, який передбачає: удосконалення судової практики та оперативних заходів реагування на цифрові порушення, адаптацію механізмів попередніх заборон і компенсаційних моделей до технологічних викликів, а також гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, що забезпечить високий рівень охорони майнових і немайнових прав авторів і правовласників у цифровій економіці.

9. На виконання завдання щодо окреслення напрямів вдосконалення цивільного законодавства України щодо використання цифрових технологій у сфері інтелектуальної власності було досліджено правові проблеми цифрового обігу об'єктів ІВ, визначення правового статусу цифрових копій, уточнення майнових і немайнових прав у цифровому середовищі, роль цифрових платформ та необхідність технологічної нейтральності, а також питання балансу інтересів основних учасників цифрових правовідносин — правовласників, користувачів і платформ.

Зроблено висновки, що цивільне законодавство України потребує адаптації до умов цифровізації через переосмислення традиційних конструкцій обігу об'єктів ІВ та забезпечення їх застосування у цифровому середовищі. Вказано, що технологічна нейтральність є ключовим принципом, що дозволяє забезпечити універсальність правового регулювання незалежно від конкретних цифрових технологій. Обґрунтовано необхідність забезпечити баланс інтересів трьох основних стейкхолдерів цифрового ринку — правовласників, користувачів і цифрових платформ, що сприятиме зниженню конфліктів і правової невизначеності.

Запропоновано визначити спеціальний правовий статус цифрових копій та цифрового обігу об'єктів ІВ, що забезпечує чітке розмежування майнових прав і правомочностей користування; запровадити систему концептуальних критеріїв «цифрового використання» для включення цифрових об'єктів до цивільно-правових визначень; розробити адаптивні ліцензійні моделі та стандарти прозорості ліцензійних умов для забезпечення одночасного захисту прав

правовласників і доступу користувачів до цифрового контенту; впровадити критерії оцінки справедливого використання (fair use/fair dealing) у цифровому контексті для підвищення передбачуваності правозастосування.

Таким чином, зроблена спроба окреслити науково обґрунтовану модель оновлення цивільного законодавства України в сфері інтелектуальної власності, яка забезпечує ефективний правовий захист у цифрову епоху та створює основу для подальшого розвитку законодавчого регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80/ed20180117#n23>
2. Левицька Н. Використання цифрових технологій у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 165–169.
3. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (кер. Авт. Кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – 2-е вид., допов. І перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – Кн. 1. – 736 с.
4. Заславська Л.В. Правове забезпечення застосування цифрових технологій в умовах трансформації суспільства. *Інформація і право*. 2023. № 3(46). С. 75-85.
5. Парасюк М.В. Вплив цифрових технологій на цивільне право. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №9. С. 201-204.
6. Є.О. Мічурін. Цивільно-правове регулювання суспільних відносин у цифровому середовищі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2023. Випуск 36. С. 115-121.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст.356.
8. Сліпченко С.О. Деякі питання договірного регулювання цивільних відносин. Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин: матеріали наук.-практ. Конф., присвяч. 95-річчю з дня народження д-ра юрид. Наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 53-55.
9. Еннан Р. Правовий режим «віртуальної власності»: поняття, ознаки, сутність і правова природа. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 3. С. 123–131.

10. Харитонов Є. О. Вітчизняна концепція права власності перед викликами інформаційного суспільства. *Часопис цивілістики*. 2018. Випуск 29. С. 82–88.
11. Тимошенко Є. А. Проблема визначення права віртуальної власності як об'єкта правовідносин. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 264–267.
12. Долінська А. М. Охорона прав користувачів у мережі Інтернет: дис. ... д-ра філософії: 081 Право: Право. Хмельницький. 2021. 235 с.
13. Некіт К. Г. До питання про специфіку змісту права власності на цифрові речі. Доктрина приватного права: традиції та сучасність: матеріали XX наук.-практ. Конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. Д-ра юрид. Наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. Юрид. Ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова. Харків: Право, 2022. С. 247–252.
14. Hunt K. This Land is not Your Land: Second Life, Copybot and the Looming Question of Virtual Property Right. *Texas Review of Entertainment and Sports Law*. 2007. № 9. P. 172–176.
15. Мічурін Є. Об'єкти цифрових технологій та їхнє правове регулювання. *Copernicus Political and Legal Studies*. Vol. 1, Issue 3 (September 2022). С. 22–29.
16. Калаур Іван, Зайцева-Калаур Інна. Цифрова річ як об'єкт цивільних прав: законодавча модель правового режиму та доктринальні тенденції. *Журнал цивілістична платформа*. 2025. №1 (4). С. 6-18.
17. Майданик Р.А. Правові титули і передання криптоактивів: європейський досвід і перспективи. *Актуальні питання модернізації приватно-правових відносин: європейський досвід та перспективи: Матвєєвські цивілістичні читання*. Київ, 20 жовтня 2023 року. С. 79-84.
18. Ajay Raina. The ownership challenge in the Internet of things world. *Technology in Society*. Volume 65, May 2021. URL: <https://www.Sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0160791X21000725>.

19. Мілаш В. С. Об'єкти інтернет-правовідносин в умовах цифровізації сфери господарювання. *Економіка та право*. 2021. № 2. С. 16–24.
20. Сліпченко С.О., Сліпченко А.С. Правовий режим цифрових речей в контексті вітчизняної концепції права власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 216-223.
21. Глотов С. Можливість застосування законодавства про авторське право до творів у цифровій формі. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2006. № 3. С. 10–15.
22. Udo Kornmeier, Anne Baranowski. Das Eigentum an Daten – Zugang statt Zuordnung. *Betriebs Berater*. 2019. № 22. URL: https://www.Schalast.com/Uploads/Dokumente/Kornmeier_Baranowski1.pdf
23. Мічурін Є. О. Віртуальні блага: особливості та ознаки. *Форум права*. 2021. № 68 (3). С. 67–73.
24. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» від 10.08.2023 № 3321-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2023, № 90, ст.345.
25. Oleksandr Kozhukhar, Olha Rudevych. The Ukrainian law on the provision of digital content and digital services. <https://www.ibanet.org/Ukrainian-law-on-provision-of-digital-content-services>
26. ДИРЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ (ЄС) 2019/771 від 20 травня 2019 року про деякі аспекти, що стосуються договорів про продаж товарів, про внесення змін до Регламенту (ЄС) 2017/2394 і Директиви 2009/22/ЄС та про скасування Директиви 1999/44/ЄС. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_026-19#Text
27. Сімсон О.Е. Технологія як об'єкт права інтелектуальної власності. <4D6963726F736F667420576F7264202D20D1B3ECF1EEED20D2E5E7E820EDE020EAEEDF4E5F0E5EDF6B3FE2E646F63>
28. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143-V. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2006, № 45, ст.434.

29. Падучак Б. М. Технологія як об'єкт цивільно-правових відносин. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2009. № 5 (49). С. 54-59. URL: http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2009_5/8.pdf.
30. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зінов В.Г., Суїні Ю. Управління інтелектуальною власністю: монографія.: «К.І.С.». Київ. 2005. 448 с.
31. Адамюк Д.І. Поняття технології: встановлення змісту та співвідношення з іншими суміжними поняттями: право та інноваційне суспільство. Вип. No 1 (4). 2015. С. 34–41.
32. Боярчук О.М. Загальна характеристика технологій та інновацій в праві інтелектуальної власності. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303172/295245>
33. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20.12.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770/conv#Text
34. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20.12.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_769/conv#Text
35. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
36. Директива ЄС 2001/29/ЄС про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві від 22.05.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-01#Text
37. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC (Text with EEA relevance.) <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj/eng>
38. Commission publishes assessment of Article 17(6) of Directive (EU) 2019/790. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/commission-publishes-assessment-article-176-directive-eu-2019790>

39. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_123
40. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/euro/6120>
41. Сінгапурський договір про право товарних знаків. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_h54#Text
42. Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999_001#Text
43. Локарнська угода про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b07#Text
44. Тарасенко Л.Л. Авторське право у цифрову епоху: основні тенденції і зміни. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2022. № 75. С. 61–72.
45. Ігор Безклубий. Правова семантика поняття «Цифрове середовище». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2024. № 1(127). С. 9-16.
46. Колесніков А. Диджиталізація правосуддя: правова дефініція та основні ознаки. *Приватне право і підприємництво*. 2024. Вип. 24, ч. 1. С. 301–306.
47. Стефанишин Н.М. До визначення поняття права інтелектуальної власності у Цивільному кодексі України. <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/1017/1164>
48. Ivanna Babetska. System of protection of the interests of intellectual property subjects. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. No 2. P. 199-205.
49. Edit Sápi Authors' Moral Rights in the Digital Environment. https://www.researchgate.net/publication/379200742_Authors'_Moral_Rights_in_the_Digital_Environment
50. Margaret Ann Wilkinson, Natasha Gerolami. The author as agent of information policy: The relationship between economic and moral rights in copyright. *Government Information Quarterly*. Volume 26, Issue 2, April 2009, Pages 321-332.

51. Yu, Peter K. Intellectual Property and the Digital Economy: Why the Anti-Commons Matters. *Cambridge University Press*, 2012.
52. Landes, William M., & Posner, Richard A. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. *Harvard University Press*, 2003.
53. О.В.Піхурець та А.О.Піхурець. Доктринальні підходи до визначення змісту права інтелектуальної власності. *Право і безпека*. 2021. No 2 (81). С. 33-41.
54. Ізбаш О.О. Інтелектуальна власність у цифровому просторі. *Інформація і право*. 2021. № 3(38). С. 82-89.
55. THAO, Nguyen Bich; NAM, Pham Ho. The Conflict Between Copyright and Freedom of Speech. *VNU Journal of Science: Legal Studies*, [S.l.], v. 35, n. 4, dec. 2019. Available at: <<https://js.vnu.edu.vn/LS/article/view/4263>>.
56. Т.О. Подоляка. Свобода творчості та право інтелектуальної власності (співвідношення). <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ad9c5301-78b3-4671-ba08-2b89b7bed332/content>
57. О.О. Кузьмінський В.А. Іващенко. Особливості тлумачення авторських прав у практиці Європейського суду з прав людини. *Право і суспільство*. 2025. Випуск 2. С. 421-426.
58. Olha Kronda, Olena Chomakhashvili, Olena Ponomarova, Oksana Kashyntseva, Inha Kryvosheina. The role of intellectual property in the post-war development of the health care sector. *Cuestiones Políticas*. Vol. 41, N° 78 (2023), 829-844.
59. Єннан Р.Є. Право інтелектуальної власності та право власності: проблеми співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 3. С. 114-121.
60. Якубівський Ігор. Об'єкти права інтелектуальної власності з позиції рекодифікації цивільного законодавства України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1 (25). С. 162-170.

61. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: монографія. Харків: Вид-во НУВС, 2002. 368 с.
62. Розгон О.В. Ліцензійний договір на програмне забезпечення як об'єкт інтелектуальної власності.
<https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/2129f8ae-ba83-457d-82d3-dd88f12ae86c/content>
63. Рзаєв Д. О., Шарапов О. Д., Ігнатенко В. М., Дибкова Л. М. Інформатика та комп'ютерна техніка: Навч.-метод. Посібник для самост. Вивч. Дисц. К.: КНЕУ, 2002. 486 с. URL: <https://nmetau.edu.ua/file/130.pdf>.
64. Верба І. І. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / за ред. С. В. Чікін. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: НТУУ «КПІ», 2013. 262 с.
65. Смикало Катерина, Ковалюк Ольга. Авторське право у цифровому мистецтві. IV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасного дизайну». Київ, КНУТД, 27 квітня 2022 р. С. 293-295.
66. Salsabilla Deniesa, Dela Rinanda Putri, ArqamAmrullah, Adriana Maisarahbinti Mohd Farid, Nor Audra Dianabinti Md Hassan. Copyright Protection for Creators of Digital Artwork. *INDONESIAN COMPARATIVE LAW REVIEW*. Volume 4, Issue 1, 2021, 43-58.
67. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.
<https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yeuropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>
68. Єфіменко М.Ю. База даних як об'єкт інформаційних правовідносин. *Право і безпека*. 2015. № 4 (59). С. 27–31.
69. Харитонов О. І., Харитонов Є. О. Віртуальна (цифрова) власність у світлі рекодифікації речового права. *Рекодифікація речового права: XIV Міжнародний цивілістичний форум м. Київ, 16 травня 2025 року*. С. 162-167.
70. Віталій Петренко, Тетяна Фонарьова. Особливості правового статусу об'єктів авторського права щодо яких створено NFT – невзаємозамінний токен. <https://cpdcipr.kpi.ua/article/view/301535>

71. Леонід Тарасенко. NFT — новітній цифровий об'єкт авторського права чи форма вираження твору. *Теорія і практика інтелектуальної власності* 2022. №2. С. 90-97.
72. Ifeanyi E Okonkwo. NFT, copyright and intellectual property commercialization. *International Journal of Law and Information Technology*. Volume 29, Issue 4, Winter 2021.
73. Enforcement of Copyright Law on Non-Fungible Token (NFT) Through Smart Contracts. Deslaely Putranti, Uni Tsulasi Putri. <https://jurnalnasional.ump.ac.id/index.php/KOSMIK/article/view/18476>
74. Гулейков І.Ю. Цифрові активи в цивільному обороті України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Київ – 2025.
75. Суб'єкти, об'єкти та підстави виникнення права інтелектуальної власності. https://pidru4niki.com/1219101046222/pravo/subyekti_obyekti_pidstavi_viniknenny_a_prava_intelektualnoyi_vlasnosti
76. Судді ВС проаналізували судову практику та тенденції вирішення ІР-спорів у господарській і цивільній юрисдикціях в Україні. <https://court.gov.ua/archive/1619622/>
77. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Науковий журнал. Київ: ІДЕЯ-ПРИНТ, 2019. № 1. 459 с.
78. E. Sápi. Authors' Moral Rights in the Digital Environment. *Journal of Digital Technologies and Law* (Mar 2024). <https://doaj.org/article/ebfde395be4b4d8c84e9c5e2d6432189>
79. А. І. Гаркот. Правовий статус користувачів із великим впливом на платформах спільного доступу до інформації: перспективи визнання суб'єктами онлайн-медіа в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* . 2025. № 87. Том 2.
80. Yuyue Liu, Haihan Duan, Wei Cai. User-Generated Content and Editors in Games: A Comprehensive Survey. <https://arxiv.org/abs/2412.13743>

81. А. С. Ткачук. Правове регулювання ліцензійного договору. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2021. No1(15). С. 15-19.

82. Даніїл Шматков. Ліцензійні договори на використання інтелектуальної власності користувачів на цифровому ринку. *Право та інноваційне суспільство*. 2023. № 2(21). С. 10–20.

83. Єрофеєнко Л.В., Блажко А.О. Вплив цифровізації на ліцензійні договори у сфері інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 163-166.

84. Актуальні проблеми інтелектуальної власності в інформаційній сфері. *Інформаційно-аналітичний дайджест*. № 5 (травень). Київ 2025. https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/akt_problem_intelekt_vlasnosti/2025/2025_Aktualni_problemu_no05.pdf

85. Joshua M Warburton. An Innovative Legal Approach to Regulating Digital Content Contracts in the EU. <https://www.jipitec.eu/jipitec/article/view/183/178>

86. Смарт-контракт. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82>

87. Volodymyr Marchenko, Alla Dombrovska. On Determining the Legal Nature of Smart Contracts. *Advances in Economics, Business and Management Research*, volume 170 Proceedings of the International Conference on Economics, Law and Education Research (ELER 2021). <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0e9625d3-c1ef-491a-a209-fe0c36cbfbd7/content>

88. Balázs Bodó, Daniel Gervais, João Pedro Quintais. Blockchain and smart contracts: the missing link in copyright licensing? *International Journal of Law and Information Technology*, Volume 26, Issue 4, Winter 2018, Pages 311–336.

89. Станкевич, А. В. (2025). *Смарт-договори як вид електронних договорів, їх особливості та проблематика при електронному обігу об'єктів*

цивільного права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.1.42>

90. Liu, Y. (2024). Exploration of legal issues in the judicial practice of smart contracts. *Academic Journal of Management and Social Sciences*. <https://doi.org/10.54097/ckr00s79> Darcy & Roy Press

91. Maydanyk, R. (2024). Smart contract of cryptoassets in the civil law of Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Studies*, 127(1), 39–44. <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2024/1.127-7> Legal Bulletin KNU

92. Dombrovska, A., & Beketov, O. M. (2021). Application of blockchain technologies for protection of intellectual property. *Public Administration and Law Review*, 4(58), –. <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2021-4-58> SCNHub

93. Некіт, К. (2024). Правова природа смартконтракту та проблеми його застосування у сфері цифрових активів. *Economics and Law*, 68(1), 53–61. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.01.053>

94. Цимбалюк, А. І. (2025). Правові погляди на технології блокчейну та смарт-контрактів в українській правовій системі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.3.62>

95. Бернацький, М. В. (2020). Смарт-контракт: форма правочину чи зміст. *Zenodo*. <https://zenodo.org/records/4422681> Zenodo

96. Mykytyn M. V. The legal nature of «smart contracts». *Часопис цивілістики: наук.-практ. Журн. / редкол.: Є. О. Харитонов (голов. Ред.), О. І. Харитонova (заст. Голов. Ред.), К. Г. Некіт (відп. Секр.) [та ін.]*. – Одеса, 2017. – Вип. 25. – С.103-106.

97. Blockchain and smart contracts: the missing link in copyright licensing? (2018). *International Journal of Law and Information Technology*, 26(4), 311–336. <https://doi.org/10.1093/ijlit/eay014> OUP Academic

98. Honcharuk, V., Holota, N., & Riabokon, V. (2024). Legal aspects of smart contracts in sustainable development: global challenges. *Futurity Proceedings*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14135258> Futurity Proceedings

99. Mougayar, W. (2016). The Business Blockchain: Promise, Practice, and Application of the Next Internet Technology. *John Wiley & Sons*. <https://bookshop.org/p/books/the-business-blockchain-promise-practice-and-application-of-the-next-internet-technology-william-mougayar/9c940aff01467318?affiliate=85362&ean=9781119300335&next=t&singleFormat=true&utm>
100. Crosby, M., Pattanayak, P., Verma, S., & Kalyanaraman, V. (2016). Blockchain technology: Beyond bitcoin. *Journal of Financial Innovation*. <https://link.springer.com/article/10.1186/s40854-019-0147-z>
101. Dowling, M. (2022). Is non-fungible token pricing driven by cryptocurrencies? *Finance Research Letters*, 44, Article 102097. Doi:10.1016/j.frl.2021.102097
102. Ante, L. (2021). Non-fungible token (NFT) markets on the Ethereum blockchain: Temporal development, cointegration and interrelations. *SSRN Electronic Journal*. Doi:10.2139/ssrn.3904683
103. Decision № 119762016, 10.05.2024, Darnytskyi District Court of Kyiv City. <https://youcontrol.com.ua/en/catalog/court-document/119762016/>
104. Узагальнення практики перегляду судових рішень у справах, пов'язаних із захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності. <https://hra.arbitr.gov.ua/sud5039/pres-centr/news/183689/>
105. MDY Industries, LLC v. Blizzard Entertainment, Inc. https://en.wikipedia.org/wiki/MDY_Industries%2C_LLC_v._Blizzard_Entertainment%2C_Inc
106. Bowers v. Baystate Technologies, Inc. https://en.wikipedia.org/wiki/Bowers_v._Baystate_Technologies%2C_Inc
107. Capitol Records, LLC v. ReDigi Inc. https://en.wikipedia.org/wiki/Capitol_Records%2C_LLC_v._ReDigi_Inc
108. Case Review: Hermès International v. Rothschild. <https://itsartlaw.org/case-review/case-review-hermes-v-rothschild/>

109. Kate Gee, Counsel, and Alasdair Marshall, Associate, examine the recent decision in *Lavinia Deborah Osbourne v (1) Persons Unknown (2) Ozone Networks Inc. Trading as Opensea* in which NFTs were recognised as property. <https://www.signaturelitigation.com/nfts-recognised-as-property-lavinia-deborah-osbourne-v-1-persons-unknown-2-ozone-networks-inc-trading-as-opensea/>

110. *Murphy v. Millennium Radio Group LLC*. https://en.wikipedia.org/wiki/Murphy_v._Millennium_Radio_Group_LLC

111. Copyright in Ukraine: a complete guide. <https://polikarpov.legal/en/blogposts/copyright-in-ukraine-a-complete-guide/>

112. United Kingdom: Court of Appeal Clarifies When a Work is a Product of Joint Authorship. <https://www.frosszelnick.com/united-kingdom-court-of-appeal-clarifies-when-a-work-is-a-product-of-joint-authorship/>

113. Рішення № 119762016, 10.05.2024, Дарницький районний суд міста Києва. <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/119762016/>

114. Справа № 599/2627/21. <https://zakononline.ua/court-decisions/show/116982493>

115. Юніна М.П. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Право інтелектуальної власності». Дніпро – 2019. <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kcpp/nkl4.pdf>

116. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492.

117. Справа № 599/2627/21. <https://zakononline.ua/court-decisions/show/116982493>

118. *Capitol Records, LLC v. ReDigi Inc.* https://en.wikipedia.org/wiki/Capitol_Records%2C_LLC_v._ReDigi_Inc.

119. *Hachette Book Group, Inc. V. Internet Archive*, No. 23-1260 (2d Cir. 2024)

120. *Osbourne v Persons Unknown & Ors* [2023] EWHC 340 (KB). <https://www.maitlandchambers.com/resources/case-detail/osbourne-v-persons-unknown-ors-2023-ewhc-340-kb>

ДОДАТКИ

Додаток А

Список опублікованих праць за темою дисертації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бударний С.В. Правовий статус криптовалют та інших віртуальних активів у цивільному праві. *Наше право*. 2022. № 4. С. 268-275.
2. Бударний С.В. Правове регулювання цифрових платформ: обов'язки, відповідальність та механізми захисту користувачів. *Європейські перспективи*. 2023. № 4. С. 302-310.
3. Serhii Budarnyi. The right to protection of personal data in the digital environment: national and international aspects. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2024. № 12. Р. 54-58.
4. Бударний С.В. Укладання та виконання електронних договорів: проблеми та перспективи їх вирішення. *Право UA*. 2025. № 1. С. 432-440.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Бударний С.В. До питання про визначення правового статусу цифрових активів у контексті цивільного права. Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції «Російсько-українська війна: право, безпека, світ» (м. Тернопіль, 29-30 квітня 2022 року). Тернопіль, 2022. С. 424-428.
6. Бударний С.В. Юридична сила електронних контрактів: проблеми та перспективи для розвитку національного законодавства. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 року). Тернопіль, 2023. С. 494-498.
7. Бударний С.В. Поняття цифрової технології в національній та міжнародній правовій доктрині. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти» (м. Тернопіль, 19 квітня 2024 р.). С. 118-125.

8. Бударний С.В. Цифрові права у контексті сучасних юридичних систем: перспективи і виклики. Матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції *«Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття»*. (м. Харків, 7 черв. 2024 р.). Харків, 2024. С. 174-178.
9. Бударний С.В. Регулювання персональних даних в Україні: нові виклики та перспективи в умовах цифрових технологій. Матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції *«Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід»* (м. Тернопіль, 19–20 квітня 2024 року). Тернопіль, 2024. С.384-387.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009; тел./факс +380 (352) 51-75-75;
www.wunu.edu.ua; rektor@wunu.edu.ua; ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 33680120

N/126-29/2767

27 листопада 2025р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи
Західноукраїнського національного
університету, к.е.н., доцент

Віктор ОСТРОВЕРХОВ

20__р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бударного Сергія Володимировича на тему «Цивільно-правове регулювання використання
цифрових технологій», поданого на здобуття ступеня доктора філософії в галузі права
в діяльність юридичного факультету Західноукраїнського національного університету

Комісія у складі:

Голови комісії: Сломи Валентини Миколаївни, т.в.о. декана юридичного факультету,
д. ю. н., професора;

членів комісії:

Лукаsevич-Крутник Ірина Степанівна, завідувача кафедри цивільного права і процесу,
д.ю.н., професора;

Калушки Віри Миколаївни, викладача кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н.;

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Бударного Сергія Володимировича на тему «Цивільно-правове регулювання використання цифрових технологій» використовуються для проведення лекційних і семінарських занять з дисципліни «Цивільне право», «Право інтелектуальної власності», «Захист прав інтелектуальної власності», що викладаються для студентів юридичного факультету, які навчаються за ступенем вищої освіти «бакалавр». Наукові праці Бударного Сергія Володимировича закріплені як джерела у робочих програмах та навчально-методичних матеріалах з даної дисципліни. Серед них:

1. Бударний С.В. Правовий статус криптовалют та інших віртуальних активів у цивільному праві. Наше право. 2022. № 4. С. 268-275.

2. Бударний С.В. Правове регулювання цифрових платформ: обов'язки, відповідальність та механізми захисту користувачів. Європейські перспективи. 2023. № 4. С. 302-310.

3. Serhii Budarnyi. The right to protection of personal data in the digital environment: national and international aspects. Legal, Economic Science and Praxis. 2024. № 12. P. 54-58.

4. Бударний С.В. Укладання та виконання електронних договорів: проблеми та перспективи їх вирішення. Право UA. 2025. № 1. С. 432-440.

5. Бударний С.В. До питання про визначення правового статусу цифрових активів у контексті цивільного права. Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції «Російсько-українська війна: право, безпека, світ» (м. Тернопіль, 29-30 квітня 2022 року). Тернопіль, 2022. С. 424-428.

6. Бударний С.В. Юридична сила електронних контрактів: проблеми та перспективи для розвитку національного законодавства. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 року). Тернопіль, 2023. С. 494-498.

7. Бударний С.В. Поняття цифрової технології в національній та міжнародній правовій доктрині. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти» (м. Тернопіль, 19 квітня 2024 р.). С. 118-125.

8. Бударний С.В. Цифрові права у контексті сучасних юридичних систем: перспективи і виклики. Матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття». (м. Харків, 7 черв. 2024 р.). Харків, 2024. С. 174-178.

9. Бударний С.В. Регулювання персональних даних в Україні: нові виклики та перспективи в умовах цифрових технологій. Матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 19-20 квітня 2024 року). Тернопіль, 2024. С.384-387.

Голова комісії:

Т.в.о. декана юридичного факультету
д.ю.н., професор

Валентина СЛОМА

члени комісії:

завідувач кафедри цивільного права
і процесу
д.ю.н., професор

Ірина ЛУКАСЕВИЧ-КРУТНИК

викладач кафедри кримінального
права та процесу
к.ю.н.

Віра КАЛУШКА

АКТ

про результати впровадження дисертаційного дослідження
Бударного Сергія Володимировича на тему:
«Цивільно-правове регулювання використання цифрових технологій»,
поданого на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 - Право
у діяльність адвоката Ганущин Ольги Богданівни

Даним актом підтверджую, що результати дисертаційного дослідження Бударного Сергія Володимировича на тему «Цивільно-правове регулювання використання цифрових технологій», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право, враховуються в моїй діяльності як адвоката, зокрема при наданні правової допомоги клієнтам у сфері цивільно-правових відносин, пов'язаних із використанням цифрових технологій, підготовці процесуальних і договірних документів, формуванні правових позицій у судових спорах, що виникають у зв'язку із застосуванням інформаційних технологій, електронних правочинів, обігом цифрових даних та використанням електронних доказів, а також при здійсненні правового аналізу чинного законодавства та практики його застосування.

Крім того, окремі теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації, сформульовані у дисертаційному дослідженні, використовуються мною при наданні правових консультацій, підготовці правових висновків та рекомендацій для клієнтів щодо мінімізації правових ризиків, пов'язаних із впровадженням і використанням цифрових технологій, а також у процесі підвищення власної професійної кваліфікації та вдосконалення підходів до захисту прав і законних інтересів учасників цивільних правовідносин у цифровому середовищі.

Адвокат

Ольга ГАНУЩИН